

(foto Dragan Arrigler)

Svoboda ni podarjena, napori in žrtve so njena cena

O semintrideset let mineva, odkar se je na Slovenskem pričelo najbolj znamenito obdobje v zgodovini našega naroda. Ob takšnem prazniku, kot ga bomo slavili jutri, se nam bolj kot sicer in v ostrejši luči odstira pred očmi slavna pot, na katero je stopilo naše tlačeno in v vihuri vojne prebujeno ljudstvo. Nanjo je neubranljivo klical ljubezen do rodne zemlje in do človeka, jo narekovalo zaupanje vase. Hkrati pa je bila to pot za novo Jugoslavijo in za enakopraven položaj slovenskega naroda v njej. Položaj, ki zagotavlja samoodločbo in državno samostojnost Slovencev in v tem okviru uresničenje elementarnih, demokratičnih, socialnih in kulturnih težnj delavskega razreda in vsega slovenskega ljudstva.

Dva dogodka v letošnjem letu s posebno močjo pritegujeta naše misli: odhod tovariša Edvarda Kardelja in šestdesetletnica ustanovitve Komunistične partije.

Čeprav je od smrti tovariša Krištofa minilo komaj nekaj mesecev, vsi čutimo silno praznino, ki je nastala. Zato, ker je resnični teoretični tvorec naše samoupravne socialistične skupnosti; ker je znal z neverjetno natančnostjo svetovati in usmerjati vsakodnevne bitke naprednih sil družbe; ker je neznanstvo veroval v človeka in njegovo dobro; ker se je pogumno in brez ovinkov posvetil, ves, življenjskim vprašanjem človeštva in se neutrudno venomer znova loteval temeljnih problemov našega bivanja v vsem, ker je dobrega, pa tudi kar je morečega in bridkega; ker je urejal stvari z

zanesljivo roko, s pronicljivim razumom, a tudi z optimizmom na licu in mladostjo v srcu; ker je s svojimi mislimi in svojimi deli z ostrino zarezal v zavest naše generacije in jo potiskal na višjo raven razmišljanja in ukrepanja. Če hočemo biti razumni in modri, nam bodo njegova dela in njegove misli danes in jutri in še za dolgo vir vsega ukrepanja, ki naj vodi našo družbo navzgor, k napredku. Kajti moč njegovega duha je podobna fenomenu mrtvih zvezd, ki njihova svetloba še stoletja po tem, ko so ugasnila, odseva v vesolje.

Letos praznujemo šestdesetletnico ustanovitve, delovanja in boja jugoslovanskih komunistov, ter revolucionarnega sindikalnega, mladinskega in ženskega gibanja. Številna slavlja, s katerimi se oziramo v preteklost, zato da ne pozabimo sedanjosti in da načrtujemo smotrno prihodnost, predvsem pa, da spodbujamo mlada pokolenja k nadaljevanju zastavljene poti, pripovedujejo o osnovni resnici, da svoboda in sreča človeštva ni nikomur dana, marveč da je zanj potrebna veliko naprov, številnih žrtev, dolgotrajnih priprav, težko priborjenih izkušenj.

Čilji, za katerimi so stremele in se zanje borile cele generacije borcev delavskega razreda in naprednih ljudi naše domovine, so z zmagovito narodnoosvobodilno vojno postali dejstvo. Z uspešnim koncem vojne so nastali pogoji, da delavec, da delovni človek postane resnični gospodar svojega dela in svoje usode.

Čas od osvoboditve do danes ni dolga doba.

Toda pomembna je toliko bolj, kolikor bolj je izpolnjena z zavestnimi in izvirnimi dogajanjem, ki jih ustvarja in razvija moč in sposobnost množic.

Najbolj trdovratni pesimisti ne morejo ovreči trditve, da je socialistična revolucija, predvsem pa sistem samoupravljanja tako na široko sprostil delovne in ustvarjalne energije za graditev boljšega in lepšega življenja, kakršnega lahko doseže le resnični gospodar na svoji zemlji. Ustvarjena raven življenja na Slovenskem je plod dela, stvarnega programa o gospodarskem in kulturnem napredku, plod neprestanega utrjevanja enotnosti delovnih ljudi, združenih v SZDL in trdno povezanih z ŽK, hkrati pa tudi plod bratstva in enotnosti z drugimi narodi in narodnostmi Jugoslavije, med katerimi je slovenski narod enakopravno odločujoč činitelj v vprašanih, ki se jih loteva in rešuje jugoslovanska skupnost. Zato za nas bratstvo in enotnost ni le fraza, marveč v težkih preizkušnjah priborjeno dejstvo, brez katerega ni prihodnosti.

Živimo sredi pravega, ustvarjalnega, vsestranskega živega gibanja. Človeška in socialistična vsebina družbenih prizadevanj, osvobodjenje človeka kot temeljnega nosilca družbe, njene politike, njenih vrednot in vizij, nam je v teh desetletjih ustvarila trdne temelje za nadaljnji napredek doma in častno mesto v svetu. Razkrili smo vrednost dela, ki edino daje človeku svobodo in odgovornost in željo po dejanju in vero v prihodnost. Gojimo humanizem z dobrobrščnim, človeškim obrazom. Želimo naj-

širšo in pristno demokracijo v okvirjih samoupravnega socializma. Uresničujemo duha najbolj naprednih sinov našega rodu in njihovega izročila. Imamo dobre pogoje, da se delovni človek do kraja polasti vsega bogastva ustvarjalnosti, rok, znanosti, kulture, vsega, kar raste iz fizičnih in umskih sposobnosti človeka.

Mi, nekdanji borci, smo ponosni na vse, kar je ustvarjenega. In želimo, da bi se razvoj tako kot doslej nadaljeval tudi v prihodnje. Pri tem bomo zastavili tudi svoje sile. Zato se pridružujemo vsem tistim, ki opozarjajo na razumno ukrepanje na področju gospodarstva, v najširšem pomenu besede. Na področju torej, kjer se prekomerno kopičijo težave, ki jih ustvarja nesorazmerna potrošnja in poraba, inflacija, divjanje cen in podobno. Pridružujemo se tistim, ki opozarjajo na razumno ukrepanje tudi zaradi gospodarskih razmer v svetu, kjer se že pojavljajo krizni procesi, ki tako ali drugače vplivajo tudi na naše tržišče. Zavedamo se, da moramo iskati izhod iz težav v bolj učinkovitem delu, večji delovni disciplini, nenehnem povečevanju produktivnosti dela in bolj plemeniti organizaciji dela, ki izkorišča znanstvene dosežke, do katerih je prišlo človeštvo. Istočasno pa je naša splošna dolžnost z vsemi silami krepiti odločanje na podlagi usklajenih interesov in samoupravnega sporazumevanja ter družbene dogovarjanja, s čimer bomo učinkovito odpravljali posredništvo države in njene administrativne ukrepe.

Janez Vipotnik

Denar ne odtehta koristi odgovornega dohodkovnega povezovanja

Tokratna tema tedna raziskuje vprašanje, kako spodbuditi razvoj tistih jugoslovanskih republik in pokrajin, ki sodijo med manj razvite

Poštni predal 29 16

Vladimir Dedijer

Barantanje na Jalti

Jugoslavija in interesne sfere

Aca Lebel

Kočjiva razmerja med pokrajinami in zvezno vlado

Kanadske dileme 18

Bogdan Pogačnik

Žaga lahko poje ali joče

Z mednarodnega seminarja UNESCO 19

Vilko Novak

Simone Veil

Portret tedna

Miljan Komatina

Pritiski dobivajo razsežnosti vojne proti svobodnemu razvoju držav

Aktualen pogovor 20

Peter Potočnik

Vzajemno urejanje skupnih zadev je staro že tisoč let

Žirovski model življenja in dela

Jaka Štular

Žalostnika, posmrtni dialog in neusmiljen obračun

Najnovejša knjiga Oriane Fallaci 21

Ratko Čangalović

»Vatroslav Lisinski« razširja organizacijsko zasnovano

Pogovor z Nenadom Turkaljem

Jug Grizelj

Poletne polemike v veter (s predlogom za jesenski ponatis)

Beograjskih štirinajst dni 22

Lado Ambrožič-Novljan

Ognjeni krst prvih dveh slovenskih divizij

Sredi topniškega obstreljevanja so padli trije heroji

Branko Sosič

Raziskovanje nedoumljivega čudeža življenja

Biologija danes in jutri 23

Konec naftne dobe

Resnica se je težko prebila

Kaj privajo v črnem cehu

Mojstri in modeli

Kdo je bil »pravi, resnični« Grk Zorba

Dieter Grieser je šel po sledih Kazantzakisovega romana 24

Franc Osolc

Kost, ki nas je popeljala v davna obdobja naših prednikov

Ledenodobne kulture v Sloveniji 25

Starodavna zgodba o ljudeh mraza in ljudeh toplote

Geografija in ideologija

Nič se ni spremenilo, a nič ni več isto

Alžirija brez streljanja v zrak 26

Anketa Dela

So govornice o pretiranem sestankovanju upravičene ali ne?

Sejna vročica julijskih dni 28

poštni predal 29

Delo, 1. junija

Oster spis za boljše šolstvo

Med javno razpravo o osnutku zakona o usmerjenem izobraževanju smo na univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani vseskozi pogrešali analizo sedanjega šolskega sistema in kritiko njegovih pomanjkljivosti, ki jih želimo s predlagano preobrazbo šolstva odpraviti. Zdelo se nam je, da je brez primerjave starega z novim šolskim sistemom, razprava v veliki meri otežkočena, če že ne onemogočena. Zato smo v kratkem času, ki je bil na razpolago za razpravo, pripravili pregled nekaterih značilnosti sedanjega vzgojnoizobraževalnega sistema. Pri tem smo uporabili poročila zavoda SRS za statistiko, zavoda SRS za šolstvo in ljubljanskega centra za razvoj univerze. Nekaj podatkov, ki kažejo na najbolj pereče probleme našega šolstva, bi radi posredovali tudi širši javnosti.

Izobražbeni sestav mladine

Na osnovi podatkov statističnega letopisa SR Slovenije smo ugotovili naslednje:

Ob koncu leta 1976 je bilo v Sloveniji 690.000 zaposlenih; dobra tretjina je bila stara 27 let in manj in je imela naslednjo izobrazbo:

25% ni imelo dokončane osnovne šole, 23% je imelo osnovno, 34% pa poklicno šolo; le 18% je imelo srednjo, višjo ali visoko izobrazbo. To pomeni, da 48% zaposlene mladine ni imelo niti poklicne šole, zato nas ne more presenetiti podatek, da je 46% vse zaposlene mladine opravljalo ročno delo.

Upoštevaajoč število učencev in študentov, ki so zaključili izobraževanje v obdobju 1972-77 in število prebivalcev ustreznih starosti, smo ocenili izobražbeni sestav primerjalne starostne skupine.

16% ni imelo dokončane osnovne šole, 20% je imelo osnovno, 38% pa poklicno šolo; 15% je imelo srednjo, 5% višjo in 6% visoko izobrazbo.

V istem obdobju se je vpisalo v poklicne šole 40% mladine, v srednje strokovne šole 28% in v gimnazije 19%. Upoštevaajoč zbirni osep v srednjih šolah, ki je v letu 1976/77 znašal 23%, lahko ocenimo, da ostaja brez poklica ena tretjina mladine.

Kljub razširjenemu mnenju, da opravljajo ročno delo v glavnem delavci iz drugih republik, sledi iz navedenih podatkov, da večino le tvori slovenska mladina.

Podatki o izobraženem sestavu mladine so vsakakor zaskrbljujoči, nič bolj pa niso vzpodbudni podatki o vrsti dela, ki ga opravljajo zaposlena mladina. Po eni strani nas ti podatki opozarjajo na nevarnost načrtovanja izobraževanja na osnovi današnjih potreb gospodarstva, po drugi strani pa se lahko vprašamo, kakšne so možnosti uveljavljanja samoupravnih pravic večine zaposlenih, ki imajo razmeroma nizko izobrazbo. Ne nazadnje se moramo zamisliti nad dejstvom, da velik del mladine ne doseže poklicne izobrazbe in da je med njimi celo veliko tistih, ki ne končajo niti osnovne šole.

Zato se nam zdi prav, da se seznanimo z nekaterimi podatki o osnovni šoli. To je pomembno zlasti sedaj, ko snujemo preobrazbo srednjega, višjega in visokega izobraževanja v usmerjeno izobraževanje. Zavedati se namreč moramo, da je osnovna šola temelj za vsako nadaljnjo izobraževanje.

Osnovna šola

Obvezno osemletno osnovno izobraževanje smo z zakonom uveljavili pred dobrimi dvajsetimi leti. Število učiteljev se je v prvih desetih letih povečalo za 59%, v zadnjih desetih letih pa je ostalo skoraj nespremenjeno. Iz poročila zavoda SRS za šolstvo vemo, da dela 43% učiteljev v podaljšanem delovnem času, da 21% učiteljev predmetnega pouka nima ustrezne strokovne izobrazbe in da mnogi učitelji niso strokovno usposobljeni: skoraj petina učiteljev angleščine, zemljepisa, kemije in biologije, približno četrtina učiteljev slovenščine in zgodovine, slaba polovica učiteljev srbohrvaščine, nemščine, matematike, fizike, gospodinjstva, telesne, likovne in glasbene vzgoje ter dve tretjini učiteljev tehničnega pouka ni strokovno usposob-

POJASNILO

Ker se je v petek, 6. julija, pokvarila rotacija Dela, je le nekaj tisoč bralcev dobilo sobotno prilogo. Zato smo nekaj prispevkov in del Poštnega predala objavili v prejšnji sobotni prilogi. V današnji pa ponatiskujemo še prispevek, ki je odmev na članek Oster spis za boljše šolstvo.

Uredništvo

ljenih za predmet, ki ga poučujejo. Povzemimo še ugotovitve iz omenjenega poročila:

»Ti podatki dobijo še posebno težo, če upoštevamo, da je število usposobljenih učiteljev večje v gospodarsko razvitejših območjih, kar pomeni, da učencem, ki žive v gospodarsko in kulturno manj razvitih okoljih, tudi glede na večje število neustrezno usposobljenih učiteljev, ne nudimo kvalitetnega izobraževanja in vzgajanja, s čimer pogojujemo socialno in ekonomsko selekcijo... Različni kazalci dokazujejo, da v dvajsetletnem obdobju nismo uspeli zadovoljivo rešiti izobraževanja in usposabljanja učiteljev, kljub temu, da smo uvažali fleksibilne oblike izobraževanja in skušali z zakonskimi predpisi regulirati to vprašanje. Zato bo treba v prihodnje to vprašanje reševati kompleksno, kajti nemogoče je zagotoviti nadaljnjo preobrazbo vzgojnoizobraževalnega dela brez ustrezno izobraženih in usposobljenih učiteljev.« S temi problemi sta tesno povezana učni uspeh in osep. Za vse obdobje dvajsetih let je značilno nenehno zmanjševanje osipa od začetnih 62% do današnjih 12%. Na posameznih osnovnih šolah je osep različen in se danes giblje od 4% do 22%. Ali pomeni zmanjšanje osipa tudi resnično večje znanje učencev, ne moremo sklepati na osnovi teh podatkov, ampak bi morali opazovati uspeh učencev posameznih šol pri nadaljnjem izobraževanju. Mnogi namreč menijo, da je eden od pomembnih vzrokov zmanjševanja osipa v spremenjenem načinu prehajanja iz razreda v razred tudi z negativnimi ocenami.

Največje število negativnih ocen je pri matematiki, tujem in slovenskem jeziku. Število negativnih ocen se s prehodom na predmetni pouk v 5. razredu podvoji, z uvajanjem novih predmetov narašča do 7. razreda, v katerem se že potroji, v 8. razredu pa močno upade in je spet enako kot v 4. razredu! Tako nagel padec ne more biti realen in potrjuje domnevo, da učenci osnovne šole napredujejo z nezadostnim znanjem. Da bi se izognili nesporazumom, naj omenimo, da 7. razreda ne ponavlja nič več učencev kot nižje razrede, ko število negativnih ocen iz razreda v razred narašča.

Pogosto navajamo dopolnilni pouk kot dokaz skrbi za učence, ki imajo težave pri posameznih predmetih in zaostajajo v znanju. Vendar je temu pouku namenjena za posamezni predmet le ena ura tedensko, kar predstavlja bolj simbolično kot dejansko pomoč, zlasti za tiste učence, ki jim doma nihče ne more pomagati. Še slabše je z dodatnim poukom, ki je namenjen posebno nadarjenim učencem. Poročila zavoda za šolstvo pravi, da se ta pouk »še ni povsem uveljavil, predvsem zaradi objektivnih ovir. Tako še vedno zaostaja napredovanje teh učencev v primerjavi z njihovimi intelektualnimi sposobnostmi.«

Značilna je tudi tedenska obremenitev učencev, saj znaša v 7. in 8. razredu že 42 ur, torej toliko kot obremenitev zaposlenih delavcev. Na pouk štirinajstih predmetov odpade 27 ur, za samostojno učenje pa je predvidenih le 10 ur, to je povprečno 43 minut tedensko za vsak predmet. Za dopolnilni, dodatni in fakultativni pouk sta predvideni le dve uri tedensko, za prostovoljne dejavnosti ostanejo tri ure.

Število predmetov je odločno preveliko, za samostojno učenje ostane premalo časa. Zato se učenci ne morejo navaditi na samostojno delo, še manj pa na sistematično učenje. Zaradi premajhnega števila učiteljev še vedno ne moremo pomagati učencem pri odkrivanju in načrtnem razvijanju njihovih posebnih interesov, nadarjenosti in sposobnosti, ki jih ima vsak otrok za katero od področij človekovega udejstvovanja. Zelo težko bi se pohvalili s posebnimi prizadevanji družbe na področju poklicnega usmerjanja; pri izbiri bodočega poklica so učenci še vedno večinoma prepušteni sami sebi, željam in ekonomskim možnostim svojih staršev, nemalokrat tudi vplivom malomeščanskega okolja, pogosto pa sta odločilna vrsta in zmogljivost najbližje srednje šole.

Srednja šola

V obdobju 1972-77 se je vpisalo v poklicne šole 46%, v strokovne šole 32% in v gimnazije 22% vseh novincev. Pri tem je v poklicnih šolah pomemben delež učencev iz drugih republik.

Po podatkih Slavka Bohanca o vpisu novincev v šolskem letu 1972/73 smo ocenili, kako vpliva na izbiro srednje šole uspeh v 8. razredu osnovne šole. Odličnih in prav dobrih osnovnošolcev se je vpisalo 19% v poklicne šole, 37% v strokovne šole in 44% v gimnazije, dobrih in zadostnih osnovnošolcev pa 72% v poklicne šole, 21% v strokovne šole in le 6% v gimnazije.

Iz podatkov popisa 1971. leta smo lahko ocenili tudi socialni sestav učencev srednjih šol. Delavskih in kmečkih otrok je bilo 63% v poklicnih šolah, 24% v strokovnih šolah in 13% v gimnazijah, otrok uslužbencev pa 25% v poklicnih šolah, 31% v strokovnih šolah in 44% v gimnazijah. Kot delavce smo upoštevali rudarje, industrijske in podobne delavce, kot uslužbence pa upravne, administrativne, strokovne in vodilne delavce. S tem smo zajeli dve tretjini učencev, ostali pa so razporejeni takole: 53% jih je v poklicnih šolah, 28% v strokovnih šolah in 19% v gimnazi-

Nadaljevanje na 27. strani

Z združevanjem dela in sredstev hitreje iz nerazvitosti

Samo denar ne odtehta koristi odgovornega dohodkovnega povezovanja

Spodbude hitrejšemu razvoju nezadostno razvitih v Jugoslaviji se po treh letih niso preveč izkazale – Največji zaostanek za planiranimi dosežki občutijo na Kosovu – Za naslednjo petletje bodo dogovorjena nova merila razvitosti in hkrati ukrepi za oživljanje gospodarske rasti

Naglo se približuje čas, ko bomo morali razgrniti razvojne načrte za naslednje srednjeročno plansko obdobje po letu 1980, jih uskladiti in se zanje natančno dogovoriti. Eno zahtevnih področij, za katero bo potrebno določiti politiko razvoja v naslednjem obdobju, pa je prav gotovo razvoj gospodarsko premalo razvitih republik in pokrajin. To nedvomno sodi v sam vrh osnovnih družbenoekonomskih ciljev razvojne politike naše države. Natančnejša opredelitev te politike in sistema za spodbujanje hitrejšega razvoja, merjenje (ne)razvitosti in še druga vprašanja vse bolj silijo v ospredje. Kajti že ob pripravi srednjeročnega plana za tekoče obdobje so se v zvezi s tem pojavljala različna mnenja republik in pokrajin. Tedaj je bilo celo rečeno, naj bi do konca preteklega leta vendarle natančneje določili objektivizirane kriterije in pokazatelje za ugotavljanje ravni gospodarske razvitosti republik in avtonomnih pokrajin po letu 1980.

Tako torej začnemo o tem razpravo z zamudo – v drugi polovici letošnjega leta, pa vendar še kar dovolj zgodaj, da bo moč pri opredeljevanju natančnejše razvojne politike in lestvice ukrepov za spodbujanje razvoja premalo razvitih meriti s kolikor toliko sprejemljivimi merili. Teh priprav se v državi lotevajo ta hip na več ravneh in ob tem tudi tehtanje objektivnih ekonomskih možnosti, tako notranjih kot mednarodnih, za bremena, ki si jih bomo naložili z na novo opredeljeno politiko in obvezami. Korak dlje pa bomo tu storili že s tem, če se bomo otresli preveč enostranske navezanosti na stari, v mnogogem togi, za premmogoe pa edino zanesljivi sistem finan-

Razvitost družbenoekonomskim odnosov v obdobju po novi ustavi in sprejemu zakona o združenem delu ponuja nove razsežnosti tudi za dogovarjanje o izpolnitvah sistema uravnavanja skladnejšega razvoja. Vseh območij države in posebej pospešenega razvoja tistih njenih predelov, ki preveč zaostajajo za skupnimi dosežki. Povezovanje razvitih in še nezadostno razvitih republik in pokrajin na dolgoročnih dohodkovnih zasnovah obeta učinkovitejše izkoriščanje že ustvarjenih pogojev, hkrati pa odpira poti za premagovanje teženj, ki jih porajajo še očitni protislovni razvojni interesi posameznih območij.

»Klub manj razvitih« in članstvo kot kamen spotike

Tako ustava SFRJ, program Zveze komunistov Jugoslavije in dokumenti kongresa ZK natančno opredeljujejo družbenopolitične osnove politike hitrejšega razvoja gospodarsko premalo razvitih republik in avtonomnih pokrajin. Uresničevanje te politike, resda z različno intenzivnostjo, je bilo ena od osnovnih opredelitev celotnega povojnega obdobja, hkrati pa smo še cilje in naloge za pospešitev hitrejšega gospodarskega razvoja manj razvitih posebej opredeljevali z družbenim planom države, sprejemali sistem spodbud, ga spreminjali oziroma dopolnjevali, kot so pač nareko-

vale spremembe v družbenoekonomskem sistemu.

V posameznih obdobjih gospodarsko premalo razvita področja niso bila zmerom ista. V petletju 1947-1951 so bile kot premalo razvite republike priznane Bosna in Hercegovina, Crna gora in Makedonija. Družbeni plan Jugoslavije za obdobje od 1957 do 1961 je predvidel, naj federacija sprejema posebne dopolnilne ukrepe za razvoj gospodarsko premalo razvitih področij, predvsem se Črne gore, Makedonije in Kosova. Leta 1959 je bil sprejet poseben odlok o tem, da veljajo kot gospodarsko premalo razvita področja tudi določeni okrajji znotraj meja Bosne in Hercegovine, Hrvatske in Srbije. V družbenem planu Jugoslavije za petletje 1961 do 1965 so bili manj razviti razvrščeni takole: Crna gora, Makedonija in Kosovo v celoti ter še nekatera ožja območja – vsem kot so vsa leta od 1966 sem veljale kot gospodarsko premalo razvite Bosna in

Hercegovina, Crna gora, Makedonija in SAP Kosovo.

Kriteriji, na podlagi katerih se je vsa leta sem ugotavljalo kdo in kako dolgo sodi ali ne sodi v »klub manj razvitih«, so bili vsakik neakšen kamen spotike. Predvsem je bilo kamen spotike to, da se meri razvitost na podlagi enega samega kriterija oz. kazalca in sicer po doseženem družbenem proizvodu na prebivalca.

Hitrejši razvoj gospodarsko nezadostno razvitih republik in posebej SAP Kosovo je ena od temeljnih nalog in ciljev naše družbe, pri čemer je potrebno širše uveljaviti vlogo in odgovornost združenega dela. Zlasti si je treba prizadevati, da se organizacije združenega dela z gospodarsko razvitih in nezadostno razvitih območij poslovno povezujejo, v različnih oblikah združevanja dela in sredstev. Odgovorni organi republik in pokrajin morajo nositi družbeno odgovornost za to, da se sredstva sklada federacije uspešno uporabljajo za namene, za katere so dana. 11. kongres ZKJ poudarja, da je, zaradi obsega in posebnosti zaostajanja, hitrejši razvoj SAP Kosovo, ki bi zagotovil začetek zmanjševanja relativnih razlik, posebej pomemben problem skladnejšega, enakomernjšega in stabilnejšega razvoja celotne države. Resolucija 11. kongresa ZKJ

Ze pred leti so zato menili, da bi morali ugotavljati raven razvitosti republik in pokrajin na podlagi več kazalcev, čeprav je tudi res, da ocenjevanje ravni razvitosti ni tako preprosto vprašanje in opravilo kot se zdi na prvi pogled. Znanstvena in strokovna obdelava tega področja je sicer že pred leti dala nekaj gradiva, vendar se za tekoče srednjeročno razvojno obdobje v državi še niso mogli zediniti o tem, katere kazalce bi uveljavili in zato tudi ni prišlo do dogovora o objektiviziranih kriterijih in kazalcih.

S kakšnimi kriteriji meriti nerazvitost?

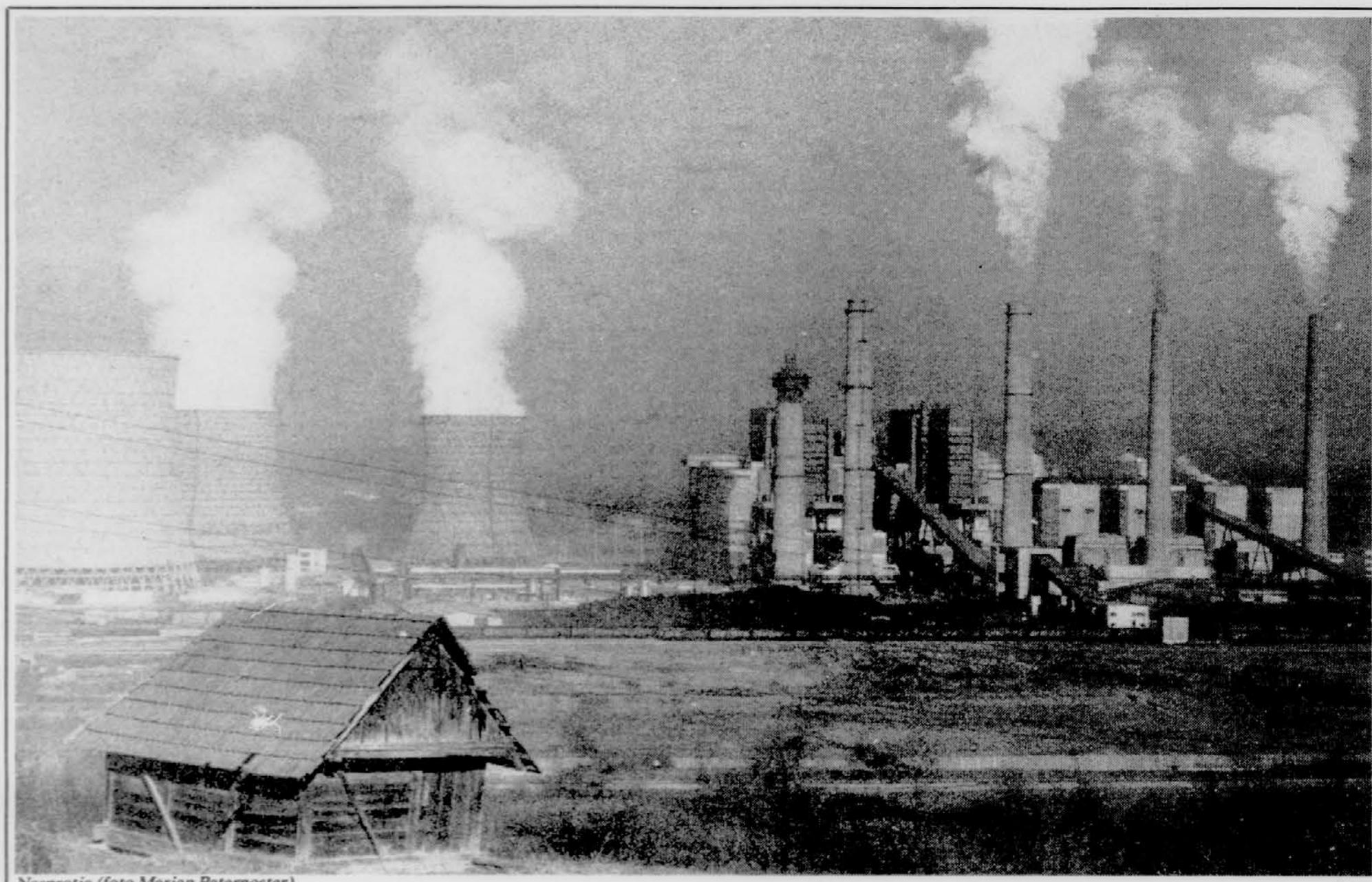
V nadaljnje znanstveno delo okrog meril razvitosti je bil vključen še širši krog znanstvenih ustanov, ki je pomagal pripraviti analitično osnovo za predlog kriterijev za določanje ravni gospodarske razvitosti republik in avtonomnih pokrajin. Sedaj je o tem že na voljo izredno veliko uporabnega gradiva, tako da so sestavljenci prvega delovnega osnutka dogovora o objektiviziranih kriterijih in kazalcih za določanje ravni gospodarske razvitosti republik in avtonomnih pokrajin po letu 1980 precej od tega že uporabili pri tem.

Ko so nedavno na skupnem zasedanju zveznega sveta za vprašanja družbene ureditve in zveznega sveta za gospodarski ra-

Tudi pri pripravi izhodišč za oblikovanje sistema in mehanizmov pospeševanja razvoja manj razvitih republik in avtonomnih pokrajin v obdobju po letu 1980 – bodo veljala splošna načela, vsebovana v ustavi, ki pravi: »Da bi se ustvarjala materialna osnova za enakopravnost narodov in narodnosti Jugoslavije, izenačevali materialni pogoji za družbeno življenje in delo delovnih ljudi in kar najbolj skladno razvijalo gospodarstvo kot celoto, se v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji v splošnem interesu posveča posebna pozornost hitrejšemu razvoju proizvajalnih sil v gospodarsko manj razvitih republikah in avtonomnih pokrajinah ter v ta namen zagotavljajo potrebna sredstva in sprejemajo drugi ukrepi.«

Generacije (foto dokumentacija Dela)

Nasprotja (foto Marjan Paternoster)

zvoj in ekonomsko politiko načeli prvo razpravo o kriterijih in kazalcih za določanje ravnosti razvosti, so bili bolj ali manj enakega mnenja o tem, da velja uporabiti dva objektivizirana kriterija in sicer razvost proizvodjalnih sil in dosežene učinke proizvodjalnih sil, prav tako pa je prišlo do zblizanja mnenj o tem, da bi od predlaganih kazalcev upoštevali predvsem tri: družbeni proizvod skupnega gospodarstva na prebivalca, raven zaposlenosti v družbenem sektorju in vrednost aktivnih osnovnih sredstev. Proučili pa naj bi še dva kazalca kot pomožni merili in to sposobnost družbenega gospodarstva za razširjenost reprodukcijo in iztrošenost osnovnih sredstev.

Enako pomembno vprašanje, povezano z (ne)razvostjo, so mejne vrednosti, ki odmerjajo, kako dolgo kdo zasluži spodbude za odpravo nerazvosti, kdaj naj začne zanj veljati prehodno obdobje in podobno.

rati družbenih dejavnosti in nekaterih služb.

Rezultati zadnjih treh let ne dosegajo pričakovanih

S srednjeročnim družbenim planom Jugoslavije za obdobje od 1976 do 1980 in takorekoč hkrati s svežnjem zakonov je bil zaokrožen prenovljen sistem spodbujanja hitrejšega razvoja še nezadostno razvitih republik (Bosne in Hercegovine, Črne gore in Makedonije) in posebej hitrega napredka SAP Kosovo. Ob izpolnitvi večjega deleža teh območij v skupnih gospodarskih naložbah, toda pri tem vendar z opiranjem na vse večjo lastno akumulacijo — plodno povezano seveda s sredstvi domačih bank pa tujih posojil in sklada federacije — naj bi zlasti na račun vse širšega združevanja dela in sredstev dvignili učinkovitost vloženega in se tako bolj približali

Hercegovina le za 8 odst. Rast družbenega proizvoda na Kosovu pa ni pressegla niti 3 odst., torej niti polovice državnega povprečja.

Tem nizkim porastom, zabeleženim za leta 1976 do 1978, gre iskati vzrok zlasti v občutno zadržani proizvodnji leta 1976. Tedaj je bila namreč v vsej državi dosežena najnižja stopnja gospodarske aktivnosti v primerjavi s celotnim povojnim obdobjem. Pospeški pa so bili v naslednjih letih že bolj poživljavači, pa spet ne tolikšni, da bi zmogli nadomestiti, kaj šele povsem odpraviti startni zaostanek. Tako pa je triletna povprečna stopnja rasti seveda nižja od načrtovane v družbenih planih manj razvitih — v Bosni in Hercegovini za okoli 19 odst., v Makedoniji za 16 odst., v Črni gori za okoli 7 odst., na Kosovu pa za polnih 68 odst.!

Zdaj je razumljivo prvo vprašanje — zakaj tako in tolikšno zaostajanje za predvidenim napredkom? Kje je spodrsnilo, odpravilo?

Odgovori seveda niso niti malo »na dani«, navkljub bogatim gradivom, bolj količinskega kot kakovostnega značaja, ob kazalcih različnih povprečnih stopenj, deležev, primerjav itd.

Skupni ukrepi so bili pravočasni in v dogovorjenem obsegu

Poseči je pač potrebno po najbolj otipljivem, po izpolnjevanju s planom in zakoni ter vrsto sporazumov dogovorjenih ukrepov o zagotovitvi denarja za pospešene razvojne načrte. Podatki so nedvoumni: v prvih treh letih je federacija pravočasno in v dogovorjenem obsegu ter razmerjih izpolnila svoje obveznosti za spodbujanje hitrejšega razvoja manj razvitih republik in SAP Kosovu.

Razpredena mreža zakonskih odločitev glede namenskega usmerjanja tako ali drugače zbranih sredstev je opravila, kar je bila dolžna. Najkoristnejši — že zaradi obsega in pogojev — je bil prispevek sklada federacije za kreditiranje hitrejšega razvoja nezadostno razvitih, kajti redni pretok je pač omogočal enakomerno uporabo za izpeljavo tekočih razvojnih načrtov. Vplačniki obveznega posojila so kljub svojim težavam redno izpolnjevali svoje obveznosti in zato se je sklad lahko izkazal. V omenjenih treh letih pa je izboljšal svoj račun za polnih 36 milijard in od tega razporedil med nezadostno razvite prek 34 milijard, po vnaprejšnjem dogovorjenih merilih. (Bosni in Hercegovini okoli 10,5, Črni gori 3,7, Makedoniji 7,4 in Kosovu — skupaj z »dolgovi« od prej — okoli 12,6 milijarde dinarjev). Za olajšanje uvoza potrebne opreme je bila iz sklada razporejena še dobra milijarda deviznih dinarjev.

Na račun tako imenovanih dopolnilnih sredstev za financiranje družbenih in drugih služb je zvezni proračun — prav tako pravočasno in v celoti — izpolnil, kar je bil dolžan. Skupni njegov prispevek za te namene je dosegel 18,8 milijarde dinarjev. Dodati gre seveda tudi proračunska nadomestila za premoščenje razlik, ki so nastajala zaradi odstopanja v rokih vplačevanja in razporejanja obveznega posojila iz sklada, izdatke za posebne namene — kot Črni gori za pokojninsko zavarovanje in za odplačila kreditov za progno Beograd—Bar itd.

Delež nerazvitih pri kreditih mednarodne banke za obnovu in razvoj pa je že presegel dogovorjeni obseg za celotno petletje (72 odst. nasproti 66 odst.), njihov delež pri drugih zunanjih posojih pa je na ravni dogovorjenega. Tudi posebni spodbujevalni ukrepi za najhitrejši razvoj Kosovu so bili v celoti izpolnjeni — tako iz sklada federacije in njenega proračuna, pa posebej še gradnjo nekaj

velikih objektov, za trajna obratna sredstva kosovskega gospodarstva in za izrabo devizne kvote, zagotovljene prek sklada federacije.

Nizka proizvodnja — nizek družbeni proizvod

Potemtakem se je treba spet vrniti k poglavitnemu vprašanju, kako da vsa usmerjena sredstva — nedvomno obsežna in v vsakršnem pogledu — niso več napravila. Pojasnilo, ki je najprej pri roki in ki ga pač ni mogoče zanemariti, pravi: »težka« struktura naložb zlasti v energetske in surovinske zmogljivosti je takorekoč pobrala tolikšen del sredstev, da za druge proizvodne dejavnosti — ki pa naj bi hitro ponudile zviševanje dohodka, nova delovna mesta, krepkejšo razvojno sposobnost itd. — ni ostalo dovolj. In če k temu dodamo, s

Hitrejši razvoj gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo se bo opiral: na razpoložljive naravne potenciale; na ustvarjeno kadrovske podlago in proizvodne sklade; na nove zmogljivosti, ki se vključujejo v redno proizvodnjo, in bodo dale popolne učinke v naslednjih letih; na razširitev in zgraditev novih energetskih in surovinskih objektov na podlagi aktiviranja naravnih resursov teh območij in na tej podlagi na nadaljnje razvijanje predelovalnih panog; na modernizacijo in rekonstrukcijo obstoječega gospodarstva; na večjo učinkovitost gospodarjenja in dvig produktivnosti dela; na transfer znanosti in tehnologije, itd.

Materialne in družbene pogoje za hitrejši razvoj gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo bomo ustvarjali zlasti:

1. z uresničevanjem ustavnih rešitev o skladu federacije za kreditiranje hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih...
2. z zagotavljanjem stalnih sredstev sklada federacije, ki se bodo oblikovala iz obveznega posojila, katero vplačujejo tozd s področja gospodarstva, in iz sredstev tozd, ki jih bodo te na samoupravni osnovi združile in skupaj vložile v razvojne programe gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo, v skladu z družbenimi plani teh družbenopolitičnih skupnosti in z merili, ki jih bodo te določile z zakonom ali z drugimi predpisi;
3. s samoupravnim združevanjem in integracijskim povezovanjem proizvodjalnih, prometnih, bančnih in drugih organizacij združenega dela z razvitih in manj razvitih območij, in s stimuliranjem raznih oblik skupnega združevanja dela in sredstev na podlagi skupnih programov in planov;
4. z največjim deležem pri kreditih Mednarodne banke za »novovo in razvoj in z določenim usmerjanjem drugih zunanjih kreditov...

Najhitrejši razvoj SAP Kosovo bo podprt tudi s posebnimi ukrepi, ki jih bodo z dogovorom določile republike in avtonomni pokrajini in ki bodo, ko bodo dogovorjeni, sestavni del tega plana.

Dogovorjeni cilji in naloge politike hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo temeljijo na domnevah njihove maksimalne organiziranosti in odgovornosti za svoj lasten razvoj ter na odgovornosti federacije glede zagotovitve dogovorjenega dela materialnih sredstev za spodbujanje njihovega hitrejšega razvoja.

Družbeni plan SFRJ 1976–1980

se je še povečalo, tako da je za vsako prosto delovno mesto bilo »v rezervi« kar 18 delavcev.

Naložbe pod načrtovanim obsegom in sestavo

Med vsemi omenjenimi razlogi se kaže še posebej ozretli na naložbeno delovanje. Ni doseglo načrtovane ravni, ni bilo tolikanj oživljeno, kot terjalo razvojne namere, Splošni pogoji gospodarjenja, zmanjšana akumulativna sposobnost nosilcev razvoja, opiranje pretežno na finančne vire od drugod in s tem seveda še širjenje zadolženosti je preprečilo vsaj začetek gradnje vrste predvidenih objektov.

Večino gospodarskih naložb so na nerazvitih območjih omogočila kreditna sredstva, pri katerih je dosegel delež sklada federacije okoli 30 odst. (Na Kosovu pa prek 70 odst.), tako da je bilo iz lastnih sredstev nosilec naložb pokrila slaba tretjina naložbenih izplačil.

Docela na črčku je vsaj v minulih treh letih ostala poglavitna novost hitrejšega oživljanja razvoja, novih razvojnih in z njimi seveda naložbenih usmeritev: združevanje dela in sredstev med OZD z razvitih in nezadostno razvitih območij, neposredno pa tudi prek sklada federacije. Znani so le trije primeri že sklenjenih sporazumov o skupnih gradnjah določenih zmogljivosti in hkrati o skupnem tveganju pri pridobivanju dohodka. Pot, ki naj bi k razvoju prispevala največ, je komajda ušla — pa toliko pričakovani je slonelo prav na njej.

Ne samo pri zastavljanju politike pospešenega razvoja manj razvitih republik in pokrajin, pač pa tudi pri uresničevanju te politike ni mogoče mimo tega, da ne bi dosledno upoštevali stvarnih pogojev in možnosti tako domačih kot mednarodnih. Če nekaj časa se bomo soočili z negativnimi posledicami v materialnih in finančnih bilanci, ki so rezultat suše, potresa, placičnega deficita s tujino in energetske krize. Splošna stabilizacija v gospodarstvu prav tako še ni dala zelenih rezultatov, soočamo pa se tudi s pretiranimi razvojnimi ambicijami in sourabo na številnih področjih, ki ni v skladu z dejanskimi možnostmi. Prav zaradi tega niso odveč razprave, ki v zvezi z našim bodočim razvojem oziroma načrtovanjem razvoja po letu 1980, opozarjajo, da je nujno voditi pri vsem tem računa o celoti, torej tudi o dinamiki razvoja razvitejših, da ne bi upadla splošna dinamika razvoja. Potemtakem velja izhajati iz celote tudi ob razpravi o kriterijih in kazalcih razvosti, pa o mejnih vrednostih, do katerih štejejo republike in avtonomne pokrajine za premalo razvite, nadalje o sistemskih ukrepih za spodbujanje hitrejšega razvoja pre malo razvitih delov držav in podobno. Kriteriji in kazalci razvosti, ki jih bomo postavili kot merilne instrumente za obdobje prihodnjih nekaj let, bodo avtomatično pomenili zavezujoče materialne posledice. Zato naj bi število kazalcev ne bilo preskromno, kvečjemu naj bi jih bilo več in enako uporabljivih za vse sredine, in bi bili veljavni za daljše časovno razdobje.

Če rečemo, da si velja razumno naložiti bremena na prihodnje srednjeročno obdobje, potem velja dodati še to, da temeljna skrb za hitrejši razvoj posameznih republik in pokrajin predvsem na delovnih ljudeh in občanih teh republik in avtonomnih pokrajin in imajo sredstva, ki se zagotavljajo v merilu federacije za hitrejši razvoj proizvodjalnih sil v gospodarstvu manj razvitih republikah in avtonomnih pokrajinah, dopolnilen pomen.

kolikšnimi težavami je bilo v teh letih sploh mogoče graditi te velike objekte — z vsemi posledicami posebej na nenehno zviševanje predačrnutov in škodo zaradi odlaganja začetka obratovanja — potem je tu že razlog zadržane rasti proizvodnje naslopljen. Torej tiste, ki ustvarja družbeni proizvod. Kajti ubadala se je z nepolno zasiedenimi ali izkoriščenimi zmogljivostmi, neredko s pomanjkanjem surovin in sestavnih delov, z odpravljanjem zalob — zato pa seveda tudi z nesmotno izrabo razpoložljivih osnovnih in obratnih sredstev in izgubljanjem (seveda pa plačevanjem) delovnega časa. Nizka produktivnost je ob vsem tem prav tako bila le posledica razmer, četudi naj bi njeno zviševanje kar največ prispevalo h kakovostnejši rasti. Pojav izgub, s katerimi so nerazviti takorekoč izgubili okoli 22 milijard dinarjev (torej kar 15 odst. od vrednosti naložb), je pomenil svojvrsten pritisek na že tako neugodno gmočno podlago za razvoj. Visoka zadolženost, dokaj višje kot sicer v jugoslovanskem gospodarstvu, in težave z vračanjem dospelih posojil ni samo potrdila slabotne akumulativne sposobnosti OZD na teh območjih.

Pristajanje pri nizkih stopnjah proizvodne rasti pa je ne nazadnje imelo svoje očitne posledice v razmerah na področju zaposlovanja. Na nerazvitih območjih je zaposlovanje sicer naraščalo za okoli 7 odst. hitreje kot v vsej državi, tako da se je povečala stopnja zaposlenega delazmožnega prebivalstva. Niso pa se s tem še zdale zmanjšale potrebe po novih delovnih mestih — celo navkljub »neplaniranemu« večjemu zaposlovanju v negospodarskih dejavnostih. Število nezaposlenih, ki bi radi delali,

Preveč ponavljamo zgolj deklarativne vzklike

V teh treh letih, ko je sistemsko vpeljano nadomeščanje do 20 odst. obveznega posojila za posamezno republiko oziroma

pokrajino z vlaganjem tega denarja neposredno za načrte na manj razvitih območjih je namreč izkoriščeno le takole: slovenske OZD so tako porabile 0,21 odst. razpoložljivih sredstev, OZD iz Srbije 0,29 odst., iz Hrvaške 0,58 odst. — vojvodinske gospodarske organizacije pa so očitno raje vplačale obvezno posojilo v celoti, za skupne naložbe skratka niti dinarja od odmerjene posojilne obveznosti.

Nepravilna bi bila ocena, da ni bilo poskusov in resnih prizadevanj za kaj več. Poslovni pogovori očitno še skrivajo marsikateri načrt, ki ga tačas različni zbirniki dosežkov še ne zajemajo.

Omenjeni posvet, z močno udeležbo predstavnikov OZD, ki imajo izkušnje z delovanjem na nezadostno razvitih območjih, je namreč prikazal tudi zasnovane skupnih vlaganj, ki obetajo določene koristi še do konca tega srednjeročnega razdobja. Upoštevajoč splošne gospodarske pogoje seveda ne prihaja zlahka do takšnih povezav, potrebno pa je potrpežljivo in vztrajno dogovarjanje, zato ne gre niti s preveč kritičnimi družbenimi ocenami bentiti nad združenim delom, je bilo rečeno na posvetu. Toliko prej tudi zato, ker je po teh kratkih treh letih nov sistem spodbujanja razvoja manj razvitih komajda spoznan, ker so se le nedavno bila razčiščena nekatere navidez drobna »tehnična« vprašanja, od katerih je seveda tudi odvisna hitrost združevanja, kakovost dogovarjanja, zadovoljstvo sodelujočih pri skupnem načrtu — in seveda njegova uspešna izpeljava.

Še preveč ponavljamo zgolj deklarativne vzklike, kako koristno in smotno je širiti vezli, s tem pa bogatiti posamične in skupne načrte, na podlagi interesnega, samoupravnega združevanja dela in sredstev, je bilo posebej poudarjeno na posvetovanju. Kajti do stikov prihaja bolj slučajno, torej so bolj plod nekakšnega srečnega naključja ali celo samo solidarne zavesti. Tekoče pretok informacij o razvojnih namerah, utemeljenih na preverjenih potrebah in podprtih z določenimi pogoji, je slejkoprep poglavitna pomanjkljivost. To je pač posledica še zmeraj nerazvitega sistema družbenega planiranja ter obnem zapiranja med lastne stene, območnih, občinskih ali pa republiških velikosti.

Marsikatera rešitev je gospodarsko nesmotna

Tako se marsikateri, na prvi pogled resda sila nasprotujoči interes raje zadosti z družbeno nedvoumno dražjo rešitvijo, gospodarsko morda celo povsem nesmotno.

Opredeljevanje in uveljavitev stvarnih spodbud k združevanju, to je očitno še nadalje prva naloga. Še zdaleč tudi niso izkoriščene možnosti, ki jih posamične družbenopolitične skupnosti lahko ponudijo združenemu delu — na razvitih in nič manj na nerazvitih območjih.

Seveda tudi sklad federacije nedvomno lahko opravi več, kot da le evidencira in razporeja zbrana sredstva. Njegova nadaljnja preobrazba ga mora vse bolj približati združenemu delu. Če namreč posamezne OZD izdajajo vanj petino ali celo polovico svojega poslovnega sklada, potem jih seveda zanima usoda tega denarja, kaj torej ne gre »vplačnikova« tvorno povezovali z načrti, ki jih omogočajo prav ta, v skladu z družbenimi sredstvi? Ob medsebojni neinformiranosti in zato razdrobljenem načrtovanju je tolikanj bolj težavna in zamudna pot k skupnim načrtom, je bilo tudi rečeno na posvetovanju. To pa je zadržega, ki je nasplo občutna v vsem združenem delu, ne samo pri njegovem pruzerjanju in povezovanju z nerazviti območji. Na tem področju so desedanj prizadevanja tudi prek zborničnih teles dosegla kaj malo. Niso navrgla zanimivih razvojnih usmeritev, ki bi navdušila za določeno skupno tveganje, ki bi opravičevala tudi večje oddajanje iz dohodka. Ob kopicah različnih projektov, seveda z zahtevki za posojila, pa takšnih širše zanimivih načrtov praktično ni. V tej smeri pa naj bi napeljevali zanimanje za odgovorno dohodkovno povezovanje. Za korak dalje od pretežno kreditnih razmerij iz zgolj kupoprodajnih odnosov. Tudi to bi bila celovitejša spodbuda hitrejšemu razvoju še nerazvitih predelov, pa hkrati oživljanju vendarle že ustvarjenih temeljnih (infrastrukturnih in drugih) pogojev za širjenje gospodarske ponudbe.

Franjo Krivec, Dušan Skok

Gospodarski dosežki v letih 1976–1978 (poprčne stopnje rasti)							
	SFRJ	Razvita območja	Manj razv. območja	BiH	Črna gora	Maked.	Kosovo
Družbeni proizvod	6,0	5,9	6,3	6,5	7,7	6,7	3,0
Družbeni proizvod na prebivalca							
— 1975	100,0	121,2	62,4	68,6	69,6	69,4	33,2
— 1978	100,0	122,0	61,6	68,8	72,3	69,4	28,7
Fizični obseg proizvodnje							
— industrija	7,1	7,0	7,5	7,0	13,2	8,8	6,3
— kmetijstvo	2,1	1,3	2,5	-1,6	-5,8
Zaposlenost v družbenem sektorju							
— skupaj	4,2	4,1	4,5	4,3	4,9	4,6	4,9
— gospodarstvo	4,1	3,9	4,5	4,1	4,7	4,7	4,4
— negospodarstvo	4,8	4,9	4,6	5,2	5,0	4,3	6,1
Stopnja zaposlenosti delazmožnega prebivalstva							
— 1975	100,0	111,3	78,0	79,1	84,5	89,3	53,9
— 1978	100,0	113,1	75,9	76,7	84,7	88,8	51,9
Delež v gospodarskih naložbah v osn. sred.	100,0	73,4	26,6	14,5	3,2	6,0	2,9

Tudi mejne vrednosti naj bi bile, kot so pokazale prve razprave, v razponih in naj bi jih vključili v dogovor republik in pokrajin o objektiviziranih kriterijih in merilih za ugotavljanje ravnosti gospodarske razvosti republik in avtonomnih pokrajin.

Razen tega časa priganja tudi tiste, ki morajo pripraviti gradiva v zvezi z nekaterimi drugimi vprašanji, ki se nanašajo na določanje in uresničevanje politike hitrejšega razvoja gospodarsko pre malo razvitih republik in SAP Kosovu. To je predvsem sistem spodbud in ukrepov, ki jih bo potrebno uveljaviti za hitrejši razvoj gospodarsko pre malo razvitih republik in pokrajin, nadalje obseg sredstev, ki jih bo potrebno nameniti za zagotavljanje hitrejšega razvoja manj razvitih, določiti bo potrebno objektivizirane kriterije za dopolnilna sredstva za tiste republike in pokrajine, ki ne morejo z lastnimi sredstvi financirati

državnemu povprečju. Ta »računica« — tu seveda močno poenostavljena — pa je bila pravzaprav tudi podlaga za oceno ali boljše cilij razvojnih pospekov: že dosežena gmočna in družbena razvost in skupni ukrepi obetajo, da naraste družbeni proizvod vseh nezadostno razvitih za petino do četrtno. V SAP Kosovo pa za okoli 60 odst. bolj kot v povprečju za vso Jugoslavijo.

Po treh letih se preverjanja dosežkov — če strmemo — ustavljajo pri malo ugodni ugotovitvi: splošni razvoj teh območij je v bistvu spremljal celotna gospodarska gibanja, značilna v tem obdobju za vso državo, rezultati pa ne dosegajo načrtovanih pričakovanj. Skratka, zapleteni pogoji gospodarjenja in s tem uresničevanja dogovorjene razvojne politike so navkljub določenemu porastu družbenega proizvoda, industrijske proizvodnje, zaposlenosti, naložb, življenjskega standarda itd. dejansko najmočneje odmevali na teh nezadostno razvitih območjih. Resda dokaj različno — toda znova s poudarjenim vplivom na zaostanek Kosovu.

Pogledati gre najprej gibanje družbenega proizvoda, kot najboljše reprezentanta rasti ali zastojanja. Manj razviti so v minulih treh letih dosegli 6,3 odst. letno stopnjo, s tem pa segli čez povprečje za vso državo komaj za okoli 5 odst. Očiten zaostanek za planskimi prizadevanji torej. In razlog nizekega povprečja? Občutnega zastoja v letu 1976 še ni bilo mogoče nadomestiti, odgovorjajo poznavalci. Podrobnejši pregled — zanj je ta čas zares dovolj temeljitih gradiv, pripravljenih v zveznih organih — razkrje, da so v nerazvitih republikah dosegli nekako za desetino hitrejšo rast od skupne, v vsej državi, pri čemer pa je bila črna gora »hitrejša« celo za 28 odst., Makedonija za »nepričakovanih« 12 ter Bosna in

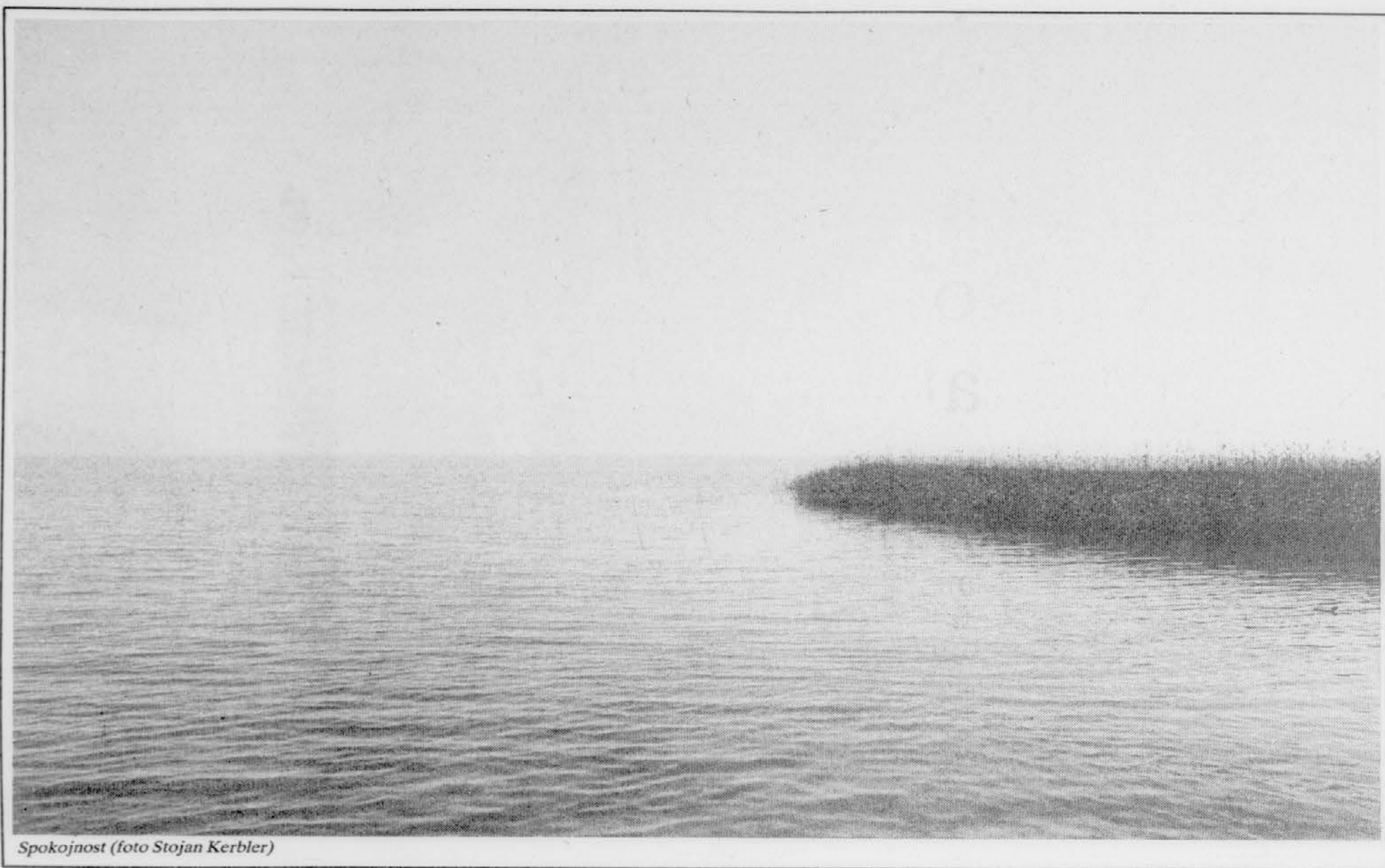
Stalna sredstva sklada federacije za kreditiranje hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo znašajo v tem petletju 1,97 odst. družbenega proizvoda družbenega gospodarstva Jugoslavije. Višina obveznega posojila za vsako republiko oziroma pokrajino je določena na podlagi njenega deleža v jugoslovanskem družbenem proizvodu. Vsaka republika oziroma pokrajina pa sama naloži ozd, koliko so dolžne izdajati iz svojega poslovnega sklada za to obvezno posojilo, ki bo vrnjeno v petnajst enakih letnih obrokih s 4 odst. obrestmi. Sklad daje gospodarsko manj razvitim posojila s povprečnim vračilnim rokom 14 let in po letni obrestni meri 4,166 odst., SAP Kosovo pa za 17 let in 6 mesecev ter po 3 odst. obrestni meri.

Kanadske dileme

Kočljiva razmerja med pokrajinami in zvezno vlado

Večje avtonomije v kanadski federaciji ne zahteva le zagreti Quebec, temveč vse pokrajine po vrsti

Ne glede na izid debate o položaju frankofonskega Quebeca čakajo Kanado resni pogovori o odnosih med njenimi sestavnimi deli ali pokrajinami, ki bi jim pa ravno tako lahko rekli države, kot na primer v ZDA, ali republike (kot v nekaterih drugih državah) in centrom v Ottawi. Gre za novo določitev pravic in obveznosti, pristojnosti federacije in pokrajin, pri čemer je poudarek na tem, da naj dobijo pokrajine večje pravice, večjo avtonomijo.

Spokojnost (foto Stojan Kerbler)

Lahko se zgodi, da bo to zapisano tudi v novi ustavi Kanade, ki za zdaj temeljne listine svoje državnosti še nima. Namesto tega se ravna po zakonu o britanski Severni Ameriki, ki ga je sprejel parlament v Londonu že davnega leta 1867. Morda pa bo dogovor, ki ga bodo dosegli, dobil tudi kakšno drugačno obliko.

Zaradi boljšega razumevanja problema je mogoče treba opozoriti na nekatere podatke. Kanada je po velikosti druga država na svetu, približno štiridesetkrat večja kot Jugoslavija, (10,4 milijona kvadratnih kilometrov) toda nekoliko bolj gosto je naseljen samo pas ob meji z ZDA. Temelne konfederacije so položili leta 1867, ko je nastal dominion Kanada, ki je prvotno obstajal iz štirih pokrajin (Ontario, Quebec, Nova Škotska in Novi Brunsvick), potem pa so se formirale Manitoba (1870), Britanska Kolumbija (1871), Otok prince Edwarda (1873), nazadnje pa Alberta in Saskatchewan (1905).

Kanada se – hočeš, nočeš – ravna po dobro stoletje starih zakonih

Leta 1867 pa niso položili samo temeljev konfederacije, temveč od takrat izvirajo tudi temeljni današnjih sporov, ker so zakonodajalci v Londonu v tistem usodnem letu določili pristojnosti zvezne vlade in pokrajinskih vlad. V dobrih 120 letih so se razmere tako spremenile, da je tedanja razdelitev v marsičem zastarela in da se mnoge pristojnosti podvajajo, križajo, izvajajo po analogiji ali menijo nič tebi prilajšajo, predvsem na področjih, za katerega niso napačno določena.

»Izletni na »tuje vrhove«

V pristojnost zvezne vlade na primer sodi skrb za obrambo, zunanjo politiko, prise-

ljevanje, trgovino in promet, valuto, banke, kazensko zakonodajo, ribištvo, plovbo, pošto, Indijance, razvoj severa. V pristojnost pokrajinskih vlad pa so uvrstili skrb za zdravstveno, socialne službe in izobraževanje, sodstvo, civilno in premoženjsko zakonodajo, delovne razmere in odnose, družinsko zakonodajo, občine itd. Vendar eni in drugi delajo »izlete« na »tuje vrhove«, zvezna vlada pa s svojo finančno močjo nemalokrat izsili rešitve, ki pokrajinam ne ugajajo, in to tudi s področij, o katerih bi morale razsojati pokrajine same. Bivši liberalni vladi se je na primer posrečilo doseči, da so morali v vseh pokrajinah uvesti obvezno zdravstveno zavarovanje, ampak to ji je uspelo šele potem, ko se je ponudila, da bo nosila polovico stroškov.

Pokrajine nimajo lastnih davčnih služb, le Quebec je izjema

Federalna vlada lahko tako nastopa, zato ker se v njen proračun stekajo znatna sredstva iz davkov na dohodek ter drugih davkov in dajatev, ki jih ima pravico predpisovati, potem pa del teh sredstev deli med pokrajine za pokrivanje raznih potreb na področjih, kjer pokrajinski davčni in drugi dohodki ne zadostujejo, in za zmanjševanje razlik v razvitosti med njimi. Razumljivo je, da nobena pokrajinska vlada ne bo zavrnila sredstev iz zveznega proračuna, recimo za zdravstveno varstvo, če jih dobivajo druge pokrajine, tudi takrat, kadar je načelno proti sistemu, kakršnega zagovarja Ottawa.

Zvezna davčna služba zbira tudi pokrajinske dohodke, ker večina pokrajin nima svoje davčne službe. Zato se morajo ponekod opirati na podatke zvezne službe o tem, kolikšni so dohodki in kolikšna sredstva bodo imele na voljo posamezne pokrajine. Izjema je Quebec, ki ima svojo davčno službo, do neke mere pa tudi Ontario. Verjetno bo vse več pokrajin zahtevalo boljši vpogled v podatke o davkih, ustanavljale pa bodo tudi svoje strokovne

službe. Za zdaj zahtevajo na tem področju več sredstev zase, večjo svobodo odločanja o tem, kako naj bi porabili sredstva iz federalnega proračuna, čeprav bodo o splošnem namenu njihove porabe slej ko prej odločali v centru, zavzemajo pa se tudi za nekatere druge, v glavnem manjše spremembe. Vse to ne velja za Quebec, ki zahteva zase nekaj popolnoma drugega, kar pa bo predmet posebnega sestavka.

Revnejše je lažje pridobiti

Čeprav je Kanada pri vrhu svetovne lestvice razvitosti in narodnega dohodka na prebivalca, so regionalne razlike precejšnje.

Najrevnejše so vzhodne pokrajine. Te dobivajo precej denarja, ki ga zveza zbira v bogatih pokrajinah, kakršni sta na primer Ontario ali Alberta, in ga potem deli po zelo zapletenem obrazcu. Razumljivo je, da so zaradi tega gospodarsko sibkejšje province v razmerju do Ottawe v neugodnejšem položaju kot bogatejše in da jih je lažje pridobiti za kak nov ukrep zvezne vlade.

Čigava so naravna bogastva?

Seveda vlada lahko uveljavi svojo voljo tudi tedaj, če ji pokrajine nasprotujejo, in sicer tako, da si zagotovi večino v parlamentu. Zgodilo se je že, da so premieri ali ministri posameznih resorov vseh desetih provinc soglasno nastopili proti kakemu ukrepu zvezne vlade, vendar je le obveljalo tisto, kar je hotela vlada. V nekaterih stvareh se federalna vlada sploh ne posvečuje s pokrajinskimi, tudi če gre za stvari, ki se dogajajo na njihovem ozemlju. Tako se na primer kak potencialni investitor lahko obrne na pristojno zvezno ustanovo v Ottawi s prošnjo za subvencijo in jo dobi, ne da bi v pokrajinski administraciji kdo karkoli vedel o tem.

kala med nami tremi, kot sem to že sporočil maršalu Stalinu.»

Velika trojica se je vnovič sestala le nekaj mesecev pozneje, na Jalti, kjer je Roosevelt, še posebej na štiri oči s Stalinom, mimo Churchilla, razpravljal in odločal o razdelitvi interesnih sfer. Ti sporazumi niso imeli zgodovinskih posledic le za Evropo, temveč tudi za Azijo.

Izpričana neenakopravnost

V Jalti na Krimu je potekal drugi in zadnji sestanek velike trojice: Roosevelt, Stalin in Churchill. Poleg voditeljev držav in vlad so se ga udeležili tudi zunanji ministri ZDA, ZSSR in Velike Britanije, pa načelniki štabov oboroženih sil teh treh držav. Sklenili so, da se vojna čimprej konča, sprejeli pa so tudi ukrepe za ustanovitev OZN.

Poleg spodbudnih odločitev je sestanek v Jalti obremenjevala še politika hegemonije. Od petih veselil so bile na primer navzoče samo tri – ni bilo ne Francije ne Kitajske, a o njunih interesih niso razpravljali le brez njiju, temveč so tudi odločali v škodo obeh držav. Male in kolonialne dežele so prav tako postale žrtve takšne politike. Precej dokazov je, da so v Jalti ubrali metodo tajne diplomacije v slabem pomenu besede, pa tudi, da so bile tam sprejete končne odločitve o razdelitvi interesnih sfer v Evropi in na drugih celinah. Nekaterim do teh odločitev je botrovala samo dvojica Roosevelt in Stalin, Churchill pa je

v zadnjem času se zvezna vlada bode s pokrajinami tudi zaradi pravice do naravnih bogastev. Naravna bogastva praviloma pripadajo pokrajinam (nekoliko drugače je le pri uranu.) Pokrajine dajejo dovolj enake vrste, ki se kažejo v posameznih regijah, zlasti na zahodu. Sicer pa se razhajajo tudi mnenja o tem, kaj je pravzaprav regija. V Britanski Kolumbiji na primer mislijo, da so oni ena sama regija, druga regija naj bi bile tri prerijske pokrajine, Manitoba, Saskatchewan in Alberta; Ontario in Quebec naj bi bila spet vsaka svoja regija, peta regija pa naj bi bile pokrajine na vzhodni, atlantski obali. Nekateri dodajajo kot posebno regijo še Yukon in Severovzhodno ozemlje, v Alberti pa sodijo, da je njihova pokrajina, bogata z nafto in plinom, prav tako posebna regija.

Kje se konča pokrajina in začne regija?

Spori nastajajo tudi zaradi zadev, ki ne spadajo na ožje področje gospodarstva.

Pokrajine zahtevajo, naj njihovo mnenje bolj upoštevajo pri sprejemanju vseh sklepov. Zaradi tega se potegujejo tudi za reformo parlamenta, ki je dvodomen. Mnenja o tem, kakšen naj bi bil, se razhajajo od pokrajine do pokrajine, a tudi od stranke do stranke. Ali naj bi senat, katerega člana danes imenujejo na priporočilo federalnega premiera, tako preosnovali, da bi bile pokrajine v njem pravičnejše zastopane (ne glede na velikost), ko tega niso izvedli v spodnjem domu, v katerega volijo poslance na število prebivalcev?

Ali naj bi senatorji imenovali province? Ali naj bi jih volili na splošnih volitvah? Ali naj bi namesto senata ustanovili svet federacije, v katerem naj bi bile delegacije pokrajin? Vse to bo treba še pretehtati.

Podobno je z vrhovnim sodiščem, v katerem naj bi bile pokrajine prav tako bolj zastopane kot doslej.

Zadnjih nekaj let se Kanada ubada s pojavom, ki ga imenujejo regionalizem. Tukaj ne gre za zahteve, naj bi bile pokrajine bolj zastopane in naj bi imele večji vpliv na federalne zadeve, temveč za zahteve enake vrste, ki se kažejo v posameznih regijah, zlasti na zahodu. Sicer pa se razhajajo tudi mnenja o tem, kaj je pravzaprav regija. V Britanski Kolumbiji na primer mislijo, da so oni ena sama regija, druga regija naj bi bile tri prerijske pokrajine, Manitoba, Saskatchewan in Alberta; Ontario in Quebec naj bi bila spet vsaka svoja regija, peta regija pa naj bi bile pokrajine na vzhodni, atlantski obali. Nekateri dodajajo kot posebno regijo še Yukon in Severovzhodno ozemlje, v Alberti pa sodijo, da je njihova pokrajina, bogata z nafto in plinom, prav tako posebna regija.

V vsakem primeru zastopajo privrženci regionalizma mnenje, da bi bilo treba namesto predstavništva in vpliva pokrajin uveljavljati predstavništvo in vpliv regij. Število teh, ki tako mislijo, ni majhno in se narašča. Ne smemo pozabiti, da so v Kanadi regije, ne glede na to, kako jih opredeljujejo, zelo velike, oddaljene druga od druge, in da so razlike in interesi neredkokdaj diametralno nasprotni.

Razlike in interesi so pogosto diametralno nasprotni

Veliko odprtih vprašanj je še tudi v pogledih na primere, ko naj bi v eno regijo uvrstili več pokrajin, v katerih so lahko na oblasti razne stranke. Nekateri zastopniki regionalizma imajo očitno pred očmi integracijo sedanjih pokrajin, prehod k velikim regijam, kar pa se za zdaj še ne zdi realno, čeprav te obstajajo institucije, ki naj bi zagotovile koordinacijo med pokrajinami v tem ali onem delu Kanade – na primer konferenca premierov atlantskih pokrajin ali podobna konferenca zahodnih pokrajin itd.

Omajano zaupanje v centralno vlado

Za Kanado spori med zvezo in pokrajinami niso nič novega. Poznavalci razmer trdijo, da ima nekaj časa federacija večjo težo, potem pa spet pokrajine. Trenutno ugled in vpliv federacije upadeta, še pred desetimi ali petnajstimi leti pa se je večji del javnosti nagibal na stran centralne vlade. Zaupal ji je, da je zmožna reševati probleme države, da je dovolj učinkovita itd. Sčasoma se je to zaupanje omajalo, s tem pa se je zmanjšala tudi pripravljenost, da bi se razširila pooblastila zvezne vlade na raznih področjih. Medtem se je okrepla gospodarska moč Alberta in Britanske Kolumbije, ne da bi se ustrezno povečal njun politični vpliv na zvezne zadeve. Zaradi tega se je povečal odpor do osrednje vlade, kar sta okusila tudi bivši premier Pierre Trudeau in njegova liberalna stranka, ki na majskih parlamentarnih volitvah v teh dveh pokrajinah ni dobila niti enega samega poslanca.

»Kako pa imate to urejeno v Jugoslaviji?«

Na koncu še nekaj. V Kanadi narašča zanimanje za izkušnje drugih federacij in konfederacij v reševanju problemov med posameznimi enotami. Tako se tudi vsak pogovor Jugoslavana in Kanadčana o kanadskih vprašanjih obvezno razširi na vprašanje o tem, kako to rešujemo v Jugoslaviji.

Vse več kanadskih politikov in znanstvenikov se želi na kraju samem, v Jugoslaviji, seznaniti s teorijo in prakso našega federalizma. Nedavno se je v Jugoslaviji mudil Jean-Luc Pepin, eden izmed dveh sopedredsednikov komisije za preučevanje vprašanj, ki se nanašajo na kanadsko enotnost. Komisija je v začetku letošnjega leta objavila poročilo, ki je s svojo temeljitostjo in resnostjo pritegnilo pozornost celotne kanadske javnosti in bo vsekakor podlaga za razpravljanje o prihodnosti te države.

Aca Lebel

Vladimir Dedijer: Jugoslavija in interesne sfere

Barantanje na Jalti

Ameriški dokumenti pričajo o tem, da je Roosevelt poslal Stalinu poslanico, v kateri se je distanciral od kakršne koli odločitve, ki bi jo sprejela Stalin in Churchill. Vendar to sporočilo ni pomenilo, da ameriški predsednik v resnici nasprotuje politiki interesnih sfer, še zlasti ne v srednji Evropi in na Balkanu.

Roosevelt ni hotel ostati ob strani, ko bi se pogovarjali in odločali o tem, a ko so pogovori stekli, ni hotel imeti nič pri stvari. Svoje mnenje veleposlaniku Harrimanu je 9. oktobra 1944 izrazil negodovanje, ker se je Church-

hill nameraval sestati s Stalinom. »Moram vam povsem odkrito priznati, a strogo zaupno – tega ne smete za nobeno ceno in v nikakršnih okoliščinah posredovati ne Angležem ne Rusom – da bi mi bilo veliko bolj všeč, če bi prihodnja konferenca pote-

bil, kot sam priznava v svojih spominih, največkrat zgolj navzoči državljani.

O najbolj tajnem delu konference v Jalti – o pogovorih na štiri oči med Stalinom in Rooseveltom, so se ohranili samo sekundarni viri, večidel iz zahodnih krogov. Razlog, da so pogovori med obema državnikoma še danes ostali skrivnostni, tiči v sami naravi sprejetih odločitev. Le-te so namreč rabile kot osnova za interesne sfere med ZDA in ZSSR, ki sta postali najmočnejši na svetu. V Jalti so tudi položili temelje za blokovsko politiko obeh veselil in za sklenitev Pax American Sovietica – navkljub ideološkim razlikam med državama.

Dedijer zatem izčrpno analizira jaltske odločitve, ki so se nanašale na OZN, kar zadeva odnose med narodi in državami po drugi svetovni vojni. Trije veliki so odločali tudi o nekaterih nadrobnejših ustanovnih listinah OZN, katere besedilo je bilo že poprej sestavljeno, predvsem o proceduri glasovanja v varnostnem svetu, o članicah ustanoviteljicah organizacije, pa o skrbništvu nad nekaterimi državami in narodi. Ustanovna listina in še posebej praktične odločitve velike trojice so poleg nedvomno pozitivnih in progresivnih tendenc v mednarodnih odnosih vsebovale še stara razmerja neenakopravnosti med malimi in velikimi državami, kar je bil zgolj izraz podvedovanega hegemonizma v gledanju najbolj močnih držav na bodoče odnose v sodobnem svetu.

Šlo je za težnja, da bi ohranili staro, podedovano in da bi uzakonili boj veselil za

nadvlado, pod katero naj bi srednje in male države, ves kolonialni svet ostali samo predmet pogajanj, pasiven objekt, pa čeprav so predstavljali večji del prebivalstva našega planeta. Ustanovna listina OZN ni bila izoblikovana na nekakšnem pravnem vakuumu, temveč na mednarodnem pravu, kakršno je veljalo do druge svetovne vojne; to pravno pa je v marsičem kršilo načela o suvereni enakosti držav. Čeprav so vnesli nekatere spremembe, so obdržali staro neenakost iz prej veljavnega mednarodnega prava.

Dogovor za četverno okupacijo Nemčije

Pravica do veta iz petega poglavja je na primer veliko močnejše orožje v rokah stalnih članic varnostnega sveta, čeprav je v prvem poglavju istega dokumenta zapisano načelo o suvereni enakosti vseh članic OZN. Tako so dosegli, da lahko vsaka stalna članica varnostnega sveta, a to se je nanašalo na veselite, sama prepreči sprejetje nove članice, pa izključitev iz svetovne organizacije; prepreči lahko tudi, da bi regionalne organizacije sprejele prisilne ukrepe, glasuje lahko proti imenovanju generalnega sekretarja OZN, onemogoči na splošni konferenci dopolnjevanje ustanovnih listine ali spremembe v tem dokumentu.

Za pojasnilom, kako odločilno vlogo imajo veselite pri ohranitvi miru in varnosti, se je v resnici skrivala težnja, da bi si razdelili

interesne sfere in obdržali svoj vpliv na posameznih koncih sveta. Dogaja se, da imajo veselite še danes kljub uveljavljeni pravici narodov do samoodločanja odločilno besedo pri ustanovitvi te ali one države in pri priznanju pravice do neodvisnosti posameznim narodom. Povrh sodijo vsa neurejena ozemeljska vprašanja še vedno zgolj v pristojnost velikih sil.

Iz vsega tega sledi, da si veselite lastijo pravico – kot so nekdanji ravnali absolutistični vladarji – da odločajo o nastajanju držav, njihovih mejah in pravicah, celo o usodi tistih dežel, ki so jih načelno priznale z aktom samé.

V Jalti je celo Stalin popustil Rooseveltu, ko je privolil, da se proceduralna vprašanja ne velja veto, Roosevelt pa mu je v zameno priznal ugodnosti na Poljskem. Rdeča armada je že osvobodila Poljsko, zato so v Jalti, upoštevaje spremenjeni položaj, sklenili, da bodo takratno začasno vlado prenovili v dobršno mero demokratičnosti in vanjo vključili demokratično usmerjene poljske državnike iz tujine. Pravzaprav so uporabili formulo, ki je bila z manjšimi spremembami vsiljena tudi Jugoslaviji.

V Jalti so se domenili še za četverno okupacijo Nemčije; vsaka od štirih velikih sil: ZSSR, ZDA, Britanija in Francija, naj bi nadzorovala svojo cono, beseda pa je tekla tudi o nemških reparacijah in vojnih zločinih sil osi.

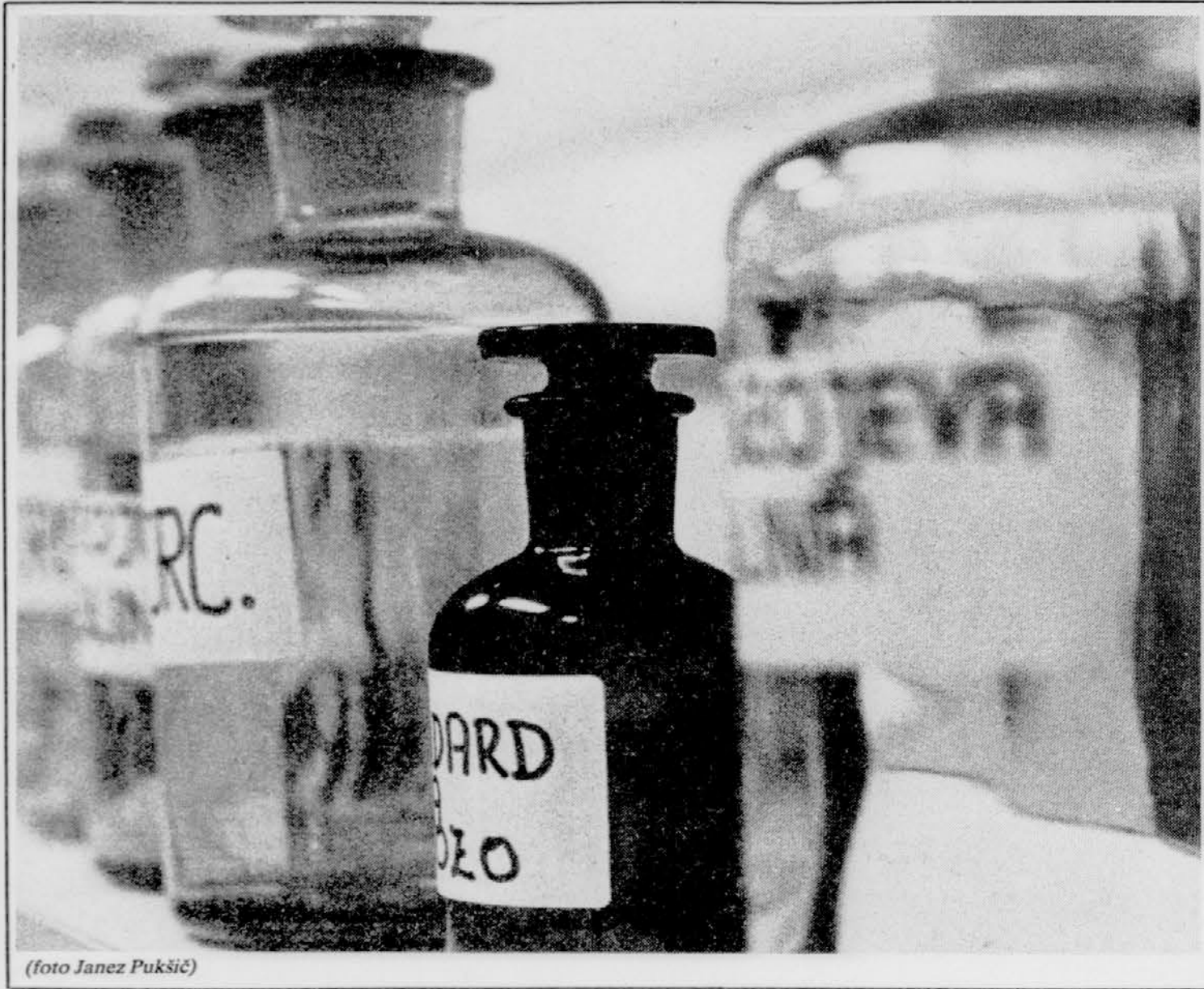
Za Roosevelta je bilo na tej konferenci

Povezava med naravoslovjem in družboslovjem

Žaga lahko poje ali joče

Pomenki z udeleženci mednarodnega seminarja UNESCO o kemijskem izobraževanju

In tako je univerzitetni profesor iz Cardiffa, znameniti strokovnjak za kristalografijo in član Britanske kraljevske akademije Charles Taylor vzel v predavalnici v Ljubljanski Vegovi ulici v roke žago in začel z lokom po jeklu igrati, tako kot to počno klovni v cirkusih ali klošarji v pariškem metroju.

(foto Janez Pukšič)

Žaga lahko poje ali joče, je dejal in pojasnil, da to doseže z vzgibi kolen in ustrezno vibracijo instrumenta. Razen tega je v živahno ponazorjenem predavanju, v katerem je načel povezavo med znanostjo in glasbo, zaradi demonstriranja akustike strelal ploščice po tleh in pihal skozi cev za zalivanje vrtov, skratka, storil vse, da bi čim bolj populariziral znanost. Pri tem je seveda odkril marsikaj, začelni od razlage več kot sto let starega Pepyjevega teksta o zvoku, ki ga ustvarja s kriči muha, do predvajanja zvoka na sodobnem televizijskem zaslonu. Umetniški in znanstveni jezik v predstavah nista ista in tudi sama optična krivulja zvoka se ne pove, ali gre za klasično ali pop glasbo oziroma za glasbo ali hrup, kar je lahko tudi ugašanje glasbil.

Oznaka skladbe z notami je v bistvu nepopolna, ker pri vseh sicer danih podatkih nikoli ne označuje kvalitete. »Je pa med izvedbo neke note s Stradivarijevo violino ali običajnim instrumentom povprečnega goslača tolikšen razloček, kot med zvokom klarineta in oboe.«

Bi torej lahko nasploh trdili, da se je te dni mednarodni seminar UNESCO v kemijskem centru univerze v Ljubljani s temo »Povezava med naravoslovjem in družboslovjem« končal s polnim uspehom, se pravi s tem, da je po eni strani znanost čim bolj razumljivo podražil in da po drugi strani ni zdrknil v poenostavljeno vulgarnizacijo, ki bi znižala potrebno raven znanstvene strukture? V teh dveh navidez nasprotujočih si ravneh tiči tudi velik del odločitev, kako bo z razvojem znanosti in družbe v sodnem svetu.

dami ima tudi svojo lastno razvito – kemično industrijo. Problemi dežel v razvoju so mnogokrat vezani na rešitve, ki jih je odkrila ali jih še išče kemija. Več kot 50 odstotkov raziskovalcev po svetu predstavljajo danes kemiki, toda med temi jih je velika večina, več ko 90 odstotkov, v razvitih deželah. Združeni narodi ob spoznavanju tega prepada ugotavljajo, da bo kemija igrala v naslednjih desetletjih bistveno vlogo pri razreševanju ključnih problemov človeštva, kot so zlasti oskrba s surovinami, energija, hrana, zdravje, populacija, naselbine in okolje. Kemija mora najti večje ravnotežje med človekom in naravo,« je ob koncu seminarja znova ugotavljala dr. Aleksandra Kornhauser, ki vodi te mednarodne seminarje v Ljubljani, in hkrati opozorila na bližajočo se še širšo konferenco organizacije Združenih narodov za znanost in tehnologijo, UNCTSD, ki bo avgusta z udeležbo okrog štiri tisoč strokovnjakov z vsega sveta na Dunaju.

»Prav ta veliki interes Združenih narodov tudi nam omogoča vključevanje v take pomembne programe UNESCO. Čeprav se mi v kvaliteti naših strokovnjakov lahko sicer postavimo tudi najbolj razvitim v bok, se seveda ne moremo kosati po tehničnih in finančnih možnostih. Prav tako bi izpadli iz naveze, če bi za merilo vzeli zgolj potrebo nerazvitosti, ker so mnoge druge dežele od nas še veliko manj razvite. Toda prav sedanja posrečena kombinacija nam odpira vsa vrata, ko pa se do tega osnov v okviru UNESCO prebijemo, začno pritekati poleg mednarodnih skladov tudi sredstva iz drugih regionalnih virov Evrope, Amerike, Azije in Afrike.«

je nedvomno mogoča strokovna in javna sila. Kljub tej pomembnosti pa je odkrito priznala, da končna odločitev družbe tudi na teh strokovnih področjih pripada široki demokratični javnosti oziroma izvoljenim predstavnikom družbe. Menila je, da je ameriška javnost zainteresirana na tem, da znanost in tehnologija zagotovita nove osnove in služnosti, toda vzajemnega prepletanja naravoslovnih in družboslovnih spoznanj je v Ameriki po njenem mnenju še vse premalo. »Če bi naravoslovci bolj razumeli družboslovne probleme in družboslovci bolj naravoslovne, potem bi družno lahko več prispevali k napredku družbe.« Na vprašanje, če je torej jezik naravoslovcem z vsega sveta glede na istovestnost stroke isti, pa je menila le, da se znanstveniki, iz katerih države že so, laže sporazumevajo kot politiki. »Razvite dežele bi morale vsekakor poskrbeti za to, da bi manj razvite dobile bazične znanosti; kar pa zadeva izobraževalni sistem, drugod ne bi smeli kopirati naših sistemov, ampak si ustvariti svoje lastne.« Pri tem je kritično ocenila tudi izobraževanje na področju kemije v ZDA, češ: »Dokaj dobro stojimo pri izobraževanju poklicnih znanstvenikov, nasprotno pa beležimo občuten primanjkljaj na področju splošnega, širšega izobraževanja; prav to pa je tisto področje, ki igra odločilno vlogo pri presojanju, kaj je pri odkrivanju v kemiji dobrega in kaj slabega. Zakaj vse, karkoli v znanosti novega odkrijemo, ima lahko poleg dobrih posledic tudi slabše. Vselej je tudi težko presojati, kolikšno je sorazmerje med koristjo in škodljivostjo oziroma tveganjem.«

Najprej znanstvenik

Če ulomimo koristnost s tveganjem in če sta obe postavki izraženi v dolarjih, potem lahko dobimo primerljivo številko, če pa je ena ali druga postavka izražena v življenju, medtem ko ostala v dolarjih, pridemo do neprimerljivosti in zagate v vrednotenju.

Kdo more ovrednotiti ceno človekovega življenja?«

Kolumbijski znanstvenik s področja genetike prof. dr. Hugo Hoenisberg, ki že s svojim natančnim grafičnim risanjem formul ni mogel zatajiti svojega družinskega – seveda protinacističnega – nemškega porekla, se je posvetil zlasti obdelavi problemov populacije. Ali je Latinska Amerika prenaseljena? Kolikšna gostota prebivalstva je v skladu z družbenimi in gospodarskimi možnostmi najbolj ustrezna? Ob proučevanju odporosti prebivalstva v ameriških tropskih predelih na pike žuželk in odgovarjanju krvnih celic pa tudi primerjajoč krivulje dejavnosti, ki so v dosegu ali zunaj dosega človekove volje, je začrtal perspektive populacije, ki ima svoje biološke in sociološke korenine, to pa naj bi tudi dokazovalo povezavo med naravoslovjem in kulturo.

»Ko smo zadovoljili osnovne potrebe«, je med drugim ugotavljal, »imamo odprto pot za zadovoljevanje višjih potreb. Na splošno pa politiki stremijo za tem, da bi pri ljudeh zadovoljili le osnovne potrebe; zanemarjajoč pri prebivalstvu potrebe po uresničevanju samega sebe. Po opravilnih analizah ameriškega biokemika Hulletha pred nekaj leti bi bilo najprimernejše število prebivalstva na našem planetu ob takšni kmetijski in idnustrijski proizvodnji, kot jo imajo ZDA, ena milijarda. Že danes pa živi ob neprimerno slabši proizvodnji na tem planetu štirikrat več ljudi.«

Kjer se število prebivalcev zelo poveča, tam se zmanjša poraba na posameznika in s tem tudi posameznikov vpliv. Po drugi strani v zelo razvitih deželah Evrope in Amerike pa tudi drugod opažamo, da povzroči biološko povečanje nasprotno povečanje vpliva posameznika na okolje, in to predvsem v negativnem smislu. Zaradi tega lahko tudi pojasnimo hitro propadanje okolja, ki je značilno za deset najbolj razvitih dežel sveta.« Kot genetik se je v zvezi s populacijo seveda moral ustaviti tudi pri vprašanju spolnega življenja, ki »ni namenjeno le podaljševanju vrste in genetski različnosti, ampak je postalo že del kulture, zaradi česar razne poizkuse v spreminjanju navad pri človekovi reprodukciji marsikje tolmačijo kot napad na osnove človeške kulture.«

Izredno velika posetnica Mohameda Larbija Bouguerre je hkrati z njegovo znanstveno veljavo – je namreč profesor znanosti na fakulteti v Tunisu – ponazarjala tudi njegov družbeni ugled, saj je bil nedavno kot akademski izobraževalec postavljen tudi za direktorja tunizijske akademije za arhitekturo. Predvsem pa je Bouguerra predsednik organizacije za znanost in kulturo arabskih dežel ALECSO, ki je sestavni del Arabske lige. Kljub tej politični obarvanosti organa, ki mu predseduje in ki ima zasedanja zdaj v tej zdaj v drugi arabski deželi, je bil zelo kategoričen, češ: »Predvsem sem znanstvenik in šele potem Arabec. Bilo bi preveč omejeno gledati na razvoj znanosti in današnje zagate s petrolejem samo z arabskega vidika. Zdi se mi, da je bistvo v tem, da petroleja, ki je tistočrtja porajajoče se bogastvo, ne moremo danes uničiti enostavno samo za prevažanje z avtomobili, ampak da ga izkoriščamo predvsem samo na tistih področjih, kjer je petrolej nenadomestljiva surovina, to je v kemični industriji, medtem ko moramo na področju energetike najti v svetu druge vire.«

Prav iz teh vidikov je tudi tunizijski gost menil, da je bila pobuda ljubljanskega centra za kemijo z razpravljanjem o povezavi med naravoslovjem in družboslovjem zelo aktualna in koristna.

Kaj naj bi bil pravzaprav človek?

Britanski strokovnjak John Nicholson – sam je namreč rekel, da je »british«, ne »English«, ker je Škot – je prispel v Ljubljano tokrat s Cipra, kjer je pri vladi v Nikoziji zunanji znanstveni svetovalec, plačan iz blagajne ministrstva za prekomorske dežele Združenega kraljestva.

Simpatični možak je bil pred tem na podobnem znanstvenem delu v Ugandi. Ko sem se zanimal, kako bi vzporedil obe deželi, je menil, da je bila seveda problematika v Ugandi povsem drugačna kot na Cipru. Afriška dežela je bila, kljub zaostalosti, polna naravnih virov surovin, med-

tem ko je na Cipru treba vse surovine uvažati. »Vendar pa moram pri vsej visoki kulturi in civilizaciji na Cipru, kjer se počutim kot v kaki razviti deželi, ugotoviti, da tudi v Ugandi niso brez kulture.« Pri tem je zlasti podelil ugandsko družinsko kulturo, oralno literaturo in izreden smisel za glasbeno tradicijo.

Ker me niso toliko zanimalo ozke solske zadeve na Cipru, ampak bolj napeti odnosi med grško in turško skupnostjo na otoku, sva temu prilagodila tudi vprašanje odnosa med naravoslovjem in družboslovjem. Mladi Škot je v primerjavi z lahkovernimi znanstveniki obratno menil: »V preteklosti so politiki preveč verjeli v naravoslovne znanosti, češ da bodo sposobne rešiti vse probleme«. Poudarjajoč, da so problemi, naravoslovni in družbenogospodarski, vsekakor med seboj povezani, zaradi česar je potrebno timsko delo iz različnih zaleđij, je napovedal, da bodo razvite dežele zašle v zagato, če se bodo zanašale le na tehnologijo in zanemarjale družbene probleme. V odnosu med razvitimi in deželami v razvoju je poleg znanstveno tehničnega sodelovanja terjal tudi neko družbeno zaupanje. Glede napetosti na Cipru pa je presenetljivo zatrdil, da tu naravoslovje ne more prav nič pomagati, kajti »človek je v bistvu družbeno žival in tudi sicer vedajajo v odnosih med ljudmi živalski zakoni za ohranitev vrste«. Nasprotno pa lahko politiki in družboslovje pomagajo pojasnjevati te odnose. »Moramo priti do ločnice, moramo se manj zanašati le na svojo moč, kajti sicer bomo naredili iz sveta najbolj nevaren kraj, kar ga imajo živali.«

Še zmeraj prisotna eksplozija

Krog sem sklenil z vlnudnim Japoncem dr. Takashijem Shimozawo, profesorjem z univerze Saitama, ki je predsednik izobraževalne sekcije Kemijskega društva za Japonsko. Medtem ko je bila kemija pred vojno na Japonskem izhodišče za razvojno vojaške moči, po vojni nasprotno poskušajo na podlagi kemije razvijati predvsem proizvodnjo in družbeno raven dežele, kljub temu pa je Shimozawa takoj priznal, da so na Japonskem doslej slabo uspeli na področju popularizacije kemije. Ljudje se sicer zavedajo, da je neogibna, vendar je ne marajo. Nasprotno pa so močno napredovali na področju znanstvenega izobraževanja kemikov. Pred petimi leti so srednješolski sistem pouka kemije modernizirali na podlagi angleško-ameriških metod Chems-Nuffield, medtem, ko na univerzah v glavnem poučujejo še na tradicionalni način. Koristnost povezave med družboslovjem in naravoslovjem je videl zgolj z vidika razširjenega obzorja, nikakor pa ne z ožko političnega. Po statističnih raziskovanjih so ugotovili, da se študenti, ki vpisujejo znanstvene predmete kot glavne, zanimajo tudi za družboslovne in humanistične vede; medtem ko se družboslovni študenti sploh ne zanimajo za fiziko, kemijo, biologijo in matematiko.

To poskušajo zdaj spremeniti s posebnim programom, ki so ga imenovali »Kemija za odločitev«. Sicer pa je splošno izobraženih kemikov na Japonskem 90 odstotkov, elitnih specialistov pa zgolj 10. »Samo za onih 90 odstotkov povprečnih znanstvenikov je tudi mednarodni simpozij, kajti edino njihova področja so vzajemno primerljiva in dopolnjujoča se. Elitni vrhovi rastejo vsak po svoje.«

Eksplozija atomske bombe v Hirošimi je v japonskem javnem mnenju še vedno prisotna. Toda značilen je bil Japončev odgovor: »Hirošima nam pomeni tragedijo, toda vojna je že taka, da vsak hoče zmagati ne glede na sredstva. Mi zato danes z nezupanjem gledamo na sleherni uporabo atomske energije, ker imamo nevarne izkušnje v preteklosti, pa četudi trdijo, de je v energetske namene. Glede vojne pa menimo, da jo je treba izločiti nasploh, ne zgolj atomsko.«

Zakaj bi razpravljali o zobeh, če je problem žaga.

Bogdan Pogačnik

Ravnotežje med človekom in naravo

»Kemija je v znanem delu osnova številnih ved, posebej tistih, ki globoko posegajo v človekovo vsakdanje življenje in delo, na primer medicina, kmetijstvo ali industrija. Kot edina med naravoslovnimi ve-

Mogočna javna sila

Profesorica dr. Anne Harrison predava sicer na univerzi v Massachusettsu v ZDA, toda za njen vpliv je še bolj pomembno to, da je bila do lani predsednica ameriškega kemijskega združenja, ki šteje, kot je rekla, 116 tisoč članov, samih kemikov, kar

Nov diktat Jugoslaviji

V protokolu o sklepih jaltске konference se od 14 točk tri nanašajo na Jugoslavijo. V osmi točki je rečeno, da so voditelji treh vlad na plenarni seji 10. februarja razpravljali o jugoslovanskem vprašanju in se strinjali, da predlagajo maršalu Titu in dr. Šubašiču, naj se nemudoma sporazumeta in na temelju takega sporazuma sestavita novo vlado:

»Predlagamo, da nova vlada, brž ko bo sestavljena, izjavi:

- 1. AVNOJ je treba razširiti s člani zadnje jaltске jugoslovanskega parlamenta (skupščine), ki se niso kompromitirali s sodelovanjem z okupatorjem; takšno telo naj bi predstavljalo začasni parlament;
- 2. zakonodajne akte, ki jih je sprejel AV-

NOJ, je treba predložiti v ratifikacijo ustavodajni skupščini.«

Naslednja točka se nanaša na meje med Jugoslavijo in Italijo. Angleška vlada je predlagala memorandum o tem vprašanju, ameriška in sovjetska delegacija pa sta bili pripravljene pretehtati britanski predlog in pozneje povedati svoje mnenje.

Deseta točka protokola govori o jugoslovansko-bolgarskih odnosih. Zunanji ministri treh velikih sil so izmenjali mnenja o jugoslovansko-bolgarskem sporazumu o zavezništvu. Sporno je bilo, ali je državi, za katero še velja premirje, dovoljeno sklepiti pogodbe z drugo državo. Eden je predlagal, naj bolgarsko in jugoslovansko vlado obveste, da tega ni moč dovoliti. Ameriški zunanji minister pa je bil za to, da bi britanski in ameriški veleposlanik v Moskvi še pretehtala ta problem z Molotovom, kar je bilo tudi sprejeto.

Ameriški zgodovinar Face pojasnjuje te odločitve o Jugoslaviji in pravi, da sta se Churchill in Stalin sporazumela, da v enaki meri prevzmeta odgovornost za razplet dogodkov v Jugoslaviji, zato sta se tik pred jaltško konferenco, trudila za španovijo.

Tito, kot predsednik nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije, in Šubašič, kot predsednik jugoslovanske kraljevske vlade, sta 7. decembra objavila, da sta sklenila dva sporazuma, ki naj bi vodila k sestavi skupne jugoslovanske vlade. Prvi je predvideval, da se kralj Peter ne vrne več v Jugoslavijo, razen, če bi samo ljudstvo to

želelo. Medtem naj bi kraljevske oblasti imel svet regentov, ki bi jih imenoval kralj skupaj s Titom in Šubašičem. Pri delitvi izvršne oblasti bi dobili člani Titovega nacionalnega komiteja večino, a nekaj mest v vladi naj bi pripadalo tudi Šubašičevi skupini. AVNOJ bi imel medtem vsa zakonodajna oblast. Sklenjeno je bilo še, da tri mesece po popolni osvoboditvi države potekajo svobodne volitve v ustavodajno skupščino, katere dolžnost bi bila odločiti, kakšna bo v prihodnje stalna vlada v državi.

Britanska vlada ni bila zadovoljna s takimi pogoji, zastavljenimi v sporazumih med Titom in Šubašičem, a je vseeno sklenila, da jih podpre; tako naj bi se izognili nadaljnemu agitiranju v državi in preprečili, da ne bi nekateri demokratični elementi v tej balkanski deželi dobili v roke preveč možnosti. London se je obrnil na ameriško vlado in jo vprašal za mnenje. State Department je imel pomisleke; sklepal je, da bo imela le ena od obeh skupin nadzorno oblast v vladi in da so kompromisi prek dr. Šubašiča v prid begunske vlade v resnici samo navidezna koncesija, ki ima za cilj – zagotoviti si priznanje drugih vlad pri kontinuirati oblasti. Ameriška vlada je ostala pri teh pripombah in ni storila nič drugega.

Kompromis, ki je bil v praksi sovjetska zmaga

Na jaltški konferenci je Churchill predlagal Stalinu, naj bi dali dva amandmaja k

sporazumoma med Titom in Šubašičem. Prvi je določal, da sklenejo sporazum, da se vsi člani zadnje jugoslovanske skupščine, ki se niso kompromitirali s sodelovanjem z okupatorjem, pridružijo AVNOJ; to telo naj bi izvajalo zakonodajno oblast, a vse akte AVNOJ naj bi ratificirala ustavodajna skupščina, ki bi jo sklicali šele, ko bo osvobojena vsa Jugoslavija.

Stalin se je opiral na argumente Molotova in je zavračal ta predlog. Trdil je, da bi to utegnilo pomeniti, da bodo odlašali v nedogled z uresničitvijo sporazumov Tito – Šubašič. Bolje bi bilo, je menil, da bi počakali in videli, kako se bo obnesel novi sistem vlade, šele potem naj bi prišli na dan z britanskimi amandmajema. Churchill in Eden sta oporekala takemu stališču in izjavila, da razpravljanje o teh predlogih še ne pomeni odlašati z izpolnitvijo obeh sporazumov. Predlagala sta, da bi amandmaja nemudoma poslali Titu in Šubašiču, saj sta tehtna, povrh pa bi še pripomogla k temu, da bi bila nova jugoslovanska vlada še bolj demokratična in da bi jo ljudstvo še bolj navdušeno sprejelo.

Ob koncu jaltске konference, ko se je velika trojica ubadala okoli ustrezne formulacije za ureditev vprašanja Poljske, so se v naglici sporazumeli še o Jugoslaviji. Na prvi pogled je bil to kompromis, v praksi pa je zmagalo sovjetsko stališče. Churchill se je odrekel zamisli, naj bi sporazum Tito – Šubašič najprej spremenili z amandmajema, še preden bi ga jeli uresničevati. Namesto tega so se pogodili, da

Churchill in Stalin skupaj pošljeta poslanico Titu in Šubašiču, naj pohitita in uresničita sporazum tak, kakršen je, ter sestavita na temelju sporazuma novo vlado. Ko bi bilo to opravljeno, naj bi nova vlada izjavila, da se bo ravnala v duhu obeh amandmajev. Roosevelt je po temeljitejšem premisleku sklenil, da se še sam pridruži tej poslanici.

Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije predstavnik treh velenih sil obvestili, da pripravljajo jaltško konferenco in da bodo na njej obravnavali Jugoslavijo. Šele 12. februarja 1945 je angleška vojaška mislija v Beogradu hkrati s sovjetsko obvestila komite, kakšne odločitve so sprejeli v Jalti. Seveda so te odločitve zbudile negotovanje v Jugoslaviji. Ljudje so bili še zlasti ogroženi, da bi AVNOJ moral vključiti tudi člani skupščine iz leta 1938, izvoljene pod vlado Milana Stojadinovića.

Tito je takole ocenil jaltске odločitve, nanašajoče se na Jugoslavijo: »Rusi nas sploh niso obvestili o jaltških sklepih, čeprav pomenijo zločin nad Jugoslavijo. Prisilili so nas, da v AVNOJ sprejmemo poslance iz bivše Stojadinovićeve skupščine.«

Precej po končani jaltški konferenci so Šubašič in člani njegove vlade prišli iz Londona v Beograd. V začetku marca so trije namestniki prisegli in Šubašič je v kraljevem imenu prebral deklaracijo. Nekaj dni pozneje, marca 1945, je Tito sestavil novo skupno vlado. A našel je pot, da se je izognil nameri treh velikih, da bi diktirali usodo jugoslovanskim narodom.

Portret tedna Simone Veil

»Veilova mati« (najbližji ironični vzdevek, ki ga francoska levica uporablja za svojo politično nasprotnico Simone Veil) je v zadnjem mesecu zamenjala tri avtomobile: iz peugeot 604, v katerem so jo sifirali kot ministrico za zdravstvo in družino, je presedla za volan zasebnega topolina, zdaj pa ji kot novopetemu predsednici prvega voljenega evropskega parlamenta pritice mercedes 450 SCL. Malce frivolna simbolika, a vendarle zgovorno znamenje, kako premišljeno vodena in tehnokratsko izpolnjena je žiskardovska vladavina. Pred petimi leti, ko je prvi Giscardov premier Jacques Chirac resor zdravstva zaupal Simone Veil, ni za poussinet-tes, tajnico višjega pravosodnega sveta, v javnosti se nihe slišal; toda do letošnjega julija je iz »piščančka« postala natanko to, kar je režim želel: podaljšana roka Elizejske palače in strasbourgškem parlamentu, v očeh državljanov pa prepričljiva potrditev emancipacije Francozini in podoba matere, ki blaži avtoritativnost predsednika republike in neprijateljnost njegovega premiera.

Simone Veil je prva Francozinja, ki je postala ministrica na tako visokem klinu kabineta: zdravstveni resor v Matigu-ONU namreč kotira takoj za pravosodnim, kajti že v prvi Burrovi vladi so mu priključili skrb za socialno varstvo. Zaupanje in priznanje predstavnic žensk je bilo nujno; čeprav je v Franciji zaposlenih 47,1 odstotka poročenih žena, o kakih družbeni uveljavitvi Francozini ni mogoče govoriti. V zadnjem času, pač pod neznosnim pritiskom vsakdanjika, v katerega je ukljenjena zaposlena ženska, trikotnika, katerega stranice Francozi živopisno imenujejo »dodo – metro – boulot« (postelja – podzemna – šilt), se znova pojavlja tih želja po vrnitvi v kuhinjo, čeprav se je sama Simone Veil – žena, mati, babica – vselej borila proti mišljenju, da v vsaki ženski drema gospodinja. O svojem resorju je recimo rekla: »Že po tradiciji je poleg pravega to eden od edinih dveh sektorjev, ki ju zaupajo ženski. Danes je še vedno zelo občajno, tako v socialističnih kot v drugih družbenih ureditvah, da gledamo na gospodarska vprašanja kot na nekaj božjega, na socialna pa kot na nekaj, kar je manj »nobel«. Resnični napredek bi bil, če bi žensko imenovali za gospodarsko ministrico ali pa ministrico za industrijo. A tako daleč še nismo...«

Bil pa je resor Simone Veil eden najtežjih in zato je v bilanci njenega petletnega ministrovstva (bila je tudi prva v francoski vladi, ki je ob odhodu tak pregled dela tudi uradno napravila) nekaj velikih uspehov in nekaj skelečnih porazov. Zakon, ki nosi njeno ime – in za katerega se mora zahvaliti poslanski glasovni levici, ne pa nemara svojim političnim somišljenikom – je vsekakor najpomembnejša aktivna v njeni bilanci: Franciji je prinesel legalizacijo splava, njej sami že v začetku kariere popularnost. Izboljšanje zdravstvenega varstva žensk in otrok je druga medalja, ki si jo je priborila: leta 1973 je v Franciji od tisoč novorojenčkov umrlo še vedno 20,3, danes je njihova smrtnost padla na 14,5. Tem prizadevanjem ob rob je treba pripisati še vrsto ukrepov, od dvelctnega porodniškega dopusta do raznih dodatkov socialnega ogroženim materam oziroma družinam. In, ker se francosko prebivalstvo stara, je veliko truda za zakonske reforme ministrice vložila tudi na tem področju; opazne pa so bile še izboljšave na samem splošnem zdravstvenem sektorju: obnova dveh tretjih zastarelih hospitalnih kapacitet, naložbe za medicinske raziskave, boj proti dobičarski farmacevtski industriji in nazadnje razširitev zdravstvenega zavarovanja na vse državljane (od januarja 1978).

Pač pa je Simone Veil spodletelo v križarski vojni proti kajenju in alko-

holizmu, a najbolj sporni dosje, ki ga je zapustila nasledniku (ta je zdaj možki in sicer bivši minister za trgovino in obrt Jacques Barrot), je zvejoča luknja v proračunu za socialno zavarovanje. Izgube so zares take, da se naslednikov resor poslej poudarjeno spet imenuje »ministrstvo za zdravstvo in socialno varstvo«, pa tudi izbor osebnosti nakazuje, da vlada po zanesenjaški reformatoriki Veilovi potrebuje hladnega finančnega strokovnjaka.

»Pogrešali bomo vaš nasmešek,« je rekkel predsednik Giscard na zadnji seji starega ministrskega sveta, ko se je Simone Veil zahvalila za »preprostost, dostojanstvenost in sposobnost«, s čimer da je bila pokazala, kako »nujen delež prispeva ženske javnemu življenju v Franciji«. Popolnoma drugače so govorili levičarski poslanci, ko so pred počitnicami zapuščali klopi burbonske palače: »Madame, odhajate nečastno in za vami ostajajo same ruševine...« Simone Veil je namreč morala še pred dogovorjeno ostavko sprejeti vlogo »velike mobilizatorke« centrističnih sil, ki za predvolilno kampanjo zares niso imele primernejše osebnosti. To je Simone Veil v vrstah levice kajpada nakopala še dodatno sovraštvo, saj so tako socialisti kot komunisti že prej menili, da je ministrica samo ubogljiva izpolnjevalka izkoriščevalske politike vladajočega režima. Za nosilko volilne liste je bila zares primerna: predvsem je bila priljubljena in tudi politično »čista«, saj se političanskih iger še nikoli ni udeleževala. Slednje jo je v kampanji po drugi strani celo oviralo: v debatni areni pač ni bila kos mojstrom Chiracovega, Mitterandovega in Marchaisovega kova. Toda »politični marketing« je delo v predvolilni kampanji dobro opravil in lista, katere geslo je bilo »ukrepajmo v prid Franciji v okviru Evrope«, s Simone Veil na čelu, je s prepričljivo zmago na junijskih volitvah v »evropski parlament« centristični stranki UDF, komaj poldrugo leto staremu Giscardovemu otroku, prinesla največ sedežev in tako stranko prvič potrdila kot najmočnejšo med vsemi francoskimi političnimi grupacijami. K temu uspehu je gotovo veliko prispeval, kot so pač predvidevali programerji, materinski in zagoreli obraz nasmejane ministrice, ki je znala s preprostimi, a elegantnim chancelovim krojem spretno prikriti vse tisto, kar je žaljivo izkoriščalo karikaturo, ki Simone Veil dosledno prikazuje kot razvajalno matrono (kar pa sploh ni, saj je navsezadnje nekaj dni pred strasbourgško izvolitvijo praznovala šele 52. rojstni dan).

Mnogi dvomijo, ali bo Simone Veil v evropskem parlamentu mogla uspevati z aduti, ki jih je uporabljala v domačem zdravstvu in socialni: namreč s preprostimi izražanjem in z enostavnimi metodami dela. Že pogajanja pred njeno izvolitvijo so pokazala, da v evropskem parlamentu ne bo šlo brez nenehnega taktiziranja in sklepanja zavezništev – prav v tem pa je Simone Veil povsem nezakusena. Na domačem terenu sta jo pač krila Giscard in Barre, v Strasbourg pa jo utegne Giscardova senca celo motiti, saj se poslanci mnogih političnih grupacij deveterice bojijo premočnega vpliva Francije in jih vidno moti, ker je Francija po dosedanjem predsedništvu v ministrskem svetu EGS zdaj dobila še predsedniško mesto v prvem voljenem parlamentu.

Francozi, ki se nikoli ne naveličajo političanskega ugibanja, o Simone Veil razmišljajo že onkray njenega sedanjega mandata. Če se bo izkazala, meni večina, in če bo Giscard čez dve leti znova izvoljen, bo Francija nemara dobila prvo ministrsko predsednico. Nekateri Simone Veil napovedujejo celo več...

Vilko Novak

Aktualen pogovor

Pritiski dobivajo razsežnosti vojne proti svobodnemu razvoju držav

Miljan Komatina, jugoslovanski veleposlanik v OZN: Gibanju neuvrščenih se približujejo tudi države, ki se hočejo otresti blokovskih spon – V gibanju ni več »večine, ki molči«

NEW YORK, julija (od našega newyorškega dopisnika) – Kako napreduje priprave in kaj je mogoče pričakovati od šestega srečanja šefov držav in vlad neuvrščenih držav konec avgusta v Havani? Dobršen del odgovorov na ta vprašanja je mogoče dobiti v newyorškem sedežu svetovne organizacije. V stavbi ob Vzhodni reki je sredi letargije soparnega newyorškega poletja nenavadno

živahno predvsem zaradi številnih predstavnikov gibanja neuvrščenih držav, katerih koordinacijski biro ima polne roke dela s pripravami na srečanje v Havani. O tem se je Miljan Komatina, jugoslovanski veleposlanik v OZN, pogovarjal naš newyorški dopisnik in za začetek ga je povprašal, kako je poldrugi mesec pred Havano s pripravami na ta veliki dogodek.

KOMATINA: Nič vas ne vara vtis, da je tukaj vse v znamenju teh priprav. Koordinacijski biro gibanja nenehno zaseda. Mišije neuvrščenih držav zelo skrbno obravnavajo prvi osnutek dokumenta, ki so ga dobile od države gostiteljice. Vsekakor pa delajo to tudi vlade teh držav.

DELO: Kuba je osnutek dokumenta za srečanje v Havani razposlala v začetku julija, dva meseca pred konferenco. Ali je to sestavni del prizadevanj, da bi delovanje gibanja bolj organizirali, drugače rečeno, da bi gibanje oziroma proces sprejemanja sklepov v njem, na prejšnjem demokratizirali?

Kuba se ravna po praksi, ki je bila sprejeta v zadnjih letih: Sri Lanka je na primer razposlala osnutek dokumentov za srečanje v Colombo približno tri mesece pred začetkom konference, osnutek za ministrski sestanek v Beogradu pa je bil razposlan dobra dva meseca prej. Vsekakor je to pomemben napredek v primerjavi s prakso iz prejšnjih let, ko so bili dokumenti predloženi šele na sami konferenci. Seveda pa tukaj ne gre zgolj za boljše organiziranje srečanja, temveč predvsem za to, da takšna praksa omogoča vsem državam enakovredno sodelovanje v oblikovanju izhodišč gibanja neuvrščenih.

Kakšen je nadaljnji stopenec v zvezi z osnutkom tega dokumenta?

Gostitelj pričakuje pripombe do srede avgusta, da jih bo lahko preučil, potem pa namerava izdelati, kot je bilo napovedano, prvi redigirani osnutek.

Ali imate že zdaj pripombe k osnutku oziroma ali ste kakšno pripombo slišali tukaj, kjer o osnutku očitno teče živahna razprava?

V to se zdaj, ko je stvar vlad neuvrščenih držav, da preučijo osnutek dokumenta, ne bi želel spuščati. Razpravljanje o tem ne sodi v naloge koordinacijskega biroja. Res pa je, da se koordinacijski biro v skladu s sklepi ministrskega sestanka v Colombu ukvarja z vsemi problemi, ki bodo predmet razpravljanja v Havani. Med drugim je naloga koordinacijskega biroja, da preučijo rezultate sestanka v Colombu. Biro je ugotovil, da je ministrski sestanek v Colombu položil temelje za delo v Havani.

Ali bi iz tega lahko povzeli sklep, da osnutek dokumenta, ki ga je razposlala Kuba, zdaj obravnavajo, razčlenjujejo in primerjajo z rezultati ministrskega sestanka?

Tudi ta sklep bi bil realen. Ministrski sestanek v Colombu je zavzel stališča do vseh najpomembnejših vprašanj sedanjega trenutka v gibanju neuvrščenih, pa naj gre za načela ali za prednost pri razpravljanju o raznih vprašanjih. Prevladuje namreč ocena, da so nekdavno v Colombu znova in zelo jasno potrdili vsa temeljna načela, na katerih gibanje neuvrščenih raste in deluje že od ustanovitve in ki so nenadomestljivo izhodišče za pogled na obravnavanje mednarodnih političnih in gospodarskih problemov. Razumljivo je, da gre ne le za okrepitev neodvisne, antiblokovske narave neuvrščenih držav, temveč tudi za ustvarjanje razmer, v katerih bo gibanje vse močnejše delovalo kot neodvisen dejavnik v mednarodnih odnosih. Dodati je treba, da so bila v Colombu ta načela aktualno uveljavljena v zvezi z nekaterimi tekočimi oziroma novimi problemi mednarodne skupnosti. Skratka, v newyorških razpravljanih predstavnikov neuvrščenih držav, ki opravljajo svoj del nalog v zvezi s pripravami na srečanje v Havani, prevladuje ocena, da je ministrski sestanek v Colombu odgovoril na vprašanja, ki se v tem trenutku postavljajo pred gibanje neuvrščenih.

Koordinacijski biro je v Colombu dobil nalogo, da se naprej posveča odprtim vprašanjem procesa sprejemanja sklepov v gibanju neuvrščenih. Kako to delo napreduje?

Cilj teh razprav je seveda nadaljnja demokratizacija odločanja. Z drugimi besedami, vsem državam članicam je treba zagotoviti enake možnosti za sodelovanje v odločanju. To izvira iz narave gibanja neuvrščenih, ki se prvo v zgodovini mednarodnega zbiranja in organiziranja ne zateka h glasovanju in preglasovanju, temveč deluje na načelu konsenza. To pomeni nenehno iskanje skupnega imenovalca pogledov in interesov njegovih članic. Temeljna načela gibanja so kajpada merilo in glavno gibalno v iskanju tega soglasja in to je eden od razlogov, zaradi katerih se neprestano vračamo k njim. Prav tako poteka v teh okvirih tudi razprava o vlogi koordinacijskega biroja.

Do kod ste prišli v tem delu?

Odgovor: Skupina, ustanovljena za namen, da bi preučevala vprašanja, kako priti do konsenza oziroma kako odločiti se zdaj ponovno posveča tudi preostali sporni vprašanjem in bo svojo nalogo opravila nekako do srede avgusta. Kar zaveza mesto in vlogo koordinacijskega biroja, je glavno delo opravljeno, ker je bilo glede večine stvari dosegeno soglasje. Koordinacijski biro je, to je zdaj nesporno, instrument gibanja, v katerem imajo enake pravice tako članice kot nečlanice. Tako smo zavrlj nekatere po prevladujočih stališjih nevarne težnje, da bi koordinacijski biro privzemal vlogo nekakšnega vodstva gibanja, ali težnje, da bi ga nadomestili s plenarnimi konferencami. Nekatero pomanjkljivosti v delovanju tega telesa odpravljamo s predloženimi obveznimi sestanki predstavnikov vseh neuvrščenih držav v New Yorku, in to najmanj enkrat na dva meseca.

Vrnimo se k vprašanju, ki ga ne postavljajo samo skeptiki. Koliko se je gibanje okrepiło glede na to, da se nenehno vrača k svojim izvirnim načelom?

Ne nasploh ne v obravnavanju posameznih vprašanj ni mogoče, da se ne bi vračali k izvirnim načelom, kakaj gibanje neuvrščenih lahko samo na njihovi podlagi vpliva na mednarodne odnose. Seveda nimamo in tudi ne moremo imeti iluzij, da bomo čez noč spremenili svet, v katerem si centri moči in močni vojaški in gospodarski bloki prizadevajo, da bi v svojih rokah ohranili vse vzvode odločanja o bistvenih vprašanjih, ki zadevajo vse države. Vendar drugače sploh ne moremo, kot da si prizadevamo, da bi ravno izvirna načela neuvrščenosti postala vse širša in univerzalna vrednota. Prav tako si ne delamo iluzij, da bo gibanje v kratkem nehalo biti tarča pritiskov, poskusov, da bi ga razcepili, potegnili na to ali ono stran, ga uvrstili, ga potiskali v podrejeno vlogo rezerve katerega od blokov. Ti pritiski so se zdaj celo okrepli, in to iz raznih razlogov: zaradi tekmovanja med blokoma, zaostritev v kriznih območjih sveta, kakršna so Bližnji vzhod, jugovzhodna Azija ali afriški jug, zastoje v reševanju največjih svetovnih vprašanj, na primer razorožitve ali mednarodnega gospodarskega reda. Med viri teh okrepljenih pritiskov so tudi omahovanja v procesu medblokovskega opuščanja napetosti. Zdi se, da pritiski dobivajo razsežnosti globalne vojne proti neodvisnemu in svobodnemu razvoju držav. Boj za okrepitev izvirnih načel neuvrščenosti kot neodvisnega, antiblokovskega in samostojnega dejavnika mednarodnega življenja je hkrati torej tudi boj za to, da gibanje spričo velike intenzivnosti in razsežnosti tega pritiska ne bi zapadlo v občutek ne-moči, v pesimizem.

Vrednosti tistega, kar opisujete kot izvirna načela, bi bilo težko oporekati. Toda mar ni upravičeno vprašanje, da

bi bilo gibanje – če bi soglašalo v teh načelih in se mu torej ne bi bilo treba vračati k njim – akcijsko sposobnejše v nekaterih zadevah mednarodnega življenja, ki jih zdaj mogoče premalo odločno obravnava, ker je prisiljeno, da se ukvarja samo s seboj in se vrača na izhodiščne točke?

Ne, prepričan sem, da ni mogoče omeniti nobenega »ukvarjanja s samim seboj«, ki ne bi bilo hkrati ukvarjanje z največjimi vprašanji iz življenja mednarodne skupnosti. Če upoštevamo porabljeni čas, lahko na primer rečemo, da je bilo v Colombu največ prizadevanja posvečenega razpravljanju o predlogu, ali naj bi suspendirali Egipt in obsodili mir, sklenjen v Camp Davidu, ter o predlogu, da naj bi zakoniti vladi demokratične Kampučije preprečili dostop na sestanek oziroma sankcionirali rezultat oborožene intervencije. Sestanek

Miljan Komatina: Koordinacijski biro neuvrščenih nenehno zaseda, v stavbi OZN je nenavadno živahno

v Colombu je obravnaval tako eno kot drugo vprašanje, vendar nanju ni mogel gledati kot na nekaj internega ali kot na »družinski spor«. V prvem primeru je šlo za temeljno načelo razpravo o poteh k pravični, vsestranski odpravi bližnjevzhodne krize, v drugem pa za načelo razpravo o oboroženih intervencijah. Iz teh razprav so neuvrščene države v Colombu izišle še močnejše zaradi čistih stališč, zasnovanih na svojih izvirnih načelih o urejanju mednarodnih odnosov.

Ali ti dve zadevi še nista razčiščeni in sta prepučeni pristojnosti konference v Havani?

Odvisno je od tega, kaj imate v mislih, ko govorite o razčiščevanju. Zgodovina modernih mednarodnih odnosov na primer skorajda ne pomeni, da kaka vlada ne bi bila priznana niti pol leta po tistem, ko se je instalirala v prestolnici, ne glede na način, kako je to storila. Že to priča o intenzivnosti odpora zoper oboroženo intervencijo.

Vendar očitno prihaja do razdorov, ki jih ni mogoče preváliti na veselite oziroma na bloke in njihovo prizadevanje, da bi svet razdelili v interesne sfere.

Res je, ne moremo si zastirati oči pred spopadi, katerih viri in povodi so v samih neuvrščenih državah. Razlogov za to je več – od kolonialne dediščine, ki je prinesla s

seboj stare in odprla nove vzroke spopadov, do nerazvitosti oziroma do problemov in spopadov, ki jih neizogibno prinaša s seboj pospešeni nacionalni in družbeni razvoj. Saj bi bilo iluzorno pričakovati, da nastop kakih sto »novih« držav na svetovnem prizorišču ne bo povzročil nikakršnih pretresov. Naša naloga je seveda, da si prizadevamo za mirno reševanje teh spopadov, hkrati pa nastopimo proti tujemu elementu v teh konfliktih, elementu, ki se redno pojavlja v okviru globalne bitke za razvrščanje sveta, o kateri sem govoril malo prej.

Tukaj obstaja neki problem. Pravite, da je bitka za prerazdelitev v svetu med blokoma čedalje ostrejša, kakor hitro pa se kaka država nekoliko iztrga iz dosedanjih vezi in spon, si prizadeva, da bi se čimprej pridružil neuvrščenim. Če merimo po orožju, nista bila bloka še nikoli močnejša, vendar se zdi, da tudi njun ugled ni bil nikoli manjši. Ravnokar se pet ali šest držav kljub vsem pritiskom pridružuje gibanju neuvrščenih.

V tem našem svetu, polnem protislovij, drži tako eno kot drugo. Nikoli v zgodovini človeštva ni prihajalo hkrati na dnevni red toliko pomembnih vprašanj. Verjetno nista še nikoli soobstajali taka količina oborožene in druge sile in taka količina pritiskov k osamosvojitvi držav in narodov. Od tod hkrati izvirajo tako ovire kot prilikožnosti za spreminjanje sveta, v katerem naj bi vizija neuvrščenih postala še bolj univerzalna. Novo je, da se gibanje ne približuje samo državi, ki so se rešile kolonialnega jarma, temveč tudi državi, ki se otrešajo blokovskih spon, oziroma države, ki jih notranje politično življenje sili k emancipaciji. Države, ki so pristopile h gibanju neuvrščenih ali nameravajo pristopiti, delajo to ravno iz omenjenih razlogov.

Ali lahko iz tega povzamemo sklep, da slika sveta s stališča možnosti za nadaljnje širjenje idej neuvrščenih ni tako mračna, kot bi se lahko zdelo spričo okrepljenih pritiskov močnih blokov, o čemer ste govorili? S treh najrazličnejših koncev sveta so ravno prišla sporočila, iz katerih je razvidno, kolikšen pomen pripisujejo državam v razvoju: iz Moskve, kjer je zasedal svet za vzajemno gospodarsko pomoč, iz Tokia, kjer so se sestaji šefi sedmih najbolj razvitih držav, in iz Ženeve, kjer so zasedali naftni ministri. Še pred petnajstimi leti se v takih centrih svetovne moči ne bi nihče zmenil za te države. Ali ni torej že to nekakšno merilo za ocenjevanje uspešnosti gibanja?

Prav gotovo. Rezultati delovanja neuvrščenih držav se izmikajo standardnim merilom, ki upoštevajo samo silo. Pred našimi očmi so se zgodile velike spremembe; mnoge so bile sicere nevidne, a zelo globoke. Na dlani je, da se svet zelo spreminja: mednarodni odnosi, politični ali gospodarski, niso več odnosi med blokoma in najmočnejšimi silami.

Ker ste spregovorili o boju za premaganje pesimizma v gibanju neuvrščenih, je vprašanje mogoče brezpredmetno, vendar se pred takimi sestanki navadno postavlja kot standardno: ali ste optimisti, kar zadeva izid konference v Havani, in pod katerimi pogoji?

To je kompleksno vprašanje, kajti težav je veliko, čeprav ne dvomim, da bo gibanje napredovalo in se krepilo na podlagi tistega, kar je bilo že doslej vir njegove moči. Pogum nam daje nesporno dejstvo, da se je število držav, ki so pripravljene privoliti v diktat, podrejeno vlogo in podobno, skrnčilo na minimum. V gibanju ni več »večine, ki molči«, temveč se vse bolj širi krog držav, ki aktivno iščejo rešitve za ključna vprašanja mednarodnih odnosov.

Žirovski model življenja in dela

Vzajemno urejanje skupnih zadev je staro tisoč let

Krajevna skupnost Žiri je dobila Listino samoupravljanja kot ena najuspešnejših skupnosti v državi

Žirovski model krajevne samouprave, ki je pred dnevi dobil najvišje priznanje zvezne konference socialistične zveze – listino samoupravljanja se je oblikoval takoj po vojni, ko se je v žirovski kotlini na robu Poljanske doline iz nekdanjih čevljarških zadrug razvila čevljarška industrija Alpina. Po mnenju predsednika krajevne konference SZDL Žiri, Petra Nagliča, pa imajo sedanji odnosi pri urejanju gospodarskih in drugih zadev v krajevni skupnosti korenine tudi v daljni preteklosti.

(foto Stojan Kerbler)

Začetek naseljevanja žirovske kotline je tesno povezan s freisinskim škofi, ki so leta 973 dobili v dar zemlje okoli Škofje Loke in nato Seško in Poljansko dolino ter ga začeli naseljevati s podložniki. Na sedanjem območju žirovske krajevne skupnosti Žiri sta nastala hlevnovrška in žirovska župa, kjer je prevladovala kolektivna poljska razdelitev s »hubami« kot predhodnicami sedanjih kmetij. Drugo kolonizacijo, ki se je začela v 16. stoletju, imenujejo rovtarsko, ker so naseljevali s krčmenjem gozda nad kotlino pridobili nove kose zemlje, v obeh župah pa so že takrat na kmetijah povprečno redili po 10 glav goveje živine.

V drugi polovici 19. stoletja se je v Žireh začela razvijati čevljarška obrt, ki je doživela največji razcvet v tem stoletju do leta 1930, ko je gospodarska kriza povzročila, da so se žirovski čevljarji začeli združevati v zadruge. Gospodarske težave so Žirovce pestile tudi po vojni, ko je njihova čevljarška industrija leta 1953 iskala zaposlitev 160 čevljarjem v drugih dejavnosti. To je bil eden glavnih vzrokov za nastanek 5 drugih manjših delovnih organizacij, poleg Alpine in kmetijske zadruge. Zdaj je v žirovski krajevni skupnosti, kjer na 43,8 kv. kilometri živi 4.246 prebivalcev, zaposlenih okoli 2.000 krajanov, v Alpini dobra polovica.

Gospodarske stiske v začetku petdesetih let so vplivale na solidarnostno združevanje denarja, ki so ga prispevali zaposleni krajin v takratni žirovski občini za odpiranje novih delovnih mest v Kladivarju, Poliksu, Etiketi, Mizarstvu in Remontu. Ljudje, ki so kmalu po vojni zgradili s prostovoljnimi udarniškim delom prvi del Alpinskih tovarn ter velik zadrugi dom, so prenesli udarništvu tudi v urejanje zasebnih stanovanjskih hiš, kajti delavci si pri graditvi svojih hiš med sabo pomagajo, kar pomenjuje gradnjo.

Samouprava na plačilni listi tozdov

Žirovska krajevna skupnost, ki je nastala po ukinitvi občine leta 1961 in se takrat priključila občini Logatec ter se leta 1970 ločila od nje, ko se je združila s škofjeloško občino, kljub tradiciji vzajemnega urejanja družbenih in gospodarskih zadev na njenem območju, dosega prav v sedanjem srednjeročnem obdobju največ uspehov. Predsednik skupščine krajevne skupnosti in direktor tovarne Etiketa Tone Oblak, predsednik krajevne konference SZDL Peter Naglič, predsednik sveta krajevne skupnosti Vinko Markelj, predsednik krajevne organizacije ZB NOV Viktor Galičič, predsednik sveta zveze mladine, ki povezuje devet osnovnih mladinskih organizacij na žirovskem območju, Janez Kosmač, podpredsednik sveta krajevne skupnosti in direktor kmetijsko-gozdarske zadruge »Sora« Viktor Maček in predsednik odbora za splošni ljudski odpor in družbeno samozasčito v krajevni skupnosti Janez Jan – z njimi smo se pogovarjali o dosedanjem razvoju in načrtih žirovske krajevne skupnosti – pravijo, da zdaj aktivno v družbenopolitičnem življenju krajevne skupnosti sodeluje tisoč krajanov. V krajevno samoupravo vključujejo tudi direktorje žirovskih delovnih organizacij.

Tako ob drugem direktor Alpine Martin Kopač, vodi 13-člansko komisijo za pripravo srednjeročnega programa razvoja krajevne skupnosti, ki so jo izvolili 25. aprila. Sicer pa pri krajevni skupnosti deluje 10 komisij, 5 gradbenih odborov, poravnalni in potrošniški svet ter odbor za splošni ljudski odpor in družbeno samozasčito. V organih krajevne skupnosti deluje 10 odstoikov občanov, v delegacijah za zbor krajevne skupnosti občinske skupščine in skupščine interesnih skupnosti pa 2,5 odstotka krajanov.

Letošnji proračun žirovske krajevne skupnosti je vreden 12 milijonov dinarjev. S tako zajetno krajevno blagajno se da precej narediti. Treba pa je reči, da je v njej denarja iz občinske blagajne bore malo, le za 320.000 dinarjev. Žirovske delovne organizacije s svojimi tozdi plačujejo velik prispevek za razvoj krajevne skupnosti. Tako letos združujejo 3,65 odstotka od kosmatih osebnih dohodkov za komunalno dejavnost, dvakrat po 0,60 odstotka od kosmatih osebnih dohodkov za ureditev televizijskih pretvornikov in za nakup zemljišč za ureditev družbenih objektov, za ureditev in delovanje radijske postaje v Žireh, ki bo predvidoma pričela delati septembra letos, so namenili 399.000 dinarjev, poleg tega pa delovne organizacije odplačujejo tudi posojila od različnih krajevnih naložb. Krajani pa se zbirajo samoprisepek, ki je 2 odstotni od osebnih dohodkov zaposlenih, namenjeno pa ga za obnovu pokopališča, športnega doma Partizan in šolskih prostorov. Pri dosedanjih snovanjih za novi srednjeročni načrt razvoja krajevne skupnosti so ugotovili, da bi v naslednjih petih letih z ohranitvijo sedanjih obremenitev delovnih ljudi in krajanov zbrali kar 85,7 milijonov dinarjev.

Vse manj je gostiln, pa vse več »hotelov«

Kljub temu za odpravo vseh žgočih težav v žirovski krajevni skupnosti ni dovolj samo denar.

Do leta 1970, ko je bila spričo razmer osrednja pozornost Žirovcev usmerjena v krepitev gospodarske moči oziroma v razvoj delovnih organizacij, komunalnih in drugih krajevnih zadev zaradi pomanjkanja denarja in nemara smelosti niso razreševali. Tega leta so sprejeli samoprisepek za ureditev šolskih in vzgojnovarstvenih

objektov. To je pomenil tudi začetek pospešenih naložb v krajevni skupnosti zunaj tovarn. Zdaj so se lotili urejanja osnovnega kanalizacijskega omrežja s čistilno napravo, prvi del te naložbe pa bo stal 38 milijonov dinarjev. Iz letošnjega krajevnega proračuna namenajo za ureditev osnovne kanalizacijske mreže 2,7 milijona dinarjev, celotna komunalna dejavnost pa jih bo letos veljala 10 milijonov dinarjev.

Pred vojno, ko je na območju sedanje krajevne skupnosti Žiri živel 1000 ljudi manj kot zdaj, je bilo 17 gostiln, sedaj so le tri. Kmetijsko-gozdarska zadruga, ki pokriva območje krajevne skupnosti in delno posega v občino Logatec, s 400 kooperanti, ki dnevno prodajo 2.000 litrov mleka vrhniški mlekarji, zadrugi pa na leto 400 ton goveje živine, se je vključila v spreminjanje hrbovskih kmetij za razvoj kmečkega turizma. Prvi tovrstni objekti bi naj začeli z delom prihodnje leto v Breznici, »kmečke hotele« pa načrtujejo tudi v Goropeki in Opalah. V krajevni skupnosti je še 10 odstotkov kmetov. Vendar pa Žirovci potrebujejo sodobno trgovsko hišo, hotel in skupni obrat družbene prehrane, kot pravijo krajevni funkcionarji, ker sedaj v nekaj prehranbenih trgovinah in z mešanim blagom ne morejo zadovoljevati teh osnovnih potreb. Žirovska kupna moč je na mesec vredna za dobrih 10 milijonov dinarjev, odliva pa se v 30 kilometrov oddaljeno Škofjo Loko, ali v 22 kilometrov oddaljeno Logatec, pogosto pa 50 kilometrov daleč v Ljubljano.

17 milijonov za smetišče

Dasiravno so bili Žiri leta 1977 na prvem mestu v Sloveniji v turističnem tekmovanju po urejenosti in čistoti, imajo neurejeno smetišče. Sanitarni predpisi zahtevajo, da bo ureditev novega smetišča veljala 17

milijonov dinarjev. Letos bodo iz krajevnega proračuna za ureditev naprav za odlaganje odpadkov namenili poldrug milijon dinarjev. Žirovce tudi precej stane vzdrževanje 24 kilometrov kategoriziranih in prav toliko nekategoriziranih cest. Iz letošnjega krajevnega proračuna so namenili tudi 2,5 milijona dinarjev za ureditev novega mostu čez Soro za naselje Ledinica, ki je zdaj povezano z mostom iz avstrogrških časov in ne dovoljuje prevoza nad dve toni teže. Krajani so zbrali denar, območna vodna skupnost pa jim za graditev novega mostu ne da soglasja, ker študija o regulaciji Sore na območju krajevne skupnosti še ni izdelana.

Zdaj je v krajevni skupnosti 400 telefonskih priključkov z opešano telefonsko centralo, ki so ji začasno dali injekcijo s pomnožno napravo v kovinskem zaboju oziroma kontejnerju. Skupaj s pošto organizacija načrtujejo do leta 1983 novo pošno zgradbo s centralo. Ta čas vsak novi priključek na omrežje velja zasebnike 25.000 dinarjev, če se pa sami udarniško vključijo v akcijo z ureditvijo osnovnega kanala do hiše ali stanovanja, pa 12.000 dinarjev.

To je le nekaj krajevnih načrtov, ki so dobili podporo med delovnimi ljudmi in krajin, kajti v Žireh je že večletna praksa, da pomeni načrt krajevne skupnosti sestavni del načrta združenega dela, hkrati pa je načrt tozdi in delovne organizacije sestavni del krajevnega programa, ki je v primerjavi z drugimi tako v škofjeloški občini, na Gorenjskem in nemara v Sloveniji, napet kot struna.

Ceste so ozke, strme in prašne

Zategadelj Žirovci težko razumejo, da krajevna skupnost kot najstarejša temeljna samoupravna skupnost, ki se je na ži-

rovskem območju razvila iz petih krajevnih narodnoosvobodilnih odborov, tako rekoč iz »žirovske republike«, ki je nastala na osvobojenem ozemlju 23. oktobra 1943, ne more priti na zeleno vejo, kot pravi predsednik sveta krajevne skupnosti, Vinko Markelj. Njihov letni prispevek za delovanje interesnih skupnosti je cenjen na 45 milijonov dinarjev, za letos pa so od občinske komunalne skupnosti za vzdrževanje komunalnih naprav prejeli 710.000 dinarjev ter iz občinskega proračuna 320.000 dinarjev. In to je vse!

Krajevna skupnost Žiri ima tudi svojski geografski položaj. Kot gorenjska krajevna skupnost meji na severno Primorsko (idrijska občina) in Notranjsko (občina Logatec), z obehma pokrajina kakor tudi z občinskimi središčem v Škofji Loki, pa je povezana s slabimi cestami. S Poljansko dolino so Žirovci povezani z asfaltirano cesto, ki pa je široka le 4 do 5 metrov, cesta proti Logatcu pa je v dolžini osmih kilometrov še makadamska. Najslabša cesta pelje do 16 kilometrov oddaljene Idrije, ki je še povsem makadamska, ozka in strma. Žirovci, ki so dobrih 30 kilometrov oddaljeni od železniške postaje v Škofji Loki, ob sedanji energetske krizi toliko bolj potrebujejo dobre cestne zveze, ker v Žiri peljejo sleherni dan tovrstni sruvinami in iz njih s končnimi izdelki po cestah, kjer promet za tovrstne sruvinolomice ni primeren. Zato nameravajo v Žireh in nasploh v škofjeloški občini v prihodnjem srednjeročnem obdobju nameniti cestnemu vprašanju osrednjo pozornost, da ne bi doživeli usode prednikov, kot pravijo domačini, ko so v 19. stoletju nameravali zgraditi železniško progo iz Škofje Loke čez Žiri, Idrijo in Godoviča, vendar zaradi denarnih težav železne ceste niso pripeljali v Žiri.

Peter Potočnik

obeta skorajšno objavo dokumentov; selet naj bi omogočili rekonstrukcijo resničnega življenja Alekosa Panagulis. »Fallacijeva je navadna mitomanka,« piše Statis Panagulis, »ki piše pravljice, ne pa resničnih dogodkov.« Grški tisk (kajti ogorčenje v Heladi se ogreva) opozarja med drugim, da Fallacijeva »ni napisala ene same vrstice o grški hunti, dokler leta 1973 ni spoznala Alekosa.« Predvsem pa se Statis Panagulis trudi zakrpati razpoke, ki jih je najbrž že povzročila Fallacijeva med »grškimi antifasističnimi silami, ki se skušajo združiti zoper ostanke desnice v Grčiji« in drugo internacionalo, posebej še z italijanskimi socialisti. »Med njim in PSI nikoli ni bilo ne ideoloških ne političnih sporov.«

Trditve, da bi bil Panagulis zaročenec Fallacijeve, njen »moški«, je za družino Panagulisovih »komična«.

To, kar je bilo v Italiji sprva le uredniško literarna polemika, po eni strani zoper super reklamo založnika Rizzolija za oglasil v časnikih čez cele strani in zoper Leonido Repacija, je podelil posebno nagrado sklada »Viareggio« za knjigo, ki je baje nihče niti prebral ni, prehaja torej na politično in mednarodno področje, avtorica da »skuša umazati spomin heroja grškega odpora in ga izkoristiti za osebne namene,« pravi Statis Panagulis.

Odgovor Fallacijeve Alekosovi materi in bratu je značilen: »Veseli me, da Atena Panagulis, ki ne zna italijansko, ni mogla prebrati knjige.« (Statis pravi, da jo je.) »Mogoče pa Atena in Statis Panagulis, zabubljena v interese in malenkostno logiko različnih skupin, ki so na oblasti v Grčiji, nista sposobna ceniti niti tega močnega poslednjega dejanja ljubezni. Zato nimam dodati drugega kot svoje zaničevanje.«

Jaka Štular

lista Giulia Matteottija, simbol in svarilo. Nova grška vlada, ljudje, ki niso nič drugega kot bivši kolaboracionisti hunte, ki so jo pomagali organizirati, in ki so še danes na oblasti. »Imam dokumente, ki to dokazujejo,« je rekla »La Fallaci« pred nekaj dnevi v intervjuju na prvem programu italijanske televizije.

»Bete noire« tega establishmenta in po njenem nesposodbitni krivec Panagulisove smrti je tako po knjigi kot po intervjuju (čeprav tam brez imena) minister Karamanlisove vlade Evangelis Tsotsias Averoff.

»Zakaj drži predsednik vlade v svojem kabinetu na tako izredno pomembnem položaju (gre za obrambnega ministra) človeka, ki je kolaboriral z hunti, ki je bil pod Papadopulom voहन KYP (vojaške obveščevalne službe), ki je pod Joannidom izdal inkvizitorjem vse podrobnosti o uporuh vojne mornarice, ki je po padcu hunte pomagal zločincem, da so odšli v tujino?«

Udarcev na levo in na desno, med drugim tudi Panagulisovim socialističnim in socialdemokratskim prijateljem tu v Italiji, pa tudi v Bonnu in še komu, v knjigi ne manjka.

»L'Uomo« je torej hudo vnetljiva snov. Če se je povzpel na vrh lestvice bestsellerjev ni čudež. Celu »Messaggero«, katerega kritik Ruggero Guarini je napisal doslej edino negativno kritiko knjige, češ da je že po bežnem listanju ugotovil, da gre za kič, ki ga »kozmetiki in manekeni« zamenjujejo za poezijo, se zdaj distancira od lastne kritike knjige, ki ji kiča ni mogoče očitati, niti ji ni mogoče odrekat literarnih vrednosti, zlasti pa ne angažmaja. Če pa je res roman, je stvar presoje po skrbnem branju.

Med drugimi se je oglasila Panagulisova družina, mati Atena in Alekosov brat, neodvisni poslanec grškega parlamenta, ki

ali »atentatom«?), je po mnenju Davideja Lajola njeno »najokrutnejše delo, ker ni le življenje, diš, raztrgano srce moža Panagulis,« temveč njena popolna izpoved, njeno razkritje brez trohice hinavščine, njeno življenje in njena smrt z njim. Pričevanje ali poezija? Tragičen epos? Roman – veritè?

Komunist Lajolo se ne more strinjati z njenim zaničevanjem množice (toda Fallacijeva nič manj ne zaničuje manipulacije z množicami in jo sprajuje: »Ali ni bil tudi Panagulis preveč nagnjen k pesimizmu v odnosu do drugih, preveč obseden od svoje individualnosti?«

Oriana Fallaci: »Premagan je bil prav zato, ker je bil sam, ker so ga drugi pustili samega. Marksisti niso slučajno kriknili, ko so prebrali knjigo: morda nehoti dokazuje, da posameznik ne more nič doseči. Jasno pa je, da vprašanju manjka odgovor, naj bo še tako resnično. Kaj je v našem sistemu alternativa osamljenosti? In povem ti: mizerija strankarstva. Pa tudi abstraktne množice ne gre mizitirati, marksisti te napaki nikoli ne uidejo. Druga stvar, ki se ji upiram v »Moškem«, je njihovo pojmovanje množičnega človeka. Besedi sami, masa, mase. Ne, Alekos ni bil obseden od svojega individualizma, temveč zgolj od individualizma, ki je spoštovanje posameznika, drugih, mnenja drugih. Bil je globoko demokratičen človek, ki se je vselej uklonil mnenju večine, seveda, če takšno mnenje ni vodilo v zatiranje posameznika in v zmagslavje totalitarizma ... Toda če bi se od treh milijard in pol ljudi na tem svetu vsi razen enega odločili, da se vdajo, bi se on sam vseeno boril.«

Mesijanske poante v romanu – tudi ob površnem prelistavanju, ki ga terja naglo poročilo za časnik – ni mogoče prezreti. Od gesla na začetku knjige, citata iz Sokratove obrambe: »Prišla je ura odhoda. Vsa od nas gre svojo pot, jaz v smrt, vi v življenje. Le bog ve, kaj je bolje,« do

Panagulisovih zadnjih besed, v razbitem avtomobilu, ki spominjajo na Kalvarijo: »O theos! O theos!« se pravi »O bog! O, bog moj!«. Zakaj ga je zapustil? Oriana je pod njegovim zglijavjem našla po smrti pesem:

In kadar pomislim na tisto, kar vem kar se dogaja zdaj zdaj bolj kot prej ko drugi ne razumejo, kaj se godi, kako naj bi slutili, pravim: Moja smrt bo prišla tako, kot hočejo tisti, ki imajo oblast.

Od 23. avgusta 1973, ko je bil mučeni in na smrt obsojeni in nazadnje pomiloščeni Panagulis izpuščen, do jeseni 1974, ko je bil izvoljen za poslancu Unije centra (»Če hočem v parlament in delati politiko, potrebujem kot Odisej trojanskega konja – stranko«) je za Fallacijevu jasno, kdo so vsaj skrivnice – vsi, ki bi ga bili hoteli imeti, Karamanlis in Papandreu, levica, ta in ona: »Kaj je levica, levica je laž, alibi s parolo ljudstvo, par gat za besedo ljudstvo. Toile ti je zastava levice, Kristus prekleti!«

Tistega 13. avgusta, ko se je vrnil iz tujine, se je v njem nekaj prelomilo, ko je odkril (pravi Fallacijeva), da ne pomeni nič v državi, za katero se je boril, da so tisoči tekli pozdravljat Karamanlis in mladega Papandreuja, pa male žrtve diktature, ne pa edinega (podčrtano: edinega), ki si je drznil, kar si ni drznil nihče in ki je bil za to obsojen na smrt. »Nekaj te je pobesnelo,« mu pravi Fallacijeva.

Novi establishment, »vsi tisti, ki pravijo, da so levičarji, ki krošnjarijo z levičarstvom, z ljudstvom, s socializmom, z množicami, ki jih prežvekujejo kot zvečilni gumi in jih potem izkorisčajo,« Panagulis je za Fallacijevu enakovredna vzporednica žrtve mladega italijanskega fašizma, socia-

Oriana Fallaci in L'Uomo

Žalostinka in neusmiljen obračun

RIM, julija – Roman publicistke in novinark Oriane Fallaci »L'Uomo«, o smrti očeta njenega otroka, grškega političnega odpornika-samorastnika Alekosa Panagulis, ni samo knjiga, ki je na seznamu italijanskih bestsellerjev v enem tednu skočila s petega na prvo mesto lestvice, ne samo delo, o katerem se zadnje tedne v kulturnih in političnih krogih največ govori, temveč tudi knjiga, ki vse bolj buri duhove. Tudi v Grčiji, odkoder se že oglašajo pokojnikova družina.

In najbrž ne bo ostalo le pri tem: roman, ki je hkrati strastna žalostinka za »moškem«, ali človekom, kajti tudi to pomeni l'Uomo, ki je postal smisel in vsebina ne samo osebnega, najbolj intimnega življenja Oriane Fallaci, posmrtni dialog s Panagulisom, mešanica nežernega občudovanja njegovega poguma in hkrati groze pred njegovimi nepredvidljivi-

vo usodnimi dejanji in fallacijansko neusmiljen obračun, pravi »j'accuse« z obtožbami na vse štiri strani neba, je najbrž razburkal šele prve valove.

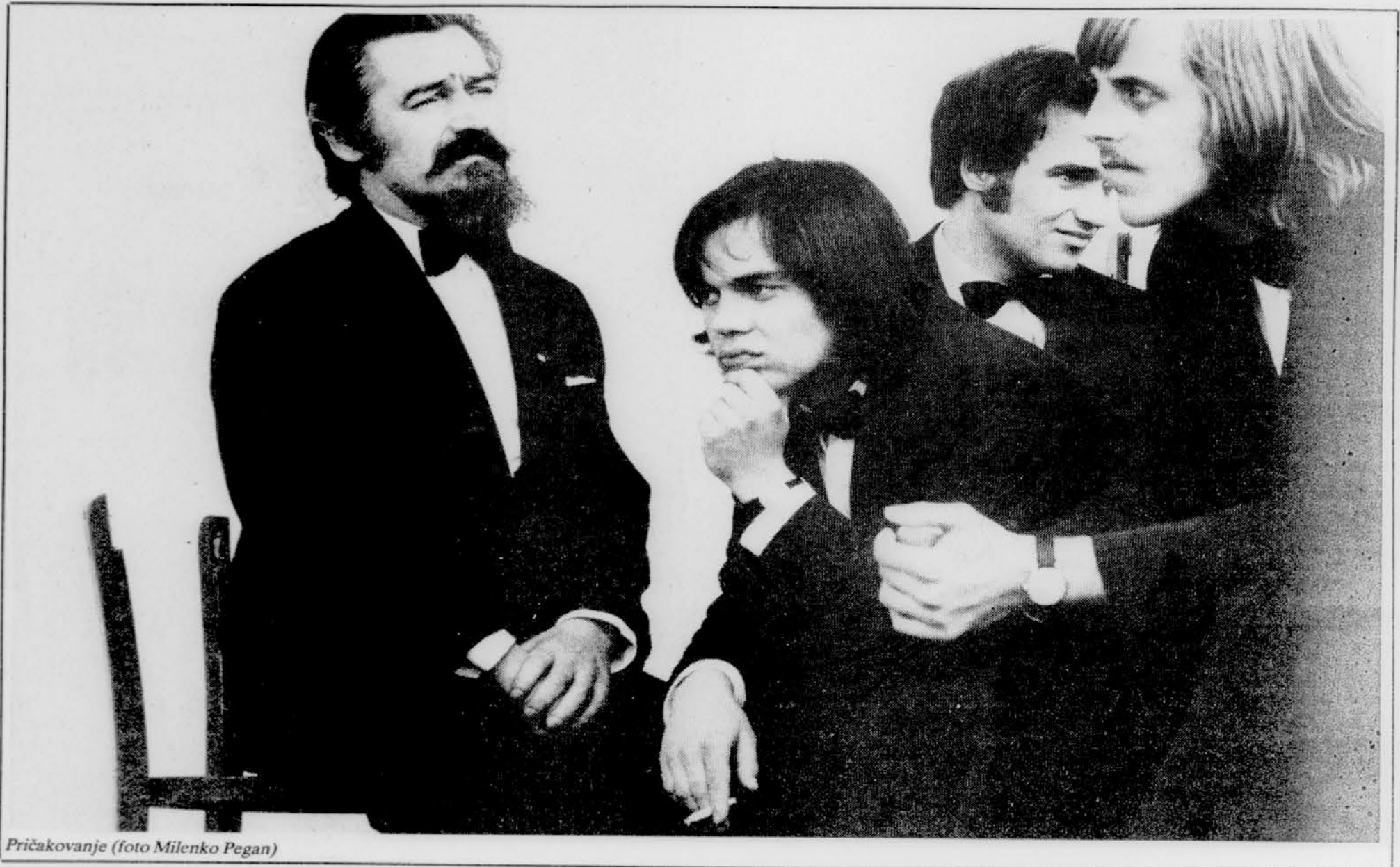
Zgodba, ki se začneja s Panagulisovim ponesrečenim atentatom na šefa grške hunte Papadopulosa 13. avgusta 1967 in se konča s smrtjo v avtomobilski nesreči na cesti iz Aten v Glifado 1. maja 1976 (nesrečo

Pogovor z Nenadom Turkaljem

»Vatroslav Lisinski« razširja organizacijsko zasnovo

Kulturni dom Ivana Cankarja naglo raste –
Kakšne so izkušnje zagrebškega
»dvojčka«?

Ljubljanski Dom Ivana Cankarja vidno raste, medtem pa se množijo vprašanja, s kakšnimi problemi se bomo srečevali, ko bo začel delovati, kaj vse nas čaka, ko bo ogromni organizacijski mehanizem terjal »hrane«, in s kakšnimi – nepredvidljivimi – težavami se bodo srečali njegovi upravitelji.

Pričakovanje (foto Milenko Pegan)

Toda v Zagrebu že nekaj let deluje institucija, ki je z našim »Cankarjem« vsaj primerljiva, namreč dvorana »Vatroslav Lisinski«, osrednji »večnamenski« kulturni hram hrvaške prestolnice. Naš zagrebški sodalavec se je pred kratkim pogovarjal s šefom programske službe te ustanove, znanim novinarjem in publicistom Nenadom Turkaljem, tudi z namenom, da po petih letih delovanja »Vatroslava Lisinskega« izvedemo, ali so njihove izkušnje koristne tudi za nas.

Prvo vprašanje se je nanašalo na dvome »nevernih Tomažev« pred petimi leti, češ: »Lisinski« bo doživel poslovni neuspeh.

»Res je bilo čutili bojazn, preden je bila dvorana odprta, da se vloženi denar ne bo poplačal,« je rekel Nenad Turkalj. »Tisti čas nismo imeli podatkov o dejavnosti kakšne podobne tako velike koncertne dvorane, zato smo kalkulirali tedanje stanje in prireditve. V Zagrebu je bilo že pred to dvorano razgibano glasbeno življenje, ki je prihajalo v krizo, saj je zadovoljevalo zgolj standardno koncertno in gledališko občinstvo, ni pa mu uspelo prodreti med široke množice združenega dela. Kazalo je, da to glasbeno življenje poteka zunaj družbenih tokov v tako velikem kulturnem središču, kot je bilo Zagreb.

Vse to smo imeli pred očmi, ko smo, še preden je dvorana odprla svoja vrata, zag-

nano pripravljali analizo in osnutek programa. A ko je bila dvorana odprta, smo se že lahko pohvalili s koncipirano vsebino, od vrstice do vrstice. Že od vsega začetka smo vedeli, da to ne bo samo koncertna dvorana, namenjena za resno glasbo, kot je bilo sprva predvideno. Vedeli smo, da jo moramo nameniti še za nove vsebine, in pripravili smo vse, da bi v njej lahko potekali tudi kongresi ter druga dejavnost. Potem je bilo vse preprosto. Pošteno smo vse potrdili, da v dvorano vnesemo vso tisto vsebino, ki jo terja občinstvo oziroma kulturno in družbeno življenje mesta.

Iz tega se je porodila živahna intenzivnost, ki ima danes, po petih letih, za rezultat veliko izkoriščenost vseh prostorov in vseh kadrovskih zmogljivosti dvorane. Danes smo celo prenapolnjeni, saj dvorano uporabljata glasbena produkcija Radio-televizije Zagreb za snemanje koncertov resne in zabavne glasbe. Ne smemo pozabiti, da tu potekajo še vaje, a vsak koncert terja poprej vsaj pet do šest uspešnih.

Kolikšne so zmogljivosti male in velike dvorane? Ali obstajajo statistični podatki o njihovi izkoriščenosti v lanskem letu?

»V veliki dvorani je 1851 sedežev, za odrom jih je moč dodati še 108 – ta prostor je sicer predviden za zbor – v mali dvorani pa je 313 mest. Natančne eviden-

ce nismo imeli, a v teh petih letih smo zabeležili dvamilijontega obiskovalca. V letu 1978 se je v mali, veliki dvorani in v drugih prostorih zvrstilo skupaj 585 prireditvev vseh vrst, simpozijev, raznih srečanj, posvetovanj in kongresov. Z vsemi velikimi kongresnimi organizacijami po svetu imamo pogodbe, ki nas obvezujejo za več let vnaprej.

Nato smo Nenada Turkalja kot šefa programske službe koncertne dvorane »Vatroslav Lisinski« vprašali, v čem po njegovem tiči skrivnost uspešnega dela dvorane. Mar gre predvsem za usmerjanje v koncertno dejavnost?

»Naredili smo že prve korake, da sprememo naziv naše ustanove, ki se bo odslej imenovala »Palača Vatroslav Lisinski, koncertno-kongresni center«,« je povedal Turkalj. »Zakaj? Nikomur se ne splača graditi velikega in dragega objekta, namenjenega samo glasbi. Takšno poslopje z elektronično in drago opremo mora biti dostopno tudi za druge prireditve, sicer je za družbo investicija predraga. Tudi kongresni center »Sava« v Beogradu, pa »Cankarjev dom« v Ljubljani si je bilo treba od vsega začetka zamisliti večnamensko, ne kot nekakšen kulturni dom, temveč kot prostor za reprezentativnost, za družbeno življenje mesta, odprt za vsakršno vsebino, ki jo terja mestno življenje, od koncertov resne glasbe, rock glasbe do folklorne in zabavnih

prireditev, še posebej pa kongresov, simpozijev in podobnega. Ne smemo pozabiti, da je zadnja leta v Zagrebu potekala vsaka akademija ali proslava v dvorani »Vatroslava Lisinskega«, saj je to najljepši in najustrežnejši prostor v mestu. In mesto ga je zgradilo v prav take namene.

Torej je treba za način financiranja najprej poskrbeti, preden objekt izročimo namenu. Kakšna bo njegova družbenoekonomska konstrukcija, je odvisno od delovnega programa. O samih programih pa moramo povedati, da se ravnamo po analizi okolja, v katerem so uresničevani in kateremu so namenjeni, zato ni moč receptov iz enega kraja prenašati v drugega. Pri nas so bili tovariši iz Beograda in povedali smo jim, da je beograjsko glasbeno življenje drugačno od zagrebškega. Gre za svojost okolja. Natančneje povedano, Beograd ima zelo živahno gledališko in filmsko življenje, Zagreb pa veliko bolj razvito glasbeno življenje. Torej bi bilo napak posnemati model, konstrukcijo, zamisel programa in ga presajati iz enega okolja v drugo. Vsako okolje mora ob izkušnjah drugih z lastno analizo in izhajajoč iz svojih razmer izoblikovati koncepcijo svojega programa in dela.

Torej ni dovolj postaviti le velik in drag objekt, smo menili. Bojevati se je treba tudi za občinstvo, ki bo ta prostor napolnjevalo. Mar ni dvorana preusmerila za-

grebških glasbenih potencialov iz starih, dotrajanih dvoran v prelepo poslopje in ali ni skrivnost uspeha koncertne dvorane »Vatroslav Lisinski« v tem, da se je posvetila koncertnemu življenju, ne glede na specifičnosti, o katerih ste govorili? Tako se je glasilo naslednje vprašanje.

»To drži, vendar je v programskem pogledu bistvena še ena stvar – kvaliteta. Ko odpreš tak prostor, moraš zagotoviti visoko kakovost vseh vrst prireditev. Od prvega dne spoštujemo to načelo in ne dajemo svojih dvoran v najem vsakomur in za vse namene. Zavrnamo prireditelja, ki sicer lahko dobro plača, pa ni zagotovil kakovostne izvedbe programa. Morda bo kdo dejal: »Kaj pa koga briga! Plačamo vam prostor, vse drugo pa je naša skrb!«

Od vsega začetka, odkar smo odprli vrata »Vatroslava Lisinskega«, se lahko pohvalimo z vrhunsko vsebino. Imeli smo koncertno izvedbo Walküre z Lovrom Matačićem, pa nastop Elle Fitzgerald in drugih. Še danes se bojujemo za kvaliteto, saj je to jamstvo za uspeh.

In še zadnje vprašanje: najbrž so k uspešnemu delu dvorane pripomogle tudi spremene službe, od programske do vseh drugih?

»Precej moram povedati, da nam hudo primanjkuje kadrov. Naša dejavnost, programska in propagandno-animatorska, je

specifična. Pri takem delu primanjkuje ljudi po vsej državi, seveda tudi pri nas. Bojujemo se za vsakega človeka posebej in skušamo zbrati mlade ljudi, ki jim je pri srcu tako delo in ki bodo ostali pri nas. Danes se že lahko pohvalimo z utečeno ekipo, ki ima rada svoje delo in dvorano, v kateri dela. Enako bi lahko dejal tudi za tehnično-spremnje službe. Imamo svoje elektrifikarje, delavce, ki skrbijo za prezračevalne naprave, in podobno. Vsi se prijetno počutijo v tem kolektivju. Skupaj nas je devetdeset in vsi se dobro razumemo, saj cenimo delo vsakogar.

Druga plat medalje pa je strokovnost. Ponujali so se nam odlični propagandisti iz gospodarstva, a ti ljudje ne poznajo glasbe. Torej so za nas neuporabni. Strokovnjakov za tako delo ni, saj tudi ni ustreznih šol. Zato bi položili na srce vsakomur, ki danes gradi podoben objekt, naj že oprejšte stvari skupino, ki bo potovala in zbirala izkušnje drugih, analizirala delo in se sama uvajala vanj...

Vse te izkušnje smo si morali mi pozneje nabirati, saj je bila dvorana na hitro zgrajena, a najteže je potem ljudem brez izkušnje pri tako specifičnem in odgovornem delu. Vrsto primerov bi lahko povedali v opozorilo, da je treba načrtovati objekt, hkrati pa tudi načrtovati njegovo vsebino,« je končal Nenad Turkalj.

Ratko Čangalović

Beograjskih štirinajst dni

Poletne polemike v veter (s predlogom za jesenski ponatis)

Ko je predsednik beograjske skupščine Živorad Kovačević pred dnevi na sestanku mestnega komiteja ZK Beograd zelo mirno, a tudi zelo odkrito, naštel osem razlogov, zaradi katerih se je gospodarski položaj Beograda znašel na tej partijski tribuni, je v javnosti prevladal vtis začudenja. Kakšne in katere nadloge po šestmesečnih analizah mučijo beograjsko gospodarstvo?

Prvič: upadanje rasti industrijske proizvodnje (in to v velikih, odločilnih kolektivih); drugič: upadanje izvoza (tolikšno kot še nikoli v zadnjih dvajsetih letih); tretjič: nelikvidnost (pred nekaj dnevi so morale Beograjski banki prisločiti na pomoč nekatere druge jugoslovanske banke, ker varčevalcem ni mogla izplačati vlog); četrtič: povečanje mase izgub in števila podjetij, ki delajo z izgubami; petič: povečanje investicijskih stroškov za dobro tretjino, pri čemer z omejitvami ni mogoče ničesar doseči, ker gre za prekoračenje investicij, ki že tečejo; šestič: v

vseh teh težavah prednjačijo industrijska podjetja; sedmič: komunalne organizacije, ki so jim še do nedavnega iz proračuna sanirali izgube, so ponovno v škripcih; osmič: beograjski turizem, od katerega so pričakovali, da bo »poravnal« izgube, peša.

Vsemu temu so se v zadnjih šestih mesecih pridružili pogostejši štrajki (ki smo jim dali nežno ime: prekinitve dela), za katere je značilno, da so nastali »zaradi neustreznih delitve osebnih dohodkov«, nobeden pa recimo iz protesta delavcev zaradi nespoštovanja samoupravnih spo-

razumov, pomanjkanja čuta za skupnost ali kakega tretjega »splošnejšega« razloga.

Tudi predsednik beograjske partije Saša Gligoričević je izrazil mnenje, da je bila diskusija nepričakovano mirna in posplošena, in na koncu omenil tisto, kar je ves čas pogovora viselo v zraku, vendar je zaman čakalo na konkretno opredelitev: pogovarjamo se samo takrat, ko pride do ekscenov in skrajno negativnih rezultatov, a še tedaj ne razumemo, da je gospodarski položaj v mestu samo posledica daljše in širše neodgovornosti in ne-

strokovnosti komunistov tako v delovnih organizacijah, zbornicah in političnih strukturah kot v delegatskem sistemu.

Drugače rečeno, ko se voz obrne navzdol in ko bi ga še lahko otopili duhove in je intelektualne dejavnosti manj kot sicer, se je pojavila v beograjskem tisku zanimiva polemika o vrednosti ravnokar izpeljane faze šolske reforme – druge stopnje. Polemika ni zanimiva samo zaradi skrajno nasprotujočih si stališč, temveč tudi po imenih polemikov. Nekam nepričakovano jo je sprožil dr. Pavle Savić, predsednik srbske akademije znanosti in umetnosti, izziv pa je sprejel – sekretar za izobraževanje SR Hrvaške (Stipe Šušvar), ne pa SR Srbije, kot bi bilo logično pričakovati, saj je predsednik akademije dr. Savić kritiziral predvsem rezultate reforme v Beogradu in Srbiji. Glede na to, da se je podpisani pogovarjal z dr. Pavlom Savićem (za NIN), dovolite, da na kratko povzamemo mnenje predsednika SANU.

Pred koncem letošnje sezone in pred začetkom poletja so se sestali vsi trije zbori beograjske skupščine. Eno pomembnejših vprašanj na tem zasedanju se je nanašalo na »drobno gospodarstvo« in njegove probleme. V mestu, kakršno je Beograd, kjer primanjkuje obrtnih delavnic, storitvenih servisov in majhnih bižuterij ali gostiln, še zmeraj razpravljajo o »vprašanjih« drobnega gospodarstva, kakor da bi na tem področju obstajale kakršnekoli nejasnosti. Tudi tokrat na žalost ni mogoče postrčiti z dobrimi novicami. Delegati so tako kot kdove kolikokrat tudi zdaj razpravljali o drobnem gospodarstvu z grenkim priokusom. Na dnevnem redu je bil namreč predlog družbenega dogovora o temeljih razvoja... itd. drobnega gospodarstva, ki naj bi ga delegati pretehtali in sprejeli. Čeprav je bil predlog dogovora skrajno splošen in neprecizen (citiramo mnenje delegata Božidarja Popovića: »Ta dogovor ni nikakršen prispevek k reševanju problema, ker ne spodbuja h konkretni akciji, temveč je samo nov val v

poplavi nepotrebnega papirja.«), so ga delegati sprejeli iz prepričanja, da sicer koristi od njega najbrž ne bo, a tudi posebne škode ne... Upajmo.

Med sejo so delegati vprašali mestne funkcionarje, kaj je po njihovem glavna ovira, zaradi katere beograjsko drobno gospodarstvo ne more preiti od besed k dejanjem. Živorad Kovačević je odgovoril takole: glavni odpori so v beograjskih občinah, kjer se zmeraj prevladuje strah pred dajanjem pobude zasebnikom.

Do pičice enak odgovor je bilo slišati že pred tremi leti, na seji beograjske skupščine. Ali to pomeni, da bo treba počakati vsaj štiri leta, dokler bo trajal mandat občinskih funkcionarjev, ki so proti, in se bo odpor sesul šele potem? Mar nista cena in čas »predraga«?

Sredi poletne sezone, ko vročina običajno omrtvi ali vsaj otopi duhove in je intelektualne dejavnosti manj kot sicer, se je pojavila v beograjskem tisku zanimiva polemika o vrednosti ravnokar izpeljane faze šolske reforme – druge stopnje. Polemika ni zanimiva samo zaradi skrajno nasprotujočih si stališč, temveč tudi po imenih polemikov. Nekam nepričakovano jo je sprožil dr. Pavle Savić, predsednik srbske akademije znanosti in umetnosti, izziv pa je sprejel – sekretar za izobraževanje SR Hrvaške (Stipe Šušvar), ne pa SR Srbije, kot bi bilo logično pričakovati, saj je predsednik akademije dr. Savić kritiziral predvsem rezultate reforme v Beogradu in Srbiji. Glede na to, da se je podpisani pogovarjal z dr. Pavlom Savićem (za NIN), dovolite, da na kratko povzamemo mnenje predsednika SANU.

Prvič: na področju izobraževanja in šolske reforme smo marsikaj prignali do absurda, drugič: naša reforma šolstva poteka ravno v nasprotju s tistim, kar je po neki veliki študiji Unesca idealen model izobraževalnega sistema, tretjič: naše usmerjeno izobraževanje v Srbiji je razdelilo učence v srednji šoli na 540 poklice, čeprav vse več strokovnjakov v svetu sodi, da šola ne more pripravljati ljudi

za določena delovna mesta, temveč jim mora zagotoviti širšo izobrazbo kot podlago za vsako vrsto dela (kar pomeni, da je po Pavlu Saviću popoln nesmisel, da fant ali deklica v tretjem razredu usmerjena izobraževanja specializiramo za izdelovalca zornjega dela čevljarja ali za razsekalca mesa, kot predvideva sistem, ki zdaj velja v SR Srbiji), četrtič: izobraževanje se reformira po načelu improvizacije, škodo, ki nastane zaradi vsake neumnosti, do katere pride v šolskem sistemu, pa plačujejo najmanj štiri rodovi učencev, petič: v izobraževalnih sistemih imajo težave in zapletljaj po vsem svetu, ne samo pri nas, med oblikovalci programov pa se je znašlo veliko improvizatorjev, nevedcev, pogosto pa celo bolnikov.

Dr. Stipe Šušvar, oblikovalec reforme šolstva v SR Hrvaški, je na te ocene dr. Pavla Savića pri priči odgovoril in ni sprejel niti ene izmed njih. Ni res, da v našem izobraževalnem sistemu obstaja zmeda, kajti naša družba natančno ve, kaj hoče doseči s spremembo pedagoškega stanja v izobraževanju. Ni res, da je med oblikovalci novega sistema (prosvetnimi delavci) več nesposobnih, neustvarjalnih ljudi in celo bolnikov kot na drugih področjih življenja, temveč je res, pravi Šušvar, da so najustvarjalnejši elementi tako v šolah kot v združenem delu in raznih družbenih telesih nosilci reforme. In končno ni res, da na področju izobraževanja vlada brezup. Res je, da prihaja dokaz inercije starega v novem kot znamenje slabosti novega, končuje svoj odgovor dr. Stipe Šušvar.

Če bi si podpisani dovolil izraziti svojo sodbo, bi dejal, da se je Stipe Šušvar započil bolj v nekatere obrobne Savičeve pripombe kot v samega duha njegovega razmišljanja o naši reformi šolstva. Verjetno bo to lucidni sekretar storil ob kaki drugi priložnosti. O tem prav gotovo ne kaže dvomiti.

Tako kot ne kaže dvomiti tudi o tem, da bo enako lucidni dr. Pavle Savić, človek ostrega jezika in uma, predsednik srbske akademije znanosti in umetnosti, verjetno izkoristil priložnost, da odgovori na

odgovor dr. Šušvarja. Torej počakajmo, pa bomo videli.

Seveda je vprašanje, ali je čas za polemiko najprimernejši. Po ocenah beograjskih časnikov je iz našega glavnega mesta v drugi polovici julija odšla najmanj četrtnina prebivalstva, bodisi na morje (naše, grško ali špansko) ali v hribe.

Ta četrtnina beograjskega prebivalstva na žalost ne sodi med redne bralece časnikov. Znano je, da časniki (zagrebških, ljubljanskih, beograjskih, sarajevskih) ni skoraj v nobenem turističnem središču, ne na morju ne v hribih. Tudi letos se namreč ponavlja, kar je znano že iz prejšnjih let: v jugoslovanskih turističnih krajih lahko dobite poletni vse, kar vam srce poželi, pa tudi če bi radi ptičje mleko, kajti naša družba natančno ve, kaj hoče doseči s spremembo pedagoškega stanja v izobraževanju. Ni res, da je med oblikovalci novega sistema (prosvetnimi delavci) več nesposobnih, neustvarjalnih ljudi in celo bolnikov kot na drugih področjih življenja, temveč je res, pravi Šušvar, da so najustvarjalnejši elementi tako v šolah kot v združenem delu in raznih družbenih telesih nosilci reforme. In končno ni res, da na področju izobraževanja vlada brezup. Res je, da prihaja dokaz inercije starega v novem kot znamenje slabosti novega, končuje svoj odgovor dr. Stipe Šušvar.

Mogoče imajo vendarle prav tisti, ki trdijo, da smo eno najpomembnejših funkcij naše samoupravne družbe, potrebo po informiranju, prepustili skrbi praviloma polpismenih prodajalcev časnikov v konceptu neke prodajne službe, ki je skoraj v vsej državi dosti bolj zainteresirana, da prodaja preservative, razglednice, ustnice za cigarete, toaletni papir in otroške igračke, kot pa časnike. Človek ima vtis, da se izrazimo še konkretnije, da večina prodajnih služb prodaja časnike samo zato, ker jim mora, kadar kdo dela kaj samo zato, ker mora, pa vemo, da dela to z levo roko.

Torej preostaja vsem jugoslovanskim časnikom naloga, da tisto, kar bodo natisnili poleti, objavijo še enkrat jeseni, ko se bo heroično občinstvo vrnilo v domače kraje.

To dejstvo resda ne more biti za zgled v neki državi, v kateri se zmeraj prodajo najmanj časniki na prebivalca (računano je evropsko povprečje)!

Jug Grizelj

V ogledalu časa

Ognjeni krst prvih dveh slovenskih divizij

Sredi usodnega topniškega obstreljevanja so padli Milovan Šaranović, Predrag Jevtić-Dragan in Ivan Kavčič-Nande

Dne 30. julija 1943 je na Selih pri Šumberku topniški plotun, izstreljen iz topovske baterije italijanskega okupatorja, povzročil osvobodilnemu gibanju na Slovenskem eno najbolj tragičnih nesreč, ko so izgubili življenja trije partizani-heroi Milovan Šaranović, Predrag Jevtić-Dragan in Ivan Kavčič-Nande. Letos na dan vstaje slovenskega naroda se bomo prav na mestu, kjer so junaki osvobodilne voje padli, oddolžili njihovemu spominu s spominskim obeležjem. ki je delo arhitekta Borisa Kobeta, obenem pa bo občinska skupščina Trebnje podčela domičil Petnajsti diviziji.

Člani štaba II. operativne zone (Dolenjske). Od leve proti desni: Dragan Jevtić, Milovan Šaranović in Rajko Tanasković

Meseca julija 1943 je vodstvo osvobodilnega gibanja začelo veliko akcijo, ki naj bi okrepila partizansko vojsko na območju tako imenovane Ljubljanske pokrajine. Dnevi Mussolinijeve diktature so bili šteti. Italijanska vojska je bila na vseh frontah poražena, italijansko prebivalstvo pa spričo porazov, gospodarskega propada in brezperspektivnosti vojnih prizadevanj demoralizirano. Zavezniki so 10. julija 1943 začeli izkrcevalno operacijo na Siciliji in zajeli domala vso italijansko vojsko, ki je ta otok branila skupaj z dvema nemškima divizijama.

Glavni štab Slovenije je v začetku julija 1943 ocenjeval razmere na domačih in svetovnih bojiščih in se odločil zbrati v Ljubljanski pokrajini jedro svojih sil, da bi bile pri roki v bližajočih se odločilnih trenutkih vojne z Italijo. V ta namen je zahteval, naj na Gorenjskem pohite z ustanovitvijo Prečernove brigade, na Štajerskem pa naj čimprej sestavijo Šlandrovo brigado. Na Primorskem je tedaj že bila Gradnikova brigada. Glavni štab Slovenije je nameraval vse slovenske brigade zbrati v Ljubljanski pokrajini. To je pomenilo, da bi bilo pod neposrednim poveljstvom glavnega štaba sedem brigad, kar je tedaj

bila velika vojna moč. Nadalje se je glavni štab odločil ustanoviti prvi dve slovenski diviziji. Štirinajsta in Petnajsta divizija sta res bili ustanovljeni 13. julija 1943. V sestavo Štirinajste so odredili Tomšičevo in Šerčerjevo brigado, kasneje pa bi diviziji prideli še Gradnikovo in Prečernovo. V Petnajsto divizijo so vključili Gubčevno in Cankarjevo brigado, kasneje pa bi v njeno sestavo prišla še Šlandrova.

Narodnoosvobodilno gibanje je z divizijama dobilo dve taktični enoti velike vojaške in moralne moči, s katerima je bilo mogoče začeti pomembne operacije. S tem ukrepom se je poveljevanje povzpelo na višjo raven in vojska je dobila dve manevrsko izredno sposobni enoti. Vodstvo osvobodilnega gibanja je okrepilo tudi glavni štab, da bi postal sposobnejši za vodenje operacij z manevrskimi enotami ter da bi usklajeval delovanje teritorialnih enot z njimi. Za komandanta glavnega štaba Slovenije so imenovali Franca Rozmarna-Staneta. Ze meseca maja pa so bili uvedli funkcijo načelnika glavnega štaba ter postavili na to mesto Milovana Šaranovića. Tudi političnemu delu glavnega štaba so posvetili veliko pozornost. Borisa Kidriča je 23. maja 1943 kot političnega komisarja zamenjal Boris Kraigher, da bi se lahko

popolnoma posvetil politični izgradnji vojske, za namestnika političnega komisarja pa so tedaj imenovali Ivana Kavčiča-Nandeta, ki je bil do tedaj komandant Notranjske operativne cone.

Oblikovanje obeh divizij je potekalo počasi. V štabu so imenovali le one kadre, ki so bili trenutno na voljo, zato so poveljstva bila v začetku nezadostno zasedena. Štirinajsta divizija je bila nekaj časa celo brez svojega poveljnika Mirka Bračiča in političnega komisarja Janeza Hribarja. Kljub tem pomanjkljivostim se je glavni štab odločil za ambiciozno zamišljeno akcijo, ki naj bi diviziji zaposlila v trdem spopadu za eno najbolj utrjenih mest v Ljubljanski pokrajini – za Žužemberk.

Kolikor bolj se je približeval konec italijanskega fašističnega režima, toliko bolj so na Slovenskem bile aktivne in celo agresivne italijanske čete. General Gastone Gambaro, ki je bil poveljniki XI. armadnega korpusa, je že ob prevzemu poveljstva nad to italijansko bojno formacijo aktiviral vojsko in jo poganjal za partizani. Čeprav je bilo pričakovati, da bo morala italijanskega vojaka v času, ko se je bližal Mussolinjev konec, upadla, se to ni zgodilo. V

prvi vrsti je bil vzrok za ta pojav v tem, da je bila večina poveljnikov italijanskih čet na Slovenskem privržena italijanskemu kralju. Pričakujoč odločne spremembe v vodenju italijanske države so ti poveljniki trdno stisnili vojaške vajeti v roke, da bi v težkih trenutkih obdržali moralo in disciplino v vojski. Zavedali so se, da so razmerna daleč od domovine in da bo treba v primeru vojaškega poloma vojsko preprejati skozi partizansko ozemlje domov v Italijo. General Gambaro, ki je bil fašistično usmerjen, pa je upal, da se bodo politično-vojaške razmere v Italiji s pomočjo Nemcev vendarle v toliko spremenile, da bo mogoče obdržati fašistični režim še nadalje na oblasti. Med njim in privrženci italijanskega kralja so postajala nesoglasja vedno hušja.

Boj za Žužemberk se je začel 24. julija 1943 zvečer. Utrdbe v mestu je napadala Petnajsta divizija z Gubčevno in Cankarjevo brigado, na zavarovanjih pa je bila Štirinajsta divizija. Posadke v Žužemberku je sodila pod poveljstvo 68. legije črnih sraj v Trebnjem. Ta legija pa je bila v sestavi italijanske divizije »Isosno«. Sestava žužemberške posadke je bila zelo pisana. V njej so prevladovali fašisti, imela pa je tudi nekoliko vojaštva redne vojske (kraljeve vojske), kraljevih karabinerjev, vojakov

posebnih enot pri minometih in še druge.

Belogardistična četa (okoli 110 mož) v sestavi posadke je v začetku branila utrdb v trgu Žužemberku, medtem ko so Italijani stolovali na hribu, kjer so utrjili župnišče, cerkev in kaplanijo. Sovražnik je v Žužemberku imel okoli 300 vojakov, kar za cel bataljon.

Boj za Žužemberk je trajal tri dni. Gubčeva brigada je sicer zavzela vse belogardistične utrdb v trgu in belogardiste pregnala k Italijanom, vendar glavnega sovražnega uporiča ni bilo mogoče zavzeti, čeprav je Petnajsta divizija tedaj imela dva protitankovska topa. Dne 27. julija 1943 se je posrečilo italijanski koloni (Cannata), rešiti Žužemberško posadko. Tedaj še nismo mogli vedeti, kakšen je bil pravzaprav uspeh ali neuspeh žužemberške operacije. Sedaj vemo, da je bil velik in da je kolona Cannata v zadnjem trenutku rešila žužemberško posadko pred pogubo. Citat iz poročila njenega poveljnika o srđiti borbi za Žužemberk nam bo to potrdil: »... Porabili smo skoraj že vso municijo in poslednjo možnost – z bajoneti.« W Potrebnost je omeniti sijajno borbo Šerčerjeve brigade na zavarovanju trebanjske smeri.

Ko je propadel načrt o zavzetju Žužemberka, se je operativna grupacija dveh partizanskih divizij usmerila proti Selom pri Šumberku, kjer je kot posadka bila italijanska policijska enota in lokalni odred belogardistov. Sedaj sta se bojni vlogi divizij menjali. Štirinajsta naj bi napadala postojanko, Petnajsta pa naj bi organizirala zavarovanja. Sela pri Šumberku so kot vojaška postojanka spadala pod poveljstvo divizije Cacciatori delle Alpi. Med pripravami na napad pa je prišlo v Doljem Podšumberku do velike nesreče. Del poveljnškega kadra, med katerimi so bili Milovan Šaranović, načelnik glavnega štaba Slovenije, Ivan Kavčič-Nande, pomočnik političnega komisarja glavnega štaba, Predrag Jevtić-Dragan, prvi komandant Petnajste divizije, Viktor Avbelj-Rudi, prvi politični komisar Petnajste divizije ter Ivan Lokovšek-Jan, je obstreljevala italijanska artilerija in ko so omenjeni poveljniki ravno preučevali razmere na bojišču, je zadela poveljniško mesto; pri tem sta takoj padla Predrag Jevtić-Dragan in Ivan Kavčič-Nande.

Težko je bil ranjen Milovan Šaranović, ki je popoldne podlegel ranam. Tudi Ivan Lokovšek je bil težje ranjen. To je bil velik udarec narodnoosvobodilni vojski Slovenije. Milovan Šaranović in Predrag Jevtić-Dragan sta bila iz grupe oficirjev, ki je na Slovensko prišla na ukaz vrhovnega poveljnika Tita novembra 1942. Šaranović je bil imeniten poveljnik, razumen vodja partizanske vojske in junaški bорец. Pod njegovim poveljstvom je narodnoosvobodilna vojska Slovenije zlasti v takomenovani partizanski protiofenzivi od novembra 1942 do aprila 1943 dosegla velike uspehe. Predrag Jevtić pa je bil neustrašen borec, odlični tovariš in preudaren poveljnik. Bil je silno priljubljen v Gubčevi in Cankarjevi brigadi. Vsi trije padli poveljniki so bili posmrtno odklonani z redom narodnega heroja.

Operacija okoli Sel pri Šumberku ni uspela. Obe brigadi Petnajste divizije, zlasti Cankarjeve sta sicer dosegli uspehe, vendar je poveljstvo operacije 1. avgusta akcijo prekinilo. Zanimivo je, da je večji del italijanskih čet med partizansko operacijo na Sela pri Šumberku poskušal zaplesti okoli Ajdovca jedro partizanske skupine, misleč, da je tam. Ko pa sta se obe diviziji ponoči na 2. avgust preselili na ujedovsko področje, da bi nadaljevali organizacijo svojih enot, so Italijani udarili proti Selom pri Šumberku – v prazno. Veliko je k tem jalovim manevrom prispeval general Gambaro, ki je imel v bojih s partizani skoraj vedno to smolo, da so bile italijanske čete tepene ali pa prevarane prav tedaj, kadar se je sam udeleževal bitk ali pa skušal vplivati na njihov potek s svojimi lastnimi odločitvami.

V zgodovini narodnoosvobodilne voje Slovenije pomenita opisani operaciji znamenito obdobje, ko sta prvi slovenski diviziji v silovitem naletu na sovražni postojanki doživeli svoj ognjeni krst, topništvo na Slovenskem pa svoj rojstni dan. Na odprtjem zemljišču je bila italijanska vojska poražena ali pa zmanevrirana. Diviziji sta vnaprej razvijali svojo borbena moč in sli svoji bojni slavi naproti.

Lado Ambrožič-Novljan

Biologija danes – jutri

Raziskovanje nedoumljivega čudeža življenja

V knjigi *Most na Drini je Ivo Andrić, naš nobelovec, zapisal misel, da je življenje nedoumljivo čudež, ki se neprestano troši in osipa, pa vendarle traja in trdno stoji. In v skrivnosti tega čudeža skušajo prodreti vede, h katerim vse pogosteje prilepljamo besedico »bio«, ki je postala vsakdanjost celo pri povsem navadnih domačih pranjih!*

Tu »bio«, ki se nanaša na življenje, na živa bitja oziroma na živo sploh in ima v slovarju slovenskega jezika s tem začetkom na zalogi kakšnih 40 gesel, ima svojo temeljno zasnovo v biologiji, vedi, ki je to ime dobila 1802. leta in potem vzporedno z razvojem znanosti cepila s prvimi delomi besede še mnoge druge znanstvene discipline. Naši biologi se zavedajo pomena takih meddisciplinarnih povezav, ki pravzaprav lahko na novo osmislijo vlogo same biologije, pa najsi gre pri tem za stike s fiziko, kemijo, medicino ali matematiko, biotekniko, ekološko tehnologijo in elektroniko, ali pa z družboslovnimi vedami, kot so filozofija, sociologija, pedagogika.

Slovenska biologija je začela rasti skupaj z ljubljansko univerzo pred 60 leti in tej obletnici so naši biologi namenili letošnje delovno srečanje Biologija danes – jutri, ki je bilo sredi prejšnjega meseca v Ljubljani.

S tem so želeli javnosti predvsem povedati, da biologija še zdane ni nekakšna slikarica človeka, živali in rastlin in da je odkritelj DNA postavilo predstavo o življenju v eksakten in razumljiv fizikalno-kemijski jezik. Posledica tega je, da ima biologija v okviru naravoslovja osrednje mesto in da se kvalitetno specializira v medicini, farmaciji, agronomiji, gozdarstvu in drugih strokah, smo slišali v referatu prvi dan srečanja. Pod »slikanico« si res ne moremo zamisljati porajanje otroka v epruveti, umetnih organov, ki bodo nadomestili prave, usmerjenega spreminjanja genske zasnove in sploh dobe genetskega inženiringa.

Od tistih dob, ko je Aristotel zapustil zelo natančne in raznovrstne opise okoli 500 živali in se je skupna zbirka povečala na več kot milijon živalskih in 350 tisoč rastlinskih vrst, je biologija še v marsičem razširila svojo znanstveno misel, ki še zda-

leč ni le domena raziskovalcev vsega živega, temveč postaja sestavina naše splošne vzgoje in našega mišljenja. Pri tem seveda ni pomembno le spoznavanje bioloških zakonitosti, razumevanje zakonov, ki jih moramo spoštovati, če hočemo živeti in preživet, temveč gre pri posredovanju naravoslovnih spoznanj in humanističnih vrednot za tisto kulturno osveščanje, ki naj vodi k razumevanju dialektične enotnosti človeka in narave. Tako vloga naj bi imela biologija v usmerjenem izobraževanju, o katerem prav sedaj toliko govorimo.

Ali bo rosika preživela?

V povezavi s tem se je prof. dr. Branko Vesel, ki je okoli 300 zbranim biologom in drugim govoril o vlogi biologije in sploh naravoslovja ob naši sedanjosti slišni preobrazbi, vprašal, ali ohranjamo ravnotežje v naravi samo z vidika naše lastne varnosti. Vzemimo, na primer, rosiko (žužkojeda rastlina) ali kako redko ptico našega gorskega sveta, ki gotovo ne bi pomenila velike materialne škode, če bi jo uničili. Je pa to neprecenljiva škoda za kulturo človeštva, saj je to v bistvu izvira umetnina, kot so to antične skulpture ali Rembrandtova dela. Umetnina, ki jo je narava izoblikovala v svojem dolgem razvoju in je postala sestavni del splošne človeške kulture.

Biološka spoznanja in odkritja namreč iz strokovnih okvirov vse bolj preraščajo v družbene probleme in se z njimi prepletajo, zato sta seveda tako naravoslovje kot družboslovje pomembni in enakovrni sestavnimi deli naše civilizacije. Naravoslovci ob tem menijo, da je humanistična smer ali bolje rečeno, da so mnogi izobraženci te smeri zožili pojem kulture na slikarstvo, poezijo, literaturo, glasbo in da je tisti, ki to kulturo ustvarja ali pozna, kulturn, čeprav ničesar ne ve o znanstvenih in njihovih odkritjih, s katerimi so v temeljih spreminjali ne samo materialno, temveč tudi kulturno podobo človeštva.

Svoje misli je prof. Vesel dopolnil z dvema citatoma. »Danes živimo v svetu,« je zapisal Openheimer, »v katerem so pesniki, zgodovinarji in poslovni ljudje ponosni, da niso niti začeli razmišljati o tem, ali bi se splašalo kaj naučiti iz naravoslovja, na katerega gledajo kot na oddaljen konec tunela, ki pa je za vsakega pametnega človeka predlog, da bi vanj pomilil glavo.« Še ostreje pa je svoje misli zašilil James Kilan, ki je dejal: »Znanstvenik ne ve ničesar o umetnosti in to obžaluje, humanist pa ne ve nič o znanosti in je na to ponosen.«

Biološka znanja – sestavina usmerjenega izobraževanja

Kakorkoli že: razvoju in medsebojnim povezavam se ni moč izogniti in nekateri naši ugledni humanisti, ki načrtujejo bodoči program jekovno-humanističnih oddelkov v usmerjenem izobraževanju, vključujejo v te programe tudi biologijo, da pri tem posebej ne omenjamo vseh tistih usmeritev, ki bodo neposredno vodile do naravoslovnih poklicev. Pri vsem tem je pomembno, da se otrešamo ozkosti, včasih bolj počasi pa tudi bolj hitro, kakor pač utripajo razmere in čas. Biologi so veselji, da bo po novem vsa slovenska srednješolska populacija deležna splošne biološke izobrazbe, kar pomeni, da bo po punk biologije v 170 letih, kjer ga sedaj ni. Večših so v marsičem še bolj kasnilji. Tako je, na primer, angleški biolog Huxley že 1868. leta izdelal učne načrte za pouk biologije v angleških šolah po darvinem načelu; bili so zelo podobni tistemu, kar smo pri nas vključili v šolstvo 77 let kasneje – 1945. l. Prej so v prvodnji Jugoslaviji poučevali (do 1936. leta) po starih avstrijskih učnih načrtih.

Če se je na eni strani skrb za uveljavljanje biologije na vzgojnoizobraževalnem področju usmerila ob tem času na vsebinsko preobrazbo naše srednje šole, potem so se po drugi plati misli raziskovalcev, visokošolskih učiteljev in drugih povezave z bodočim biološkim središčem, ki naj bi pod Rožnikom v Ljubljani združevalo botanični vrt, zoološki vrt in stavbo za izobraževalne in raziskovalne namene. Idejni načrt in maketa sta bila razstavljeni na Gospodarskem razstavišču, koliko pa bodo sedanje želje uresničene, bo odvisno od možnosti, ki jih bo predvidel prihodnji srednjeoročni načrt. Prav pedagoško in raziskovalno delo sedaj najbolj ovirajo slabe prostorske razmere in biologija je še vedno edina osnovna naravoslovna veda, ki za te namene nima svoje stavbe.

Široka podlaga raziskovalnega dela

Velika večina raziskav, ki jih financira Raziskovalna skupnost Slovenije, poteka danes prek Inštituta za biologijo in visokošolske temeljne organizacije za biologijo ljubljanske univerze, z raziskovalnim delom na področju biologije pa se v večji ali manjši meri ukvarjajo še druge ustanove, med katerimi je direktor inštituta za biologijo prof. dr. Matija Gogala omenil

Biološki inštitut Jovana Hadžija na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, inštitute medicinske fakultete, Prirodoslovni muzej, Inštitut Jožefa Stefana, kjer raziskujejo predvsem na področju biokemije in ekologije, Kemijski inštitut Boris Kidrič, Zvezo vodnih skupnosti, Zavod za ribištvo in druge. Pomemben je tudi prispevek vseh tistih poseameznikov, ki s svojim zanesenjstvom prispevajo k inventarizaciji naše favne in flore.

Pred 25 do 30 leti so raziskovalci v okviru treh kateder biološkega oddelka na univerzi (zoologija, botanika, antropologija) in raziskave so bile pretežno obarvane z delovnimi usmeritvami profesorjev Jovana Hadžija, Miroslava Zejja, Boža Škerlja in Ernesta Mayerja. Postopoma so zrasli še laboratoriji za ekologijo, fiziologijo živali in rastlin, citogenetiko in med zadnjimi za molekularno genetiko, biološko didaktiko in biokemijo. Inštitut za biologijo je bil ustanovljen pred 19 leti, pomembne biološke raziskave pa je pred 10 leti začela razvijati Morska biološka postaja v Portorožu, ki je zrasla kot delovna enota inštituta. Etologijo, to je vedo o vedenju živali in človeka v inštitutu sele začinjajo razvijati, medtem ko se z nekaterimi drugimi specialnimi področji, na primer z mikrobiologijo, imunologijo, ukvarjajo v drugih raziskovalnih in visokošolskih organizacijah.

Večina raziskav iz biologije je pri nas temeljnega značaja, aplikativne so predvsem na področju biotehnikе in medicine. Med pomembne raziskovalne rezultate sodelavci ljubljanske univerze, ki so odmevali doma in v svetu, je prof. Gogala uvrtil filogenetska dela o razvoju mnogoceličarjev, raziskave naših rastlinskih in živalskih endemitov, nova spoznanja o našem podzemnem živalstvu ter nekatera dela iz biologije morja, citologije in antropologije.

Šibka povezava z gospodarstvom

Kaj vse zajema biologija v današnjem času pri nas, je pokazala razstava na Gospodarskem razstavišču, kjer so biologi s slikovnimi in drugim gradivom predstavili dosežke in novosti na raziskovalnem pedagoškem in širšem strokovnem področju. Vsa ta delovni napor pa ni enakomerno razporejen po področjih, kajti biologi še niso uspeli prodreti v vsa torišča našega dela in se niso zadostno zaposlovali zunaj šol in raziskovalnih ustanov, tako na primer v gospodarstvu in medicini. Ko sta o tem razmišljala prof. Vlada Sever iz tovarne

»Lek« in prof. dr. Frane Sušnik, sta ugotovila, da je povpraševanje po biologih skromno zato, ker se gospodarstvo in družba na sploh še nista toliko razvila, da bi znala vključevati moderne dosežke bioloških znanosti. Ob tem je strokovan raven v gospodarskih organizacijah in na drugih področjih prenizka, da bi tam lahko opredelili potrebe po tem znanju, razen tega pa se določene strokovne skupine zapirajo in iščejo rešitve v specializiranih znotraj določenе stroke. Seveda pa se tudi biologi sami, z znanjem kakršnega imajo, niso uspeli v zadostni meri vključiti v sodobne tokove. Nesporno je, da ob vse večji skrbi za hrano, okolje in zdravje rastejo tudi potrebe po tistem znanju in raziskovalnem delu, ki je lastno prav biologom.

Na srečanju Biologija danes – jutri se mi misli in načrti za prihodnost te vede navezovali na še prehojeno pot, ki je v 60. letih dala okoli 60 doktorjev bioloških znanosti in ki je v svoji zgodovini povzdignila vrsto imen v svetovni znanstveni vrhi.

Prva predavanja pred 60 leti

Trdno podlago je biologija dobila ob ustanovitvi ljubljanske univerze 1919. leta, ko so bili na filozofski fakulteti poleg humanističnih tudi naravoslovni predmeti. V družbi mineralogije, geologije, matematike, fizike in kemije sta bili tudi botanika in zoologija. Prva predavanja so bila v začetku decembra in med prvimi imeni, ki jih je prof. dr. Ernest Mayer naštel v svojem zgodovinskem orisu 60-letne razvojne poti biologije na ljubljanski univerzi, je dr. Jovan Hadži, ki je bil najprej imenovan za izrednega profesorja in predstojnika zoološkega inštituta, 1921. leta pa za rednega profesorja. Glavne raziskovalne smeri so bile takrat splošna biologija, zoološka sistematika s filogenijo in zoogeografija.

Drugi, botanični inštitut pa je vodil dr. Fran Jesenko, ki je bil prav tako 1921. leta imenovan za rednega profesorja in predstojnika inštituta. Raziskovalno delo je segalo na področje rastlinske fiziologije in genetike. Seveda je še vrsta naših znanstvenikov in učiteljev, ki se je v tem dolgem obdobju vrstila na teh in drugih ustanovah. Ves čas pa je imel pomembno mesto pri pouku, študiju in raziskovalnem delu botanični vrt univerze v Ljubljani, ki so ga ustanovili že 1810. leta in torej deluje nepretrgano že 169 let.

Branko Sosić

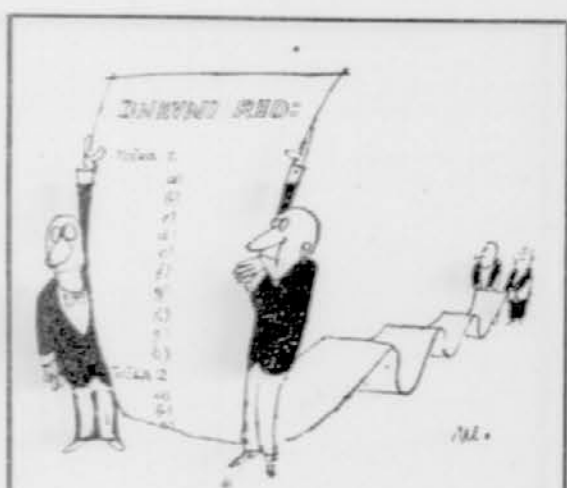
Anketa Dela: Sejna vročica julijskih dni

So govorice o pretiranem sestankovanju upravičene ali ne?

Mnenja so zelo različna: nekateri pravijo, da je sestankov ravno prav, drugi, da jih je celo premalo, podatki o nesklepčnosti pa verjetno kažejo, da jih je marsikdaj preveč

Za športno rekreacijo in sestankovanje bi težko našli stično točko. Vendar za oboje velja, da pretiravanje naredi več škode kot koristi. Predpočitniški tedni so, podobno kot dnevi pred koncem leta, za marsikoga med nami zelo naporni. Pa ne zaradi športa, temveč zaradi sestankovanja. Mnogokje poskušajo čimbolj počistiti predale in kar po tekočem traku sklicujejo različne seje. Potem pa pogosto ugotavljajo, kako ne morejo sprejemati sklepov in drugih odločitev, ker ni prišlo dovolj ljudi in seje tako niso sklepčne. V delovni hiši smo bili v zadnjem času zasuti z vabili na sestanke. Pošteno smo morali premišljati, katere seje bodo najbolj zanimive, saj jih je bilo vsak dan več kot je novinarjev v posameznih redakcijah. Ali je sestankovanje povzročalo težave tudi zaposlenim v delovnih organizacijah, delegatom v krajevnih skupnostih, občinskih in slovenski ter zvezni skupščini, smo se vprašali in začeli iskati odgovor na različnih koncih in krajih. Upajmo, da smo našli pravega. Strnemo ga lahko v ugotovitve, da je sestankov res veliko, vendar jih ni preveč, saj so še kako koristni in potrebni.

JANEZ ZAJC, generalni sekretar izvršnega sveta skupščine SR Slovenije: »Izvršni svet dela po ustaljenem zakonskem in poslovniškem postopku ter letnem in periodičnem delovnem programu. Vsa gradiva najprej obravnava odbor, ki praviloma privarjavo tudi predloge sklepov. Preden posamezno vprašanje obravnava izvršni svet, o njem že uskladijo svoja mnenja posamezni resorji in sekretariat za zakonodajo. Zaradi tega na sejah izvršnega sveta obravnavamo le dileme. Izvršni svet zaseda praviloma vsak četrtek. Seje so dokaj obsežne.

Dnevni red 67. seje izvršnega sveta, ki je bila 12. julija 1979, je obsegal 22 točk dnevnega reda. Pri deseti točki pa se točka a in b pri 18. od a do g ali osem podtočk.

Zaradi dobro pripravljenih gradiv trajajo najpogosteje tri do štiri ure. Kljub temu pa se še srečujemo s preobširnimi gradivi, saj ne znamo vedno opozoriti na bistvo problema, ga razložiti in predlagati rešitve.

Veliko več pozornosti bi morali nameniti realnemu planiranju, saj bi bilo na ta način delo veliko bolj smotno. Neselektiven pristop je kriv, da o posameznih točkah dnevnega reda govorimo na več sejah namesto na eni sami. Res je tudi, da so člani izvršnega sveta preobremenjeni s sestanki saj sodelujejo tudi na sejah odborov.

Ko bi bili sestanki sklepčni...

V tem mesecu so se že dvakrat zbrali delegati mariborske občinske skupščine. Tudi druge skupščine, izvršni odbori in sveti v Mariboru sestankujejo kar po tekočem traku. Dom družbenih organizacij, kjer je največ sej, je zaseden od jutra do noči. Udeležba na sejah pa ni vedno polnoštevilna. Po besedah sekretarja zbora združenega dela mariborske občinske skupščine MILANA ŽELENIKA, je prišlo na zadnje seje približno deset odstotkov delegatov manj kot jih je v zboru. »Družbenopolitični zbor pa je bil na zadnji seji komaj sklepčen,« je rekel in nadaljeval: »Slaba je udeležba na sejah skupščinskih odborov. Kar naprej

prihajajo opravičila zaradi dopustov in drugih izostankov. Še težje je v delegacijah za zbor združenega dela. Na vsakem sestanku posebej se bojujejo za sklepčnost, mnogokrat pa se celo opravičijo, da se potrebno število delegatov ni zbralo. Vseeno pa nalog, ki jih obravnavamo na sejah zadnje dni, ne bi mogli preložiti na september.»

Že po tradiciji življenjski utrip na Dolenjskem avgusta omrtvi. V zadnjih tednih je bila povsod zato kar prava predpočitniška sestankarska mrzlica. Občutili so jo tudi delegati trebanjske občinske skupščine. V petih tednih so na primer delegati zbora združenega dela zasedali kar štirikrat. Konference delegatov zveze kulturnih organizacij Novo mesto pa ni bilo, saj je seja zaradi nesklepčnosti odpadla. Sklicali jo bodo ponovno za september, ko bodo obravnavali doslej pripravljeno gradivo – kot da se do takrat ne bo nič spremenilo.

STANE ZEMLJIČ je predsednik skupščine delegatov v novi mariborski krajevni skupnosti Rotovž: »Ker smo na novo ustanovljena krajevna skupnost, smo imeli veliko konstitutivnih sestankov in konferenc. Spomladi je potekalo preoblikovanje krajevnih skupnosti. Tako spomladi kot zdaj je bila udeležba na sestankih izredno slaba. Skupščino delegatov smo sklicevali dvakrat in šele na drugi seji se nas je zbrala pičla večina. Odgovornost do družbenopolitične skupnosti, v kateri živimo, je pač dobra lastnost le redkih posameznikov.«

»Na Vrhnikih ne sklicujemo sestankov zaradi sestankovanja,« je poudaril predsednik krajevnih skupnosti ANDREJ GRAMPOVČAN. »Včasih se nam ljudje celo pritožujejo, da prerediti sklicujemo sestanke. Teh pred dopusti ni bilo nič več kot druge mesece. Nasprotno. Številne seje sklicujemo tudi zdaj. Na njih pa govorimo predvsem o obrambnih pripravah ter vprašanjih splošnega ljudskega odpora, o programih dela krajevnih skupnosti, o komunalnih storitvah in o akciji »nič nas ne sme presenetiti«. Opažamo pa drug pojav. V tem času sestanki običajno niso sklepčni, saj je precej ljudi na dopustih. Popustila pa je tudi učinkovitost dela delegatov in delegacij. Vabljeni pa na seje ne pripravljajo dovolj. Razprave niso plodne in sploh manjka delovnega poleta. Ljudje čutijo in se obnašajo tako, kot da je zdaj čas počitka.«

Tudi Gospodarska zbornica Slovenije ocenjuje, kakor je dejala pomočnica generalnega sekretarja MARIJA ELTRIM, da sejejo pač toliko, kolikor je nujno potrebno. »Izvršni odbor se sestaja vsak drugi tork. V treh urah predela povprečnih pet točk dnevnega reda. Ker je čas seji točno določen, se jih udeležuje velika večina članov iz gospodarskih delovnih organizacij. Udeležba je namreč vedno najmanj 80 odstotna.«

Tri zasedanja republiške skupščine v trinajstih dneh

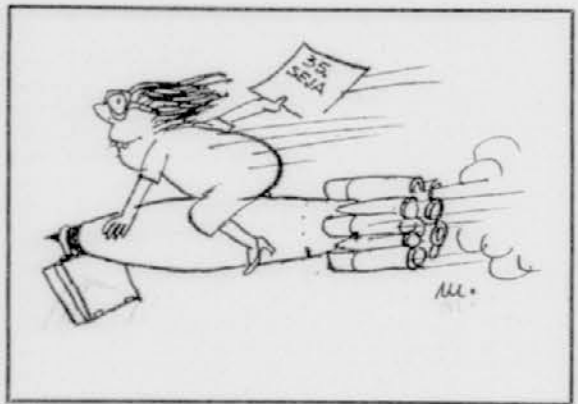
LUDVIK GOLOB podpredsednik skupščine SR Slovenije: »Takonimenovano okrepljeno sestankovanje v juliju je rezultat dogovora o skupščinskem programu med vsemi zainteresiranimi družbenopolitičnimi dejavniki. Temu primeroma so obremenjena kot pristojna telesa družbenopolitičnih organizacij, družbeni sveti, pa skupščinska delovna telesa itd. Ne gre le za živahno dejavnost v zadnjih urah pred počitnicami, temveč o intenzivnem delu lahko govorimo od konca letošnjega prvega tromesečja naprej.

Zaključujemo namreč več kot dveletne razprave o pomembnih sistemskih vprašanjih. Ko smo razreševali posamezne probleme, so se zadeve včasih res nakopičile. Vendar to ni vzrok treh julijskih skupščinskih zasedanj. Kljub vsemu ne bi mogli trditi, da je nenehno delo oziroma sestankovanje vplivalo na njegovo

kakovost. Vse pomembnejše zadeve smo obravnavali v treh fazah, torej trikrat. Delegati, s tem pa tudi temeljne delegacije in skupnosti, so imeli dovolj časa za poglobljen premislek in usklajevanje stališč. Skupščinske odločitve vsekakor niso odvisne od števila in gostote sestankov, temveč predvsem od tega, kako so se v delegacijah in v temeljnih skupnostih ter organizacijah lotili obravnave posamezne teme. Doslej smo se poskušali držati načela, da za obravnavo vsakega vprašanja zagotovimo delegatom najmanj trideset dni časa. Gradiva o vseh pomembnejših temah pa bi morali delegati dobiti najmanj štirideset do petdeset dni pred skupščinskim zasedanjem.«

»Priznam, da smo se težko pripravili na zadnja zasedanja republiške skupščine, saj so bile skupine komaj sklepčne,« je povedal delegat iz občine Vič-Rudnik ANDREJ BANOVEC pred začetkom predzadnjih sej zborov slovenske skupščine pred počitnicami. »Preobremenjenost delegatov se je odrazila tudi v skromnejši razpravi, saj zadnji mesec na naših sestankih nismo oblikovali toliko pripomb in stališč kot običajno. Vendar moram reči, da na splošno nismo bili površni. Kako smo delegati obremenjeni v zad-

njem času, pa lahko sami izračunate če povem, da delegat za priprave na vsako zasedanje republiške skupščine porabi najmanj dva polna dneva.«

IDA KRAJNIK, delegatka piranske občine v zboru občin slovenske skupščine: »Tri zasedanja republiških zborov v trinajstih dneh so, tik pred dopusti in v tej vročini vsekakor preveč. Se posebej, ker nismo samo delegati, temveč imamo tudi druge zadolžitve. S spoznavanjem pa smo vse naloge kar dobro opravili. To navsezadnje potrjuje tudi udeležba na sejah skupin delegatov. Manjkala sta le dva oziroma trije člani. Kako naporne so vse te naloge, lahko ilustriram s podatkom, da sem samo dan pred četrtkovim skupščinskim zasedanjem sodelovala na treh sejah. Pri meni je hkrati narobe to, da v vsakega sestanka odidem z novo nalogo, saj tovariši pravijo, ti si upokoje na pa lahko prevzameš delo.«

Zakaj morajo občinske skupščine sprejemati odloke o cepljenju psov

EVA NAGLIČ, delegatka v zveznem zboru skupščine SFRJ: »Lahko rečem, da smo morali zelo hitro grupirati posamezna mnenja in rešitve pred-

Dijaki novomeškega izobraževalnega centra za tehniške stroke, ki so bili kaznovani z izključitvijo, so se morali pritožiti v tridnevem roku. Zdaj pa so dobili odgovor, da bo svet šole obravnaval njihove vloge šele 20. avgusta, ker se prej ne bo sestala. Očitno torej za vse ne veljajo enaki roki, čeprav gre za življenjsko pomembna vprašanja. Zaradi počitnic na šoli zdaj dijaki sploh ne vedo, ali naj se vpišejo na drugo šolo ali pa bodo lahko šolanje nadaljevali v tem izobraževalnem centru.

vsem pred koncem lanskega leta, ko je zvezna skupščina sprejemala nujne zakone na finančnem področju. Slovenski delegati vztrajamo pri programiranju dela. To se zrcali tudi v skupščini SFRJ, saj so bila zasedanja zveznega zbora koncentrirano porazdeljena na vse prvo polletje. Čeprav smo za ta del mandatnega obdobja računali, da bomo v veliko večji meri prek analiz spremljali izvajanje zakonov in ustave in se veliko manj ukvarjali s sprejemanjem novih zakonov, pričakovanja niso bila uresničena. Hkrati pa v analizah, ki smo jih obravnavali, ugotavljamo, kako so bili nekateri zakoni morda le prehitro sprejeti, ker je njihovo izvajanje opozorilo na pomanjkljive določbe. To bo seveda povzročilo ponovno spreminjanje in dopolnjevanje zakonskih določil.

Delegati v zveznem zboru se srečujemo še z drugimi problemi. O vseh bistvenih vprašanjih bi morali dobiti stališča delegatske baze. Tej zahtevi, ki je hkrati potreba, pogosto ne moremo ustreči. Čutimo se nemočne. Na sejah občinskih skupščin namreč ugotavljamo, da imajo že preveč svojih nalog in tako sploh ne morejo pretresati gradiv republiške in zvezne skupščine.

Občinski svet zveze sindikatov in izvršni svet skupščine občine Ljubljana-Center je 5. julija razposlal vsem organizacijam združenega dela in drugim samoupravnim organizacijam in skupnostim dopis z rokovnikom. Po njem naj bi obravnavali predloge smernic za pripravljane družbenega plana občine, mesta in republike v prihodnjem srednjeročnem obdobju. Delavski sveti, delovne skupnosti, sindikalne organizacije, pa tudi poslovodni organi, naj bi do 19. julija preučili priložene predloge smernic. Seveda pa jih tudi dopolnili s svojimi načrti, potrebami in željami. Kako smo to nalogo izpolnili v tozdu časopis Delo? Poglejmo. V kadrovski službi so to nalogo naložili temeljni delegaciji za delegiranje delegatov v zbor združenega dela skupščine občine Ljubljana-Center. Sodelovali pa naj bi tudi predstavniki poslovnih in samoupravnih organov ter sindikata. Rečeno – storjeno. Za sestanek 18. julija so razposlali enajst vabil. Udeležil pa se ga je le sklicatelj, ki je hkrati vodja omenjene delegacije.

Zato potrebujemo temeljito analizo, ki naj odgovori na vprašanje, če je res nujno, da morajo delegati občinske skupščine sprejemati n. pr. odlok o cepljenju psov. Namesto kopice odlokov, ki so po svoji vsebini bolj strokovne kot delegatske rešitve, naj bi v občinskih skupščinah raje poglobljeno obravnavali pomembna vprašanja občinskega razvoja.

Korak naprej bi naredili tudi, če bi bili avtorji gradiv resnično usposobljeni za to delo. Delegati si želimo kratkega prikaza problemov o bistvenih stvareh, saj se le na ta način lahko prav odločimo. Pomembnost posameznega vprašanja pa ne potrjuje obsežnost gradiva. Skratka, sestanki bi bili lahko manj obremenjeni, pri tem pa uspešnejši in učinkovitejši. Pogoj je, da bi se poročevalci in udeleženci na seje temeljito pripravili. Sedaj pa smo pogosto priče improviziranja.«

LOJZE BRIŠKI, predsednik komisije za organiziranost, razvoj in kadrovska vprašanja predsedstva CK ZKS: »Ne zdi se mi, da bi zato, ker se ljudje

Na sejo sekcije za problematiko mest pri skupnosti slovenskih občin je 18. julija prišlo dvanajst ljudi. Na seji naj bi govorili izključno o preskrbi prebivalstva z osnovnimi kmetijskimi proizvodi, saj sta bili drugi dve točki dnevnega reda le pregled sklepov prejšnje seje in razno. Toda med ducatom ljudi sta bila le dva člana sekcije in njen predsednik. Vsi drugi so bili predstavniki različnih organizacij, ki jih skrbi slaba oskrba prebivalstva in pa novinarji. In seja je odpadla.

pr pripravljajo na dopuste, dobival več gradiv oziroma, da bi na različnih ravneh in v različnih okoljih sklicevali več sestankov kot je v navadi. Res pa je, da včasih ponekod lahko opazimo nekaj naglice, vendar so to le izjemni primeri. Opozoril pa bi se rad, da smo se tako v okviru centralnega komiteja ZKS kot po občinskih komitejih organizirali tako, da tudi med počitnicami delo ne bo zastalo in bomo sproti opravljali vso redno dejavnost.«

»Seje delavskega sveta niso bile v zadnjem času nič bolj pogoste kot druge mesece. Tudi s sklepčnostjo ni bilo težav,« je najprej rekla MARIJA REMEC iz informacijskega centra evške Papirnice. »Večji problem je, ker je na sejah aktivna le približna polovica članov. Pa čeprav v informacijskem centru ali ustreznih službah za obsežnejša gradiva pripravimo izvlečke o osrednjih vprašanjih.«

Sestanki so člani verige

LUDVIK FILO, tajnik krajevnih skupnosti Murska Sobota: »Aprila smo se na referendumu odločili za novo organiziranost krajevnih skupnosti. Pred počitni-

camo smo si naložili veliko dela, morda celo preveč, saj z doslej opravljenimi nalogami nismo povsem zadovoljni. Zamujamo roke, ki smo si jih postavili. Zraven so bili zbori občanov in drugi sestanki kar precejkrat slabo obiskani. Nekateri smo morali ponoviti, saj niso bili sklepčni. V juniju in juliju smo v občini našli skoraj štirideset sestankov. Najbrž res preveč. Opravičilo za tako obsežno sestankovanje pa so praktični razlogi. Po poletnem finančnem obračunu bomo namreč lahko razdelili sredstva na vse nove krajevne skupnosti. Če tega ne bi storili, bi zamudili tudi sprejem izhodišč srednjeročnega razvoja krajevnih skupnosti do leta 1985. Moram pa tudi priznati, da marsikdaj želimo sprazniti predale pred počitnicami, da bi lažje dihali v jeseni.«

Delo banke in njena organizacija temeljita na delegatskem odločanju. Zato je sestankov kar precej, je rekel JOŽE BENCINA, tajnik ljubljanske banke. »Sistem upravljanja v bankah zahteva letno vsaj tri seje skupščine banke. Pogosteje pa se sestaja izvršni odbor. Redko so dnevni redi za sejo odbora krajši od dvajsetih točk dnevnega reda. Člani kreditnih odborov se

srečajo vsak teden ali vsakih štirinajst dni. Čeprav vsi delegati redno prihajajo na seje, se pritožujejo, da jih to delo preveč zaposluje, saj jim zmanjka časa za delo v njihovih domačih organizacijah. Lažje bi bilo, če bi že znali pisati jedrnat delegatske informacije.«

MILOŠ PROSENC, sekretar republiške konference SZDL: »Mislim, da govorjenje o pretiranosti v sestankih pred počitnicami ni povsem upravičeno. Dobro vemo, da se večina delavcev in občanov odloča za dopust v poletnih mesecih. Ali naj zato, denimo, dejavnost zamre kar za ves ta čas? Kaj takega si ne moremo niti ne smemo vključiti v redno družbenopolitično aktivnost, ki mora potekati skozi vse leto. Tako moramo dejavnost tudi planirati. Res pa je, da bo v prihodnjih tednih povsod manj sestankov. Avgust je tudi mesec tako imenovanih skupščinskih počitnic, pa tudi seji družbenopolitičnih organizacij in njihovih organov bo manj. Zaradi tega pa lahko prihaja tudi do razvada, da želimo vse zamujeno strpati na julijske seje in nekateri forsiramo samo zaradi rokov.

No, kljub temu pa menim, da ni bilo nobenega pretiranega predpočitniškega sestajanja. Večino »težjih« sestankov v tem času smo planirali in smo zanje vedeli že mnogo prej. Tudi sam nisem občutil nobene večje intenzitete kot ponavadi. Seveda pa s tem ne trdim, da zlahka dohajam vsa vabila in da so vsi sestanki nujni in koristni. Je že tako, da je dela veliko, in to skozi vse leto.

Sklepčnost, pogost problem, ki mu zelo težko stopimo na prste, je ogrožala tudi zadnjo sejo izolske občinske konference ZKS. Prišlo pa je toliko članov, da so bili sklepčni. Ker je kazalo, da takoj po sprejemu statutarne sklepa občinske konference ne bodo več, so spremenili dnevni red in ta sklep sprejeli na koncu. Tudi na tak način so sestanki lahko sklepčni do konca.

V republiški konferenci SZDL smo imeli v zadnjih dveh mesecih več sej predsedstva kot ponavadi. Do pogostejšega sestajanja predsedstva v tem času pa ni prišlo zaradi počitniške časovne stiske, ampak zaradi uresničevanja spoznanja, da se mora predsedstvo RK SZDL hitreje odzivati na probleme ter potrebam politične dejavnosti in akcije ter pri tem prevzemati nase neposredno, frontno politično izvršno odgovornost.

Sicer pa politične aktivnosti ne pomenijo samo sestankov. Tu je še vrsta drugih oblik dela. Avgust bomo, recimo, temeljito izkoristili tudi brez pogostih sej. To je čas, ko bo potrebno tudi marsikaj urediti. Zato je pomembno, da dopuste planiramo tako, da na nikjer ne povzročimo delovnega mrtvila in da lahko ob tem, ko koristimo svoj dopust, tudi v tem času normalno delujemo. To velja, recimo, tudi za informativna sredstva. Kako pa se je, denimo organiziralo Delo, da ne bo v tem času padla kvaliteta njegovih strani, posebno še ob dejstvu, da ljudje na dopustih največ bero?«

Gradivo za anketo so prispevali Alenka Burja, Milovan Dimitrić, Ivan Gerenčar, Dušan Grča, Janez Odar, Jože Petek, Iztok Razdrh, Majda Struc in Jan Taškar. Za objavo ga je pripravila Alenka Leskovic.